

Česká genealogická a heraldická společnost v Praze

Genealogické a heraldické listy

2-3/2000

Slovo na úvod <i>Jan Podhola</i>	(1)
ČLÁNKY A STUDIE	
Lucemburské nevesty anjouovských princů <i>Jaroslav Perniš</i>	(2)
MISCELLANEA	
Znak hornopolského arciděkanství <i>Jan Oulík</i>	(36)
K otázce původu Heleny Litevské, manželky vévody Jana II. Ratibořského <i>Marek Starý</i>	(41)
K historii vztahů mezi dvěma městy <i>Jaroslav Černý</i>	(44)
LITERATURA	
I. Recenze	(48)
II. Anotace	(50)
ZPRÁVY ZE SPOLEČNOSTI	
Informace o činnosti našich poboček	(51)
Registrace osobních erbů	(52)
Program a termíny „středečnicků“ ve II. pololetí 2000	(53)
Kurs pro pokročilé genealogy	(54)
III. setkání rodu Tibitanzlů	(55)
Ještě k srazu Tibitanzlů	(56)
„Rodinná historie pro děti“ na internetu	(57)
Schůzky v Pardubicích	(57)
Skanzeny - muzea lidových staveb v přírodě	(58)
Pátrá se po...	(64)
Den otevřených dveří	(64)

Slovo na úvod

Jan Podhola

Vážení přátelé,

až budete číst tyto řádky, bude mít většina z vás po dovolené či prázdninách a s novou chutí se pustí do práce, včetně té genealogické. Stejně tak členové Správního výboru, kteří část letních uplakaných měsíců věnovali přípravě tohoto čísla i dalším činnostem, z nichž některé měli značný význam.

V měsíci květnu se uskutečnila schůzka s vedoucími poboček Společnosti o jejímž podrobnějším průběhu a závěrech je uveřejněna informace v části *Zprávy ze společnosti*. V dalším měsíci, tj. v červnu, se pak uskutečnil tzv. Den otevřených dveří, který plnil jeden z požadavků vznesených na Valné hromadě především mimopražskými členy - umožnit návštěvu a konzultace v kanceláři Společnosti v den pracovního volna. Bohužel zde musím konstatovat, že akce neodpovídala síle požadavku a byla skromně navštívena. Z toho dokonce 50% návštěvníků nebylo členy Společnosti, o akci se dozvěděli z Internetu a na návštěvu je přivedla zvědavost či zájem o rodopis.

Další akcí, kterou provedl Správní výbor, bylo navázání kontaktu se všemi okresními archivy a muzei formou výzvy ke spolupráci a sdělení o uložených genealogických a heraldických fondech a vydávaných publikacích či regionální literatuře. Na výzvu odpovědělo do současné doby přes polovinu oslovených institucí a s výsledky budete po jejich zpracování informováni na stránkách časopisu.

V minulém čísle GHL byla obsažena výzva s příloženým dotazníkem, směřující k „zmapování“ badatelského zájmu členů Společnosti. Z celkového počtu oslovených 759 individuálních členů byla do současnosti vrácena vyplněná 1/3, což není mnoho, ale s přihlédnutím k mizivým reakcím na obdobné akce v minulosti se jedná bezesporu o značný úspěch. Nejen vrácením dotazníků, ale i případnými doprovodnými texty projeví členové plné pochopení pro uvedenou akci a její cíl. V současné době jsou údaje z dotazníků postupně zpracovávány a po konečném zhodnocení budete s výsledkem seznámeni rovněž na stránkách časopisu. Již nyní však lze říci, že akce umožnila nejen aktualizovat údaje u jednotlivých členů, ale ukázala i průnik nových komunikačních technologií i způsobů práce. Je to patrné zejména v možnostech přístupu na Internet a zájmu o genealogické programy. Potěšitelné také je, že zájem členů se nesoustřeďuje pouze na genealogii a heraldiku, ale i na historii regionů či všeobecnou historii, stejně jako na určitá povolání či řemesla. Kromě toho je u mnoha členů patrný stejný nebo totožný zájem o určitý region, lokalitu, rod, příjmení, apod. což jenom potvrzuje oprávněnost probíhající akce a její cíl – umožnit vzájemnou výměnu informací. V neposlední řadě pak budou výsledky využity pro práci Správního výboru a zaměření jeho činnosti v budoucnu. Proto bych závěrem rád poděkoval všem členům, kteří na „Výzvu“ reagovali a ti, kteří tak dosud neučinili, aby zareagovali.

ČLÁNKY A STUDIE

Lucemburské nevesty anjouovských princů

Jaroslav Perniš

[1]
**BEATRIX LUXEMBURSKÁ, DRUHÁ MANŽELKA UHORSKÉHO KRÁLE
KAROLA RÓBERTA Z ANJOU (1305-1319)**

Začiatkom 14. storočia sa v dôsledku vymretia dvoch starobyklých dynastií a mocenských zápasov, ktoré prerástli do boja o nástupníctvo po nich, výrazne zmenilo rozloženie politických síl v stredoeurópskom priestore. Smrťou uhorského kráľa Ondreja III. v roku 1301 odišli z historickej scény Arpádovci. Z boja pretendentov o svätoštefanskú korunu nakoniec víťazne vyšiel Karol Róbert z Anjou. Vražda Václava III., ku ktorej došlo za doteraz neobjasnených okolností v roku 1306, zase znamenala definitívny koniec českých Přemyslovcov. Po krátkom habsburskom a korutánskom intermezze sa držiteľom svätováclavskej koruny českých kráľov stal Ján Luxemburský, príslušník profrancúzsky orientovanej dynastie. Noví panovníci na trónoch dvoch susedných kráľovstiev, víťazi boja o vyplnenie mocenského vakuu v strednej Európe, sa stali dominantnými osobnosťami svojej doby. Striedavo boli spojencami a rivalmi, pričom pri presadzovaní vlastných záujmov využívali výhodné manželské zväzky. K prvému dynastickému prepojeniu medzi Anjouovcami a Luxemburgovcami došlo v roku 1318, v ktorom sa ovdovelý Karol Róbert oženil so sestrou českého kráľa, princeznou Beatrix. Počas svojho krátkeho života sa stala súčasťou troch sobášnych projektov. Adeptov na post jej manžela spájali ich pôvod – všetci traja boli vnukmi neapolského kráľa Karola II. Chromého a jeho manželky, arpádovskej princeznej Márie.

Rod luxemburských grófov, z ktorého Beatrix pochádzala, patril k starobyklým dynastiám západnej Európy. Ich panstvo sa rozprestieralo na francúzsko-nemeckom pomedzí. Formálne patrilo do zväzku krajín stredovekej Svätej ríše rímskej. Hospodárske a politické väzby ho však viac púťali k susednému Francúzsku. Silný vplyv francúzskej kultúrnej tradície a výhodná geografická poloha ho predurčovali k tomu, aby sa v ňom francúzski králi z dynastie Kapetovcov snažili uplatňovať svoj politický vplyv a jeho prostredníctvom presadzovať v ríši svoje mocenské ciele.¹⁾ Skutočný obrat v postavení tohto malého grófstva a jeho dynastie nastal v období panovania luxemburského grófa Henricha IV., ktorému sa podarilo dosiahnuť cisársku hodnosť a preniknúť do stredoeurópskeho regiónu, odkiaľ členovia jeho rodu v

priebehu celého 14. storočia výrazne ovplyvňovali politické dianie na kontinente. Mladého Henricha vychovávali v Paríži. Tu, v prostredí vyspelej dvorskej spoločnosti, získal značné vzdelanie a dobrý politický rozhľad. Na dvore francúzskeho kráľa Filipa IV. Pekného, jedného z najvýznamnejších kapetovských panovníkov a výraznej osobnosti súdobej Európy, sa zoznámil nielen s politickými záležitosťami, ale aj so zložitým mechanizmom vyspelého feudálneho kráľovstva, akým Francúzsko nepochybne bolo. Kapetovec si „bystrého a sympatického Henricha veľmi skoro obľúbil a rozhodol sa urobiť z neho popredného dvorana a politického garanta svojich mocenských cieľov na severovýchod od Francúzska, kde Luxembursko, Brabantsko a ďalšie krajiny boli nárazníkovými štátnymi útvarmi, strategicky dôležitými pre hájenie záujmov a velmocenských plánov francúzskeho kráľa ako proti Anglicku, tak proti nemeckým teritoriálnym štátom Svätej ríše rímskej“.²⁾ Prvým krokom, ktorý pomohol Henrichovi IV. v jeho postupe na spoločenskom rebríčku tej doby, bol sobáš s Margarétou, dcérou brabantského vojvodu Jána I., ktorý uzavrel na zámku Tervueren neďaleko Bruselu 9. júna 1292.³⁾ Svoj podiel na zorganizovaní tohto manželského zväzku mala Margarétina teta Mária Brabantská, francúzska kráľovná vdova, nevlastná matka Filipa IV. Pekného.⁴⁾ Z manželstva Henricha IV. s brabantskou vojvodkyňou sa narodilo päť detí. Ako prvý prišiel na svet 10. augusta 1296 ich jediný syn Ján, po ktorom nasledovali už len štyri dcéry - Mária, Beatrix, Agneša a Katarína.⁵⁾

Rozhodujúcim medzníkom v politickej kariére mladého grófa bol rok 1308, kedy 1. mája Ján Parricida zavraždil svojho strýka, rímskeho kráľa Albrechta I. Habsburského.⁶⁾ Po jeho smrti sa okamžite rozpútal zápas o rímsku korunu. Jedným z prvých pretendentov bol druhorodený syn zavraždeného Habsburga, vojvoda Fridrich I. Pekný, ktorý považoval za celkom logické, aby na uprázdnený rímsky trón nastúpil opäť člen dynastie rakúskych vojvodov.⁷⁾ V tomto období nastala vhodná situácia pre realizovanie plánov Filipa IV. Pekného, ktorý, podobne ako jeho predchodcovia, sa snažil preniknúť do mocenskej štruktúry ríše. Krátko po Albrechtovej smrti navrhol ríšskym kurfirstom kandidatúru svojho mladšieho brata Karola, grófa z Valois, ktorého vstup na nemecký trón by umožnil ovládnuť strednej Európy Francúzskom a odňatie tejto hodnosti členom popredných dynastií nemeckého pôvodu.⁸⁾ Karol, ktorý sa narodil v tesnej blízkosti francúzskeho trónu, bol nositeľom mnohých titulov skutočných i iluzórnych. Prehnaná ctižiadostivosť ho neustále nútila hľadať nejaký uprázdnený trón, na ktorý by mohol zasadiť. Tento významný predstaviteľ kapetovskej sekundogenitúry bol veľmi bohatým a vplyvným členom svojho rodu. Vďaka svojim trom manželstvám, z ktorých pochádzalo jeho štrnásť detí, bol súčasťou pavučiny najrozmanitejších príbuzenských vzťahov. Bez ohľadu na jeho mocenské ambície bolo evidentné, že jeho prípadný vstup na nemecký trón by znamenal začiatok vlády panovníka s veľkou medzinárodnou autoritou a podporou. „Pre porýnskych kurfirstov znamenalo prípadné zvolenie francúzskeho kandidáta na rímsky trón silné oslabenie a stratu vplyvu i rozhodujúceho postavenia v ríši a v neposlednom rade nebezpečenstvo politickej izolácie. Okrem toho ich pozornosti

neunikol hroziaci mocenský obchvat nemeckých teritoriálnych štátov ríše profrancúzskou dynastiou Anjouovcov, ktorá prenikla z Neapolska do Uhorska a pevne tu zakotvila“.⁹⁾ Z týchto dôvodov sa vstup Valoisa na nemecký trón stal pre nich neprijateľný. Obavy ríšskych kurfirstov a vysokých hodnostárov ríše si nakoniec vynútili kompromisné riešenie, na ktorého základe 27. novembra 1308 v kapitulnej sieni dominikánskeho kláštora vo Frankfurte nad Mohanom zvolili za rímskeho kráľa luxemburského grófa Henricha IV., ktorý vládol pod menom Henrich VII.¹⁰⁾

Územná základna, o ktorú sa nový rímsky kráľ mohol v čase svojho zvolenia opierať, však bola príliš slabým odrazovým mostíkom k rozohraniu samostatnej politiky. Uvedomoval si, že si musí, pokiaľ nechce zostať len bábkou v rukách ríšskych hodnostárov a francúzskeho kráľa, vybudovať pevnú pozíciu v ríši, ktorá by sa opierala nielen o významné a vplyvné osobnosti, ale najmä o pevný a spoľahlivý štátny útvar. Toto kritérium však luxemburské grófstvo, nachádzajúce sa na periférii ríše, nespĺňalo. Dynasticky, ekonomicky i politicky významným územím sa mohlo stať české kráľovstvo, v ktorom od vymretia domácej dynastie v roku 1306 bola veľmi napätá situácia. Jeho strategicky a mocensky dôležité postavenie v senci Svätej ríše rímskej ho priamo predurčovalo k tomu, aby sa Henrich VII. pokúsil z neho vytvoriť mocenskú základňu svojho rodu.¹¹⁾ Už v roku 1309 prvýkrát oficiálne zverejnil svoj zámer zmocniť sa tohto územia, ktoré podľa jeho vyjadrenia, malo pripadnúť „jeho vlastnej osobe alebo niekomu inému“ (in persona propria vel per alium).¹²⁾ Tým „niekým iným“ sa nakoniec stal jeho jediný syn Ján, ktorého oženil v záujme zachovania kontinuity s pôvodnou českou dynastiou Přemyslovcov, s Eliškou, dcérou českého kráľa Václava II. Sobáš sa uskutočnil 1. septembra 1310.¹³⁾ Ani dcéry Henricha VII. nezostali bokom. Už na druhý deň po svojej voľbe, 28. novembra 1308, vo Frankfurte nad Mohanom sľúbil ruku svojej štvorročnej dcéry Márie najstaršiemu synovi rýnskeho falckgrófa Rudolfa, ktorý bol jedným z ríšskych kurfirstov. Zmluvu obnovili 15. januára nasledujúceho roku v Kolíne. Manželstvo sa však neuskutočnilo, pretože krátko potom mladý Wittelsbach zomrel.¹⁴⁾

Henrich VII. stál teraz pred úlohou politicky sa pripraviť na dosiahnutie svojej cisárskej korunovácie, s ktorou bola „nerozlučne spätá nákladná, vojensky zabezpečená výprava do Ríma“.¹⁵⁾ Súčasťou týchto plánov sa stala jeho mladšia dcéra Beatrix. Narodila sa v roku 1305. Meno dostala po Beatrix z Avesnes, matke svojho otca.¹⁶⁾ Prvýkrát sa predmetom novej sobášnej transakcie stala v lete 1309, keď mala štyri roky. V Avignone sa u pápeža vtedy nachádzalo posolstvo jej otca, ktoré malo dosiahnuť u kúrie súhlas s jeho cisárskou korunováciou.¹⁷⁾ Okrem rokovania s pápežom prebehli i rozhovory s neapolským kráľom Róbertom Múdrym, ktorého tu bol 3. augusta Klement V. korunoval.¹⁸⁾ Práve v Avignone sa prvýkrát skrížili politické záujmy oboch panovníkov. V záujme pápeža bolo, aby sa medzi jeho vazalom, neapolským kráľom a novým rímskym kráľom vybudovali dobré vzťahy, ktoré mali byť spečatené manželským zväzkom medzi Beatrix Luxemburskou a Róbertovým synom, kalábrijským vojvodom Karolom.¹⁹⁾ Autorom myšlienky na dynastické spojenie oboch rodov bol Iacopo Gaetani Stefaneschi. Ako stúpenec a

ctiteľ Bonifáca VIII., ktorému vďačil za svoj kardinálsky klobúk (17. 12. 1295) bol odporcom pápežstva závislého od francúzskeho kráľa. Klement V. bol inteligentný, ale nerozhodný a slabý pápež, ktorý sa nachádzal pod nepretržitým tlakom Filipa IV. Pekného. V marci 1309 sa spolu s kúriou usadil v Avignone, čím začal sedemdesiatročné „babylonské zajatie pápežov“. Politickým plánom manželského zväzku medzi neapolskými Anjouovcami a Luxemburgovcami sprostredkovaným pápežskou kúriou malo dôjsť k oslabeniu francúzskeho vplyvu.²⁰⁾ Vyslanci oboch kráľov sa v lete nasledujúceho roku znovu stretli, aby prerokovali podmienky manželskej zmluvy a výšku vena.

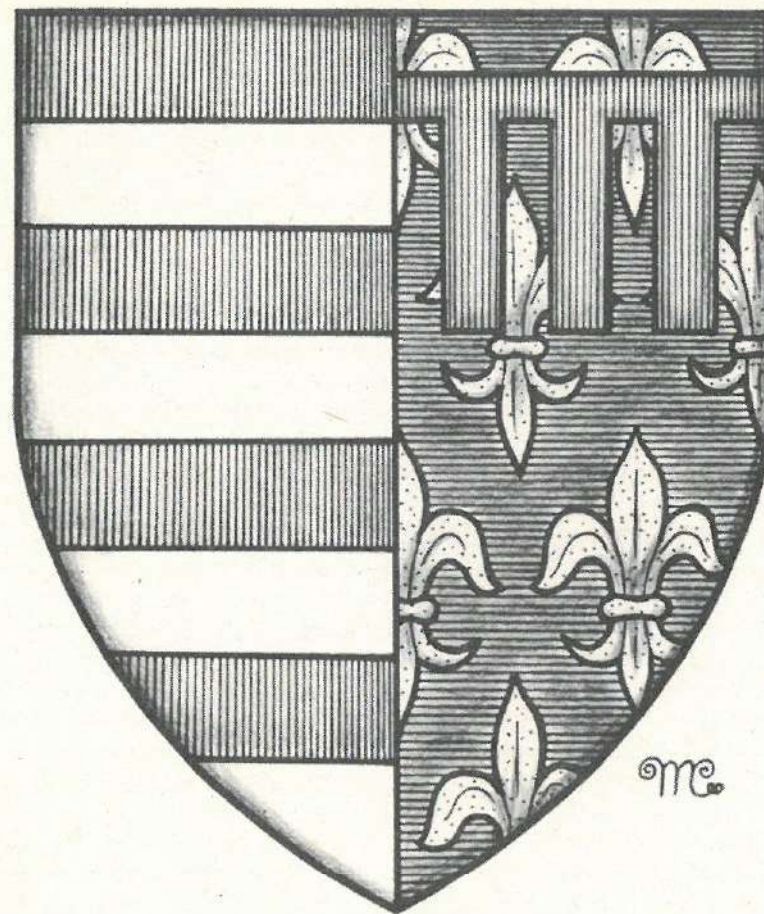
Požiadavky neapolského dvora však boli pre Luxemburga neprijateľné: Róbert Múdry okrem vysokej finančnej čiastky, ktorú ako veno mala dostať Henrichova dcéra, požadoval pre svojho syna arelatské kráľovstvo. Je nepravdepodobné, že by Henrich VII. súhlasil s tým, aby sa ríša takýmto spôsobom pripravila o svoje práva na toto územie. Územná požiadavka neapolského dvora bola v rozpore i s plánmi Filipa IV. Pekného, ktorý nemohol akceptovať myšlienku samostatného kráľovstva pre syna Róberta Múdreho. Znamenalo by to nielen posilnenie vplyvu neapolských Anjouovcov, ale aj pápeža, ich lénneho pána, pretože Arelatsko by sa stalo protiváhou Francúzska a nástrojom na oslabenie dominantného postavenia jeho panovníka v západnej Európe.²¹⁾ Aj keď dohovorili nový termín schôdzky (1. november 1310), nebolo isté, či sa podarí tento zväzok uskutočniť.²²⁾ Už v decembri toho istého roku sa objavil náznak inej možnosti „využitia“ luxemburskej princeznej. V listine pápeža z 12. decembra 1310 sa Beatrix spomína v súvislosti so sobášom sicílskeho princa Petra.²³⁾ V tom čase už bol Henrich VII. na začiatku svojej rímskej jazdy. Svoje dcéry ešte pred jej začatím zveril do ochrany marienthalskeho kláštora v Luxembursku, ktorého abatišou bola jeho sestra Margaréta.²⁴⁾

Luxemburgova výprava do Ríma, na ktorej ho sprevádzala i jeho manželka Margaréta Brabantská, priniesla do života Beatrix okrem sobášnych projektov i veľmi tragické udalosti – ani jeden z jej rodičov sa z nej už nevrátil. Ako prvá zomrela jej matka: „... blažená kráľovná Margaréta začala z nákazy skazeného vzduchu a zápachu, ktorú si privodila pri obliehaní mesta Brescie, v meste Janov stonáť ťažkou chorobou a tam, zmorená tiažou choroby, splácajúc dlh Adamov, skončila posledný deň svojho života roku Pána 1311 v mesiaci december“.²⁵⁾ Krátko po jej smrti Henrich VII. znovuobnovil rokovania o sobáši svojej dcéry Beatrix s neapolským princom. Už 10. marca 1312 vymenoval posolstvo, ktoré odišlo na dvor Róberta Múdreho. Tu malo v jeho mene prerokovať podmienky vyššie spomínaného zväzku.²⁶⁾ Keďže Rím obsadili vojská grófa Jána z Graviny, mladšieho brata neapolského kráľa, rozhodol sa Henrich VII. dosiahnuť svoj cieľom prostredníctvom sobáša svojej dcéry. Ten mal byť vlastne cenou za jeho korunováciu. Róbert Múdry si však stanovil svoje podmienky: Beatrix mala prísť v septembri alebo najneskôr v októbri 1312 na dvor svojho budúceho manžela, pre ktorého jeho otec požadoval doživotný titul ríšskeho vikára v Toskánsku. Toskánske mestá mali cisárovi odvádzať určité ročné poplatky, ale svojich hodnostárov si mali voliť samé, pričom právo potvrdzovať ich mal mať ríšsky vikár.

Henrich VII. sa mal zaviazat', že najneskôr štyri dni po svojej korunovácii opustí Rím a vráti sa domov. Róbert okrem toho požadoval, aby budúci cisár uzavrel priateľskú zmluvu s francúzskym kráľom.²⁷⁾

Podmienky Neapola boli pre Henricha VII. neprijateľné. Ich akceptovaním by priznal svoju politickú kapituláciu. Keďže sa jeho pokus vydobýť si so zbraňou v ruke vstup do baziliky svätého Petra stroskotal na odpore vojska Jána z Graviny, musel sa uspokojiť s korunováciou v bazilike svätého Jána v Lateráne, kde 29. júna 1312 slávnostne prijal cisársky diadém.²⁸⁾ Dvojtvárnosť politiky Róberta Múdreho, ktorý s ním na jednej strane rokoval o sobášich detí a na strane druhej podnikal účinné kroky k zastaveniu a zablokovaniu jeho postupu v Taliansku, v ňom vyvolala potrebu nájsť nového spojenca proti Neapolu. Stal sa ním Róbertov švagor, sicilsky kráľ Fridrich II. Už 4. júla 1312 v Santa Sabine cisár vymenoval Henricha Flanderského za svojho prokurátora povereného dohovoríť s Fridrichom podmienky zmluvy o spojeníctve a večnom priateľstve.²⁹⁾ Zároveň ho poveril špeciálnou úlohou vo veci manželstva medzi Beatrix a Petrom Sicilským, ktoré malo vzájomné vzťahy oboch monarchov garantovať.³⁰⁾ S Fridrichom uzavrel i dohodu o finančnej pomoci, za čo ho menoval najvyšším ríšskym admirálom s úlohou zaútočiť s pisánskym a janovským loďstvom na Neapol.³¹⁾ Pozemnému vojsku mal veliť sám. Dcéru Beatrix povolal do Talianska v sprievode svojej matky spolu s Katarínou Habsburskou, jeho budúcou manželkou, ktorá mala upevniť jeho zblíženie s dynastiou rakúskych vojvodov.³²⁾ Svoje plány však cisár už nedotiahol do úspešného konca. Zabránila mu v tom smrť. Zomrel 24. augusta 1313 v Buonconvente neďaleko Sieny na maláriu.³³⁾

Henrichov koniec, opradený povestiami o tom, že ho nepriatelia zákerne otrávil, znamenal porážku nielen jeho osobných plánov a ambícií, ale celej luxemburskej dynastie. Po smrti rodičov Beatrix vychovávala jej stará matka, ktorá sa dožila i jej konca. Do dynastickej politiky rodu ju opäť zakomponoval o niekoľko rokov neskôr jej brat Ján Luxemburský.³⁴⁾ „Dôsledkom straty, utrpenej v konflikte so šľachtou o rozhodujúcu moc v krajine, bola snaha kráľa Jána nájsť oporu v najbližšom susedstve českého štátu. Príležitosť k tomu poskytla smrť uhorskej kráľovnej Márie, prvej manželky Karola Róberta z Anjou.“³⁵⁾ Uhorský kráľ ovdovel 15. decembra 1317. Mal vtedy dvadsaťdeväť rokov. Jeho jediným synom bol Koloman, budúci rábsky biskup, ktorého nemanželský pôvod vylučoval z nástupníckych zámerov jeho otca. Potreba legitímneho mužského potomstva, ktoré by zabezpečilo pokračovanie uhorskej vetvy Anjouovcov, sa ukazovala ako prioritná. Preto sa dalo očakávať, že Karol Róbert nebude chcieť dlho zostať vdovcom a začne sa obzerať po vhodnej neveste. Krátko po smrti Márie Bytomskej odišlo na dvor Jána Luxemburského jeho posolstvo. V jeho čele stáli Tomáš Sečeni a Šimon Kačič, ktorých poveril požiadať pre neho o ruku niektorej zo sestier českého kráľa.³⁶⁾ „Toto posolstvo prijal český kráľ Ján priateľsky a spolahtlivými poslami povolal z grófstva luxemburského svoje sestry, z ktorých staršia sa volala Mária a mladšia sa volala vlastným menom Beatrix. Ani jedno z týchto dievčat nedosiahlo ešte štrnásť rokov veku.“³⁷⁾ Máriu bol od smrti jej

Znak uhorského kráľa Karla Roberta z Anjou
Ilustrace: Michal Cyrany

snúbenca určený údel rehoľníčky. Z rozhodnutia svojich rodičov žila pod dohľadom svojej tety Margaréty v dominikánskom kláštore vo Vallis s. Mariae, Marienthale, neďaleko mestečka Mersch v Luxembursku.³⁸⁾ Obe sestry prišli na pozvanie svojho brata do Prahy 20. júna 1318. Podľa slov kronikára, Ján Luxemburský nechal členov uhorského posolstva, aby si sami vybrali z jeho sestier: „*A tak stáli Uhrovia po vypočutí svojich prosieb - bol som pritom a videl som to - pred obidvoma dievčatami, upierajúc na ne s tichou myslou oči otvorené. Pozorne prezerajú pôvabné tváre týchto panien, preberajú urastenosť, popisujú chôdzu a skúmajú, ktorú by mali skôr vybrať. Nakoniec požiadajú, aby im bolo určené mladšie dievča Beatrix za pani a kráľovnú uhorskú*“. Už 24. júna, štyri dni po jej príchode do Prahy, trinásťročnú Beatrix pred hlavných oltárom blahoslavenej Panny v zbraslavskom kláštornom chráme zasnúbili s uhorským kráľom do rúk prítomných grófov. O niekoľko mesiacov mala prvýkrát uvidieť muža, za ktorého sa ju rozhodli z politických dôvodov vydať. „*A onedlho potom bolo toto útluké dievča s úctou privítané slávnostnými poslami kráľa Karola na hraniciach Moravy a Uhier, dovezené do Uhier a v oktáve svätého Martina biskupa korunované (medzi 11. a 18. novembrom) a hneď s ňou uhorský kráľ riadne oslávil slávnostný obrad sobáša*“.³⁹⁾

Obe strany sledovali týmto manželským zväzkom svoje vlastné ciele. Karol Róbert očakával, že jeho nová manželka mu čo najskôr porodí dedičov a zabezpečí tak kontinuitu dynastie Anjouovcov v Uhorsku. Ján Luxemburský veril, že medzi oboma dynastiami dôjde k „*obnoveniu a utuženiu priateľskej spolupráce a prehĺbeniu vzájomných politicko-podporných stykov*“, pričom sa nedá vylúčiť i zámer českého kráľa „*rozviazať priateľské spojenie Karola Róberta z Anjou s rakúskymi vojvodami a zvoleným rímskym kráľom Fridrichom I. Habsburským, s ktorým uhorský kráľ hodlal, podľa správneho odhadu Jána Luxemburského, uzavrieť zmluvu namierenú proti Ludovítovi IV. Bavorskému, a tým vlastne i proti záujmom kráľa Jána*“.⁴⁰⁾ I keď novouzatvorený manželský zväzok nebol na rozdiel od väčšiny iných zaťažený potrebou udelenia dišpenzu kvôli blízkemu pokrvnému príbuzenstvu, predsa Beatrix a Karol Róbert mali spoločného predka. Nebol ním nikto iný, ako grófká Ermesinda († 1143), dedička pôvodného rodu Luxemburgovcov, ktorého zakladateľom bol Sigefroi (Siegfried). Ten ešte v roku 963 získal od opáta kláštora svätého Maximína v Trevíri do vlastníctva hrad Luxemburg, centrum budúceho grófstva.⁴¹⁾ Nádej na potomka sa stala veľmi reálnou, pretože už niekoľko mesiacov po sobáši Beatrix otehotnela. Radosť však netrvala dlho, lebo už v nasledujúcom roku „*bola okolo sviatku svätého Martina spolahtlivými poslami oznámená smrť pani Beatrix, uhorskej kráľovnej, jej bratovi, českému kráľovi Jánovi*“.⁴²⁾

Druhá manželka Karola Róberta zomrela okolo 11. novembra 1319 pri predčasnom pôrode svojho prvého dieťaťa spolu s ním. Miestom jej posledného odpočinku sa stal Varadin (dnes Oradea v Rumunsku).⁴³⁾ Osud nedoprial tejto luxemburskej princeznej dlhý a šťastný život. Ako šesťročná stratila matku, o dva roky neskôr aj otca. V trinástich rokoch vstúpila do manželského zväzku s mužom starším o sedemnášť rokov, ktorý v nasledujúcom roku ukončila jej predčasná smrť. Bola príliš mladá

a v Uhorsku bola veľmi krátko, aby výraznejšie zasiahla do udalostí svojej doby. Aj keď v živote Karola Róberta predstavovala len krátko trvajúcu epizódu, stala sa prvou uhorskou kráľovnou z luxemburskej dynastie v kráľovstve svätého Štefana.

POZNÁMKY

- 1) ŽEMLIČKA, J.: Století posledních Přemyslovců (Český stát a společnost ve 13. století), Praha 1986, s. 282. SPĚVÁČEK, J.: Jan Lucemburský a jeho doba 1296-1346. K prvniému vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou, Praha 1994, s. 53.
- 2) SPĚVÁČEK, J.: Král diplomat (Jan Lucemburský 1296-1346), Praha 1982, s. 20.
- 3) DONAT, A.: Genealogische Untersuchungen zum Stammbaum der luxemburgischen Grafen von Heinrich dem Blinden (†1196) bis zu Beatrix, der Tochter Heinrich's VII., Halle-Wittenberg 1923, s. 81. Margarétinou matkou bola druhá manželka jej otca, Margaréta Flanderská. Ján I. sa prvýkrát oženil s Margarétou, dcérou francúzskeho kráľa Ľudovíta IX. Svätého.
- 4) Mária Brabantská, dcéra brabantského vojvodu Henricha III. a Adely Burgundskej, sa vo Vincennes 21. augusta 1274 vydala za francúzskeho kráľa Filipa III. Smelého, ktorý bol vdovcom po Izabele Aragónskej. K tomu, napr. BOUYER, CH.: Dictionnaire des reines de France, Paris 1992, s. 186-187. K jej podielu na zorganizovaní tohto manželstva, napr. SPĚVÁČEK, J.: Král diplomat, c. d., s. 20: „*Nové príbuzenské svazky, upevňujúci pouta medzi hrabčím a vévodskými rody Lucemburska, Limburska a Brabantska na jedné straně a francouzským královským dvorem na druhé straně, byly ve skutečnosti obratným politickým manévrem inspirovaným francouzskou královnou vdovou Marií Brabantskou, (nevlastnou) matkou krále Filipa IV. Sličného a sestrou brabantského vévody Jana I.*“.
- 5) SPĚVÁČEK, J.: Jan Lucemburský, c. d., s. 111.
- 6) K vražde rímskeho kráľa, napr. LHOTSKY, A.: Geschichte Österreichs seit der Mitte des 13. Jahrhunderts (1281-1385), Band II, Theil 1, Wien 1967, s. 154-164.
- 7) SPĚVÁČEK, J.: Jan Lucemburský, c. d., s. 92.
- 8) Texty listín Filipa IV. Pekného, súvisiace s návrhom kandidatúry člena vlastnej dynastie a prvými diplomatickými krokmi v tejto otázke sú v Monumenta Germaniae historica, Legum sectio IV. Constitutiones et acta imperatorum et regum, tomi IV, pars I (1298-1311), ed. I. SCHWALM, Hannoverae et Lipsiae 1906 (ďalej MGH LL IV, Const. IV, pars I), s. 203-210, č. 239-245. K tomu, napr. PETIT, J.: Charles de Valois (1270-1325), Paris 1900, s. 115-119.
- 9) SPĚVÁČEK, J.: Král diplomat, c. d., s. 27-28.
- 10) Text písomného svedectva o voľbe určeného pápežovi v MGH LL IV, Const. IV, pars I, s. 228-231, č. 262. K voľbe Henricha VII. viaceri autorov, napr. HEIDEMANN, J.: Die Königswahl Heinrichs von Luxemburg im Jahre 1308, in:

Forschungen zur Deutschen Geschichte 11, 1871, s. 41-78. PÖHLMANN, R.: Zur deutschen Königswahl vom Jahre 1308, in: tamže 16, 1876, s. 357-364. SOMMERFELDT, G.: Die Königswahl Heinrichs von Luxemburg, Strassburg 1891. SCHEPELMANN, W.: Die deutsche Königswahl von 1308, Halle 1913. SCHNEIDER, F.: Kaiser Heinrich VII., Heft I, Greiz i. V. und Leipzig 1924, s. 17-27.

- ¹¹⁾ SPĚVÁČEK, J.: Jan Lucemburský, c. d., s. 111, 121.
- ¹²⁾ Heinrich VII. v septembri 1309 rokoval s rakúskymi vojvodami. Pri tejto príležitosti vydali niekoľko listín, ktorými zabezpečil Habsburgovcom bezpečnosť, zachovanie ich práv a dŕžav, ktoré im udelil ako ríšské léna. Zároveň odsúdil vrahov rímskeho kráľa Albrechta I. a potvrdil konfiškáciu ich majetkov. Rakúski vojvodovia sa zaviazali pomôcť mu pri realizácii jeho zámeru získať české kráľovstvo. Texty uvedených listín v MGH LL IV, Const. IV, pars I, s. 277-280, č. 315-319.
- ¹³⁾ Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae Regiae, Praha 1976, kniha prvni, kap. CI, s. 193-196. Heinrich VII. pôvodne za Eliškinho manžela pripravoval svojho mladšieho brata Valrama, s čím však nesúhlasila česká stavovská obec. In: tamže, kniha prvni, kap. XCVII, s. 184: „Bratra pak svého Valrama, muže jak vite udatného, dáme oné dívce za manželského druha, aby s ní dědičně držel České království“. Valrama ešte v septembri 1308, krátko pred svojou voľbou, zasnúbil s Alžbetou, dcérou grófa Ruprechta II. z Virneburgu, ktorého bratom bol kolínsky arcibiskup, jeden z cirkevných kurfirstov.
- ¹⁴⁾ Wittelbachische Regesten von der Erwerbung des Herzogthum's Baiern 1180 bis zu dessen Wiedervereinigung 1340, hrsg. von J. F. BÖHMER, Stuttgart 1854, s. 60. RIEZLER, S.: Geschichte Bayerns, Band II, Gotha 1880, s. 285-286.
- ¹⁵⁾ SPĚVÁČEK, J.: Král diplomat, c. d., s. 34.
- ¹⁶⁾ DONAT, A.: Genealogische Untersuchungen, c. d., s. 95.
- ¹⁷⁾ Prvé posolstvo k pápežovi Henrichovi VII. vyslal v júni 1309. V Kostnici vydal 2. júna listinu, ktorou vymenoval delegáciu, ktorú splnomocnil zložiť pápežovi prisahu a požiadať o súhlas s jeho rímskou korunováciou. Text v MGH LL IV, Const. IV, pars I, s. 254-255, č. 293. Posolstvo rímskeho kráľa Klement V. prijal 26. júna. V ten istý deň zložilo požadovanú prisahu, čo potvrdili príslušným zápisom. Pápež vyjadril súhlas s Henrichovou korunováciou a určil aj predbežný termín. Texty listín v MGH LL IV, Const. IV, pars I, s. 257-263, č. 295-298.
- ¹⁸⁾ CAGGESE, R.: Roberto d'Angiò e i suoi tempi, vol. I, Firenze MCMXXII, s. 105-106. Róbert Múdry prišiel do Avignonu 27. 7. 1309.
- ¹⁹⁾ Róbert Múdry nebol iniciátorom tohto rokovania. Ešte vo februári 1309 viedol rozhovory o manželstve svojho syna s francúzskou princeznou Máriou, dcérou grófa Karola z Valois, neúspešného kandidáta na rímsky trón. Jeho brat, gróf Peter z Eboli, sa mal stať manželom prvorodenej dcéry zosnulého anglického kráľa Eduarda I. a jeho druhej manželky Margaréty, sestry francúzskeho kráľa Filipa IV. Pekného. K tomu, napr. CAGGESE, R.: Roberto d'Angiò, c. d., s. 114.

- ²⁰⁾ WENCK, C.: Clemens V. und Heinrich VII. Die Anfänge des französischen Papstthum. Ein Beitrag zur Geschichte des XIV. Jahrhunderts, Halle 1882, s. 147-148. ISRAEL, W.: König Robert von Neapel und Kaiser Heinrich VII., Hersfeld 1903, s. 5. CAGGESE, R.: Roberto d'Angiò, c. d., s. 121. SCHNEIDER, F.: Kaiser Heinrich VII., c. d., Bd. III, s. 236-237. CUTOLO, A.: Arrigo VII e Roberto d'Angiò, in: Archivio storico per le province napoletane, nuova serie, anno XVIII, Napoli MCMXXXII, s. 11-12.
- ²¹⁾ WENCK, C.: Clemens V. und Heinrich VII., s. 172-174. ISRAEL, W.: König Robert von Neapel, c. d., s. 6-7. CAGGESE, R.: Roberto d'Angiò, c. d., s. 121. Heinrich VII. ešte pred začiatkom svojej rímskej jazdy listinou danou v Kolmare 13. 9. 1310 vymenoval svojho syna Jána do hodnosti generálneho vikára ríše v predalpských krajinách (*sacri imperii citra montes vicarius generalis*), čím ho vlastne splnomocnil zastupovať ho v ríši s výnimkou Talianska. Text listiny v MGH LL IV, Const. IV, pars I, s. 389-390, č. 444.
- ²²⁾ Jedným z cieľov, ktoré týmto manželstvom sledovali, bolo i nastolenie mieru medzi guelfami, stúpecami pápeža, ktorých reprezentantom bol neapolský kráľ a gibelíni, stúpecami cisára, t. j. Henricha VII. Spory medzi týmito dvoma táborami rozdeľovali Apeninský poloostrov už od začiatku 13. storočia. Anjouovsko-luxemburský dynastický projekt mohol vytvoriť predpoklady na ich urovnanie. In: MGH LL IV, Const. IV, pars I, s. 473: „*quod crederet peccare mortaliter si dictum matrimonium impediret, ex quo pax inter Guibelinos et Guelfos poterat provenire*“.
- ²³⁾ MGH LL IV, Const. IV, pars I, s. 414-415, č. 467. Peter bol prvorodeným synom sicílskeho kráľa Fridricha II. a Eleonóry, jednej zo sestier neapolského kráľa Róberta Múdreho.
- ²⁴⁾ SPĚVÁČEK, J.: Král diplomat, c. d., s. 50.
- ²⁵⁾ Zbraslavská kronika, kniha prvni, kap. CXIV, s. 249. Acta Aragonensia. Quellen zur deutschen, italienischen, französischen, spanischen zur Kirchen- und Kulturgeschichte aus der diplomatischen Korrespondenz Jaymes II (1291-1327), hrsg. von H. FINKE, Band I, Berlin und Leipzig 1908, s. 278: „*quod die martis XIII mensis Decembris Domina regina Alamanie Janue ab hoc seculo transmigravit et ad domum fratrum Minorum de Janua posita extitit et sepulta*“.
- ²⁶⁾ CAGGESE, R.: Roberto d'Angiò, c. d., s. 151. CUTOLO, A.: Arrigo VII e Roberto, c. d., s. 22-33.
- ²⁷⁾ ISRAEL, W.: König Robert von Neapel, c. d., s. 32-33. SCHNEIDER, F.: Kaiser Heinrich VII., c. d., Bd. III, s. 265-268.
- ²⁸⁾ Zbraslavská kronika, kniha prvni, kap. CXV, s. 250.
- ²⁹⁾ MGH LL IV, Const. IV, pars II, s. 817-818, č. 815.
- ³⁰⁾ MGH LL IV, Const. IV, pars II, s. 819-820, č. 817. Acta aragonensia, Bd. I, s. 316-317, č. 212: „*constituimus, fecimus et ordinavimus, facimus et ordinamus eundem Henricum nostrum procuratorem legitimum et nuncium generalem et specialem presentem et in se huiusmodi procuracionem voluntarie suscipiant ad*

tractandum contrahendum et matrimonium vel tractatum eorundem inter inclitam Beatricem filiam nostram carissimam ex una parte et spectabilem Petrum primogenitum excellentis principis Friderici regis Trinacrie illustris amici carissimi nostri ex altera“.

- 31) MGH LL IV, Const. IV, pars II, s. 822, č. 819. Acta aragonensia, Bd. I, s. 318-319, č. 213.
- 32) SPĚVÁČEK, J.: Jan Lucemburský, c. d., s. 182. Katarína sa neskôr stala manželkou kalábrijského vojvodu Karola, pôvodne určeného za manžela cisárovej dcéry Beatrix. O tomto manželskom projekte bližšie MOMMSEN, T. E. : Das habsburgisch-angiovinische Ehebündnis von 1316, in: Neues Archiv 15, Berlin 1935, s. 600-615.
- 33) Zbraslavská kronika, kniha prvni, kap. CX, s. 236-238.
- 34) Dohodu o zasúbení Beatrix Luxemburskej a Petra Sicílskeho považovali za platnú ešte 8. 1. 1316. In: MGH LL IV, Const. IV, pars II, s. 285, č. 339.
- 35) SPĚVÁČEK, J.: Jan Lucemburský, c. d., s. 266 (nesprávne za dátum smrti Márie Bytomskej uvádza 19. december 1317).
- 36) Zbraslavská kronika, kniha druhá, kap. V, s. 318. O zásluhách Tomáša pri uzatvorení kráľovho druhého sobáša s Beatrix Luxemburskou hovorí samotný Karol Róbert vo svojej listine zo 6. 8. 1319: „*Quod M. Thomas, filius Farkasii, C. Orodienis, Barsien. et Iudex Cumanorum, nec non Castellanus de Hoznus et de Solum, dilectus noster et fidelis ... praesertim in ordinatione Matrimonii, quae inter nos et magnifici Principis D. Ioannis, illustris regis Bohemiae, clarae propaginis sororem, videlicet inclitam principissam D. Beatricem, consortem nostram charissimam...*“ . In: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, opera G. FEJÉR, t. VIII, vol. II, Budae 1832, s. 202-203, č. LXX. K tomu, napr. ENGEL, P.: Az ország újraegyesítése I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310-1232), in: Századok 122, 1988, č. 1-2, s. 125.
- 37) Zbraslavská kronika, kniha druhá, kap. V, s. 318.
- 38) DONAT, A.: Genealogische Untersuchungen, c. d., s. 94-95. Mária bola v kláštore ešte 31. 5. 1316. O šesť rokov neskôr sa vydala za francúzskeho kráľa Karola IV. Pekného z dynastie Kapetovcov. Krátke manželstvo ukončila jej smrť, ku ktorej došlo v súvislosti s predčasným pôrodom.
- 39) Zbraslavská kronika, kniha druhá, kap. V, s. 318-319. Beneš Krabice z Weitmille. Kronika Pražského kostela, in: Kroniky doby Karla IV., Praha 1987, kniha druhá, s. 188 (Beatrix nesprávne pomenoval Anna a označil ju za staršiu sestru Jána Luxemburského). František Pražský. Kroniky, in: Kroniky doby Karla IV., c. d., kap. 4, s. 94: „*Když mu ji přivedli, byla uspořádána radostná svatební slavnost a zakrátko byla Beatrix korunována na uherskou královnu*“.
- 40) SPĚVÁČEK, J.: Jan Lucemburský, c. d., s. 267.
- 41) K začiatkom luxemburskej dynastie veľmi podrobne naposledy SPĚVÁČEK, J.: Jan Lucemburský, c. d., s. 53-62.

- 42) Zbraslavská kronika, kniha druhá, kap. VIII, s. 326. Přibík z Radenína, řečený Pulkava. Kronika česká, in: Kroniky doby Karla IV., c. d., kap. XCIX, s. 406: „*Tento český král Jan měl dvě sestry, dcery císaře Jindřicha VII. Jedna z nich měla za manžela uherského krále Karla. Ta zemřela při porodu svého prvního potomka spolu s dítětem*“ . Samotný cisár Karol IV. o svojej tete napísal: „*Řečený král měl též dvě provdané sestry: první vdal za krále uherského Karla Prvního, ale ta zemřela bezdětná*“, in: Karel IV. Vlastní životopis, Kroniky doby Karla IV., c. d., kap. III, s. 17.
- 43) Chronicon Pictum Vindobonense, in: Scriptorum rerum Hungaricarum, ed. A. DOMANOVSKÝ, vol. I, Budapestini MCMXXXVII, s. 490: „*Anno Domini MCCCXVIII accepit rex dominam Beatricem filiam regis Romanorum, sororem regis Bohemorum de terra Luchumburgensi, que in revolutione eiusdem anni obdormivit in Domino et Waradini in cathedrali ecclesia tumulatur*“.

[II]

ANNA LUXEMBURSKÁ, SNÚBENICA UHORSKÉHO PRINCA LADISLAVA Z ANJOU (1323-1338)

Osem rokov po smrti uhorskej kráľovnej Beatrix Luxemburskej, druhej manželky Karola Róberta z Anjou, nastali opäť vhodné politické podmienky na vytvorenie spojenectva medzi českou a uhorskou kráľovskou dynastiou. Na oboch stranách sa objavila snaha o nadviazanie nových príbuzenských zväzkov a vzťahov. Smrť štrnásťročnej kráľovnej predčasne ukončila sľubne sa rozvíjajúce zblíženie medzi oboma panovníckymi rodmi, pričom následný sobáš uhorského kráľa s dcérou Vladislava Lokietka bol jednou z príčin, ktorá postavila bývalých švagrov – Karola Róberta a Jána Luxemburského – na opačnú stranu barikády. Hlavnými pešiakmi na šachovnici v poradí druhej anjouovsko-luxemburskej dynastickej partie sa stali dve malé deti – česká princezná Anna a uhorský princ Ladislav. Aby sme pochopili genézu tohto manželského projektu, musíme bližšie rozobrať udalosti pred a po ich narodení, ale aj pomery na dvoroch, kde prežívali prvé roky svojho života.

Princezná Anna mala v mnohom podobný osud ako jej teta Beatrix. Ako kráľovská dcéra bola len nástrojom dynastickej politiky svojho otca, ktorý, sledujúc rodové záujmy, sa ju snažil vhodne „*umiestniť*“ do pavučiny medzinárodných vzťahov a tým pre seba vytvoriť vhodný politický kapitál. Počas svojho krátkeho života ani nemohla pochopiť zmysel jeho diplomatických rošád. Napriek tomu, že pochádzala zo siedmych detí, nebolo jej súdené prežiť pokojné a šťastné detstvo v kruhu svojich súrodencov. Nielen otcova politika zasiahla do jej života. Nezanedbateľným bol najmä rozkol vo vzťahoch jej rodičov a rozvrat ich manželstva. Jej matkou bola Eliška, dcéra českého kráľa Václava II. z dynastie Přemyslovcov, ktorá bola „*po svojom otcovi cieľavedomá, hrdá a veľmi inteligentná. Tieto kladné charakterové vlastnosti sa však snúbili s panovačnosťou, neústupnosťou a tvrdohlavosťou, utkvělými predstavami o*

živote nepoznajúcom rozumové kompromisy. Bol to do značnej miery dôsledok labilnej nervovej sústavy s určitým sklonom k hystérii a vášnivým reakciám na všetko, čo sa jej priečilo.“¹⁾ Narodila sa 20. januára 1292 z prvého manželstva svojho otca s Gutou Habsburskou. Tá Václavovi II. porodila v rozpätí rokov 1288 až 1296 deväť detí – štyroch synov a päť dcér. Keď 18. júna 1297 zomrela, žili len štyri. Eliška mala vtedy päť rokov. V roku 1303 sa český kráľ oženil druhýkrát. Jeho vyvolenou sa stala poľská princezná Richenza, v Čechách neskôr známa pod menom Alžbeta Rejčka. S jej rukou získal i poľskú kráľovskú korunu.²⁾

Otcom českej princeznej Anny bol Ján Luxemburský, jediný syn cisára Henricha VII. Svetlo sveta uzrel 10. augusta 1296. Od útleho detstva ho jeho matka Margaréta Brabantská zahŕňala mimoriadnou láskou a starostlivosťou. Uviedla ho na dvor francúzskeho kráľa Filipa IV. Pekného, aby tu dosiahol rytiersku výchovu a vzdelanie v duchu tradícii luxemburského rodu. Zaujímavú charakteristiku Anninho otca podal český historik Jiří Spěváček: „Viac než štúdium ho zaujímali rytierske turnaje, skvelý život vysokej feudálnej spoločnosti, ktoré mu dali zmysel pre dobrodružstvo, ale tiež mimoriadnu záľubu v zložitých a vzrušujúcich udalostiach politického kvasu, ktorý sa práve v rokoch jeho mladosti prejavoval v ostrých konfliktoch o prioritu svetskej kráľovskej moci pred teokratickými nárokmi rímskeho pápeža Bonifáca VIII. Ján Luxemburský mal jedinečnú príležitosť vidieť zblízka zložitú politickú rokovania a jemné prádvo gigantických zápasov francúzskeho kráľa ... Prenikol i hlbšie do problémov a nebezpečných zákerností ideologických zápasov svetskej moci s duchovnou ..., získal schopnosť vyznať sa dobre v otázkach tieňovej diplomacie ..., obratne sa pohybovať vo svete politického taktizovania.“³⁾ Dve tak rozdielne osobnosti vstúpili 1. septembra 1310 do politicky motivovaného manželského zväzku, ktorý v roku 1330 ukončila smrť Anninej matky Elišky.

Prvým dieťaťom, ktoré sa mladému páru narodilo, bola dcéra Margaréta. O dva roky neskôr Eliška porodila druhú dcéru, ktorá pri krste dostala meno Guta. Tretie tehotenstvo českej kráľovnej skončilo narodením vyčerpaného syna Václava, v dejinách známeho pod menom Karol IV. Štvrtým dieťaťom bol syn Přemysl Otakar, ktorý však zomrel necelé dva roky po svojom príchode na svet. Tretí syn Ján Henrich sa stal zakladateľom moravskej vetvy Luxemburgovcov. Posledný raz Eliška porodila 27. marca 1323, keď v bavorskom mestečku Cham neďaleko Regensburgu priviedla na svet dvojčatá Annu a Elišku, z ktorých druhá zomrela v auguste nasledujúceho roku.⁴⁾ V tom čase už bolo manželstvo Jána Luxemburského s hrdou príslušníčkou dynastie Přemyslovcov v úplnom rozklade. Jeho príčiny treba hľadať nielen v rozdielnosti pováh oboch partnerov, ale najmä v odlišných názoroch na pomery v českom kráľovstve, v ktorom Ján musel od svojho vstupu na trón viesť dlhú dobu vleklý zápas s českou stavovskou obcou. Elišku „urážala spupnosť šľachtickej oligarchie, nepoznajúcej patričnú úctu ku kráľovskému majestátu a vznešenosti i tradícii dynastie Přemyslovcov ..., uznávala a tolerovala jedine obdivný rešpekt a devótnu úctu ku kráľovskej hodnosti“. Nedokázala sa zmieriť s tým, že česká šľachtická reprezentácia pevne zakotvila v správe kráľovstva, že jej manžel ju musel

nielen rešpektovať, ale sa s ňou aj zmieriť, ak chcel svätováclavskú korunu udržať a zachovať pre svoj rod. Svojím lipnutím „na historicky prekonanom poňatí kráľovskej moci a úlohy panovníka v jeho vzťahu k šľachte“ sa nemohla vyrovnáť s tým, že sa Ján musel rozdeliť s jej predstaviteľmi o moc v krajine, berúc ohľad na jej požiadavky. „Vinou svojej politickej uzavretosti, konzervativizmu a neprístupnosti nebola schopná pochopiť spoločenské zmeny, ku ktorých dochádzalo v Európe“. Trŕňom v oku hrdej kráľovnej bol predovšetkým Henrich z Lipé, jedna z vedúcich osobností českej stavovskej obce a jeho milienka, nenávidená macocha Alžbeta Rejčka. „Bolo preto len otázkou času, kedy sa táto slepá nenávisť kráľovnej k jej sokyni uplatní i v širších súvislostiach a zasiahne svojim neblahým vplyvom i do vzťahu medzi kráľom a kráľovnou.“⁵⁾

K vyvrcholeniu krízy vo vzťahu oboch manželov došlo v roku 1319, kedy Ján Luxemburský vypovedal Elišku do jej vénného mesta Mělník a odňal jej syna Václava, obávajúc sa, že by ho v spojení so svojimi stúpcami zneužila proti nemu. Kráľoviča držal najprv na hrade Loket, odkiaľ ho neskôr nechal premiestniť na Křivoklát. Tu ho strážili až do jari 1323. V apríli 1323 ho odviezli s bezpečným sprievodom do Paríža, kde sa oženil s Blankou z Valois. Eliška ho nikdy viac nevidela. Na jar 1322 jej vzal i mladšiu dcéru Gutu, ktorú dal na vychovanie durinskemu landgrófovi a meissenskému markgrófovi Fridrichovi I. na hrad Wartburg, zasnúbiac ju s jeho synom. V auguste toho istého roka odňal matke i najstaršiu Margarétu, ktorú nechal odvieť do Landshutu, kde sa mala vydať za dolnobavorského vojvodu. Vzhľadom k tomu, že k uzavretiu tohto manželstva došlo až o šesť rokov neskôr, je zrejmé, čo sledoval týmto svojím konaním. Rozhodol sa zabrániť svojej manželke zasahovať do výchovy ich detí a zbaviť ju akéhokoľvek vplyvu. V Eliškinej starostlivosti zostal len niekoľkomesačný Ján Henrich. Česká kráľovná, „celkom izolovaná a všetkými opustená, stále viac prenasledovaná predstavou, že sa sama stane obeťou šľachtickej nenávisťi a úkladnej vraždy, sa rozhodla uniknúť z tiesnivého českého prostredia útekom za svojou dcérou do Bavorska. Týmto odchodom dala svojím odporcom z radov šľachty nový dôkaz svojho údajného nepriateľstva voči Jánovi a jeho šľachtickým obľúbencom.“⁶⁾ V bavorskom exile priviedla na svet svoje posledné deti, dvojčatá Annu a Elišku. Do Čiech sa vrátila až začiatkom roku 1325. Namiesto sebavedomej a ctiziadostivej panovníčky Ján Luxemburský našiel zlomenú a chorú ženu, trpiacu na tuberkulózu. Zostávalo jej ešte päť rokov života.⁷⁾ Rozchod s manželkou však negatívne poznamenal i povahu českého kráľa. „Stal sa podráždeným, podozrievavým a bezohľadným v svojom konaní a nejaký čas hľadal východisko a rozptýlenie v pochybnom spôsobe života ... Často ho postihovali výčitky svedomia, ktoré zaháňal v pitkách dlho do noci. Jediné, čo si zachoval úplne nedotknuté, keď časom vybrádl z dramatických situácií a stresov, bol neutichajúci záujem o politiku. Práve v tomto obore činnosti sa prejavoval mimoriadne čulou aktivitou, neustávajúcou živosťou a myšlienkovou invenciou v politickom dianí.“⁸⁾

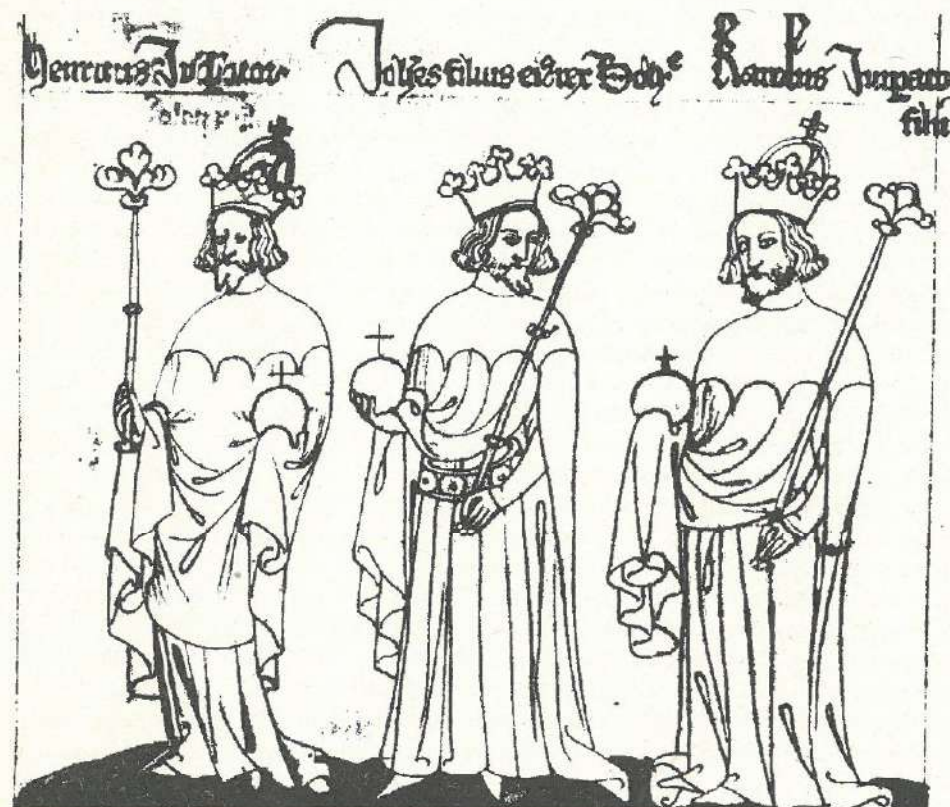
Dva roky po návrate Elišky z Bavorska zakomponoval Ján Luxemburský svoju najmladšiu dcéru Annu prvýkrát do svojich dynastických plánov. Súviseli s jeho

záujmami v severovýchodnom susedstve Čiech a Moravy – v Sliezske. Nesmieme zabúdať, že ako dedič Přemyslovcov nebol len českým kráľom, ale získal i nároky na poľskú korunu. Pre skutočné uplatnenie tohto titulu však dlhé roky nič nepodnikol, prenehávajúc reálne mocenské postavenie starému súperovi Václava II. a jeho syna, Vladislavovi Lokietkovi. Ten v januári 1320 dospel po dlhoročnom zápase ku kráľovskej korunovácii. Obrat v dovtedajšom pasívnom postoji českého kráľa nastal začiatkom roku 1327. Impulzom bol spoločný útok Lokietka a litovského veľkokniežaťa Gedymina na kraj v okolí Frankfurtu nad Odrou a napadnutie Brandenburska, ktorého držiteľom bol rovnomený syn cisára Ľudovíta IV. Bavorského. Ján Luxemburský tento útok, pri ktorom pohanskí Litovčania masakrovali kresťanské obyvateľstvo, nenechal bez povšimnutia. Ako ríšsky vikár považoval za nutné zatlačiť mocenské nároky Piastovca do patričných medzí. Jeho vojská začali operácie proti Krakovsku asi koncom januára alebo vo februári 1327.⁹⁾ František Pražský vo svojej kronike na margo toho poznamenáva: „Mal totiž kráľ vtedy taký úmysel, že chcel silnou mocou znovu získať Krakov s poľským kráľovstvom jemu odňatý. Preto dopredu poslané vojská už začali nepriateľsky útočiť na Krakov. Avšak kráľ Lokietok, ktorý bol v meste, oznámil príchod českého kráľa svojmu zaťovi Karolovi, uhorskému kráľovi a prosil ho o radu a pomoc. Preto uhorský kráľ pripomenul českému kráľovi zmluvu o svornosti medzi nimi predtým dohovorenu a žiadal, aby neškodil jeho svokrovi. Kráľ teda prestal svojho protivníka napádať.“¹⁰⁾

Ján Luxemburský sa tejto akcie osobne nezúčastnil, ale zdržiaval sa so zálohami v Brne.¹¹⁾ Karol Róbert, ktorého o pomoc požiadal jeho svokor, však vojensky do tohto sporu nezasiahol. K českému kráľovi vyslal poslov so správou, v ktorej mu oznámil, že ak bude pokračovať vo vojenskom ťažení proti Lokietkovi, hrozí mu otvorený konflikt aj s uhorským kráľovstvom.¹²⁾ Petr Žitavský vo svojej kronike výzvu Karola Róberta formuloval nasledovne: „Ak spôsobíte môjmu svokrovi nejakú ťažkosť, dopustíte sa podobného skutku, akoby ste zabili môjho syna pred mojimi očami.“¹³⁾ Ján Luxemburský prijal žiadosť uhorského kráľa o stretnutie, na ktorom malo dôjsť k prerokovaniu vzniknutej situácie. Miestom schôdzky sa stalo slobodné kráľovské mesto Trnava. Český kráľ sem so svojím sprievodom prišiel niekedy po 6. februári 1327 a ubytoval sa asi v niektorom z mužských kláštorov, pretože táborenie mimo mesta v stanoch bolo vzhľadom na nepriaznivé ročné obdobie málo pravdepodobné.

Rozhovory oboch panovníkov sa uskutočnili vo františkánskom kláštore, ktorý zostal po ničivom požiari spred dvoch rokov jednou z niekoľkých nepoškodených budov v meste. V prvom rade sa obaja panovníci dohodli na zastavení vojenských akcií proti poľskému kráľovi a na stiahnutí českých jednotiek z Krakovska, ku ktorému malo dôjsť do 24. júna 1327. Dobyté územia mali prejsť pod správu uhorského kráľa, ktorý mal ako arbiter sporu dohodnúť i podmienky mieru.¹⁴⁾ V súvislosti s týmto primárnym okruhom otázok, ktorý súvisel s riešením problému vyvolaným vojenskou intervenciou českého kráľa, obaja panovníci sa venovali i riešeniu svojich vzájomných vzťahov. Výsledkom bola zmluva uzavretá 13. februára 1327. V jej úvode sú ustanovenia, týkajúce sa ich vzťahov v prípade napadnutia

niektorého z kráľovstiev: „... my (Karol Róbert) s ... Jánom, ... českým a poľským kráľom ..., túžiac po tom, aby tento zväzok nášho nerozlučného a nerozdeliteľného priateľstva pretrval, ... sľubujeme, že českému kráľovi budeme s celým vojskom pomáhať proti každému človeku, v každom čase, v prípade núdze a na ktoromkoľvek mieste, kedykoľvek ním o to budeme požiadaní, avšak s výnimkou ... rakúskych vojvodov, našich bratov“. Ak by Ján Luxemburský nepriateľsky zaútočil na domény spomínaných vojvodov, Karol Róbert do tohto sporu nemal zasahovať, ani im v tejto veci poskytovať pomoc a podporu. Keby však Habsburgovci zaútočili na územie českého kráľa, vtedy mal Karol Róbert prísť na pomoc so svojím vojskom, ak o to bude požiadaný. Podobne to malo byť i v prípade rakúskeho útoku voči Uhorsku.¹⁵⁾

Tři generace Lucemburků

Císař Jindřich VII., král Jan Lucemburský a císař Karel IV.
v jihlavském rukopise zbraslavské kroniky

Súčasťou zmluvy boli aj podmienky pripravovaného manželského zväzku, ktorého protagonistami sa stali ich deti – štvorročná česká princezná Anna a druhorodený syn Karola Róberta, princ Ladislav, ktorý sa narodil 1. novembra 1324 vo Visegráde.¹⁶⁾ Nový rodinný zväzok mal upevniť vzájomné vzťahy oboch panovníkov. V zmluve sa v tejto súvislosti uvádza: „Na dôkaz zväzku našej vzájomnej náklonnosti ... oženíme nášho prvorodeného syna Ladislava so slávnou Annou, dcérou uvedeného českého kráľa a sľubujeme, že ich spojíme manželským zväzkom na mieste, na ktorom sa pán kráľ aj my navzájom dohodneme“. Vzhľadom na tretí stupeň pokrvného príbuzenstva medzi snúbencami, v pozadí ktorého stáli dve habsburské sestry – Guta, matka českej kráľovnej Elišky a Klementína, matka Karola Róberta – sa obe strany zaviazali vyslať svojich poslov k pápežskej kúrii s cieľom získať príslušný dišpenz. Po jeho obdržaní by k zasnúbeniu došlo do šiestich mesiacov. Ak by sa im to v tomto termíne nepodarilo, zmluva mala zostať v platnosti ďalšie tri roky, pričom toto obdobie by obaja panovníci využili na to, aby s využitím všetkého svojho vplyvu potrebný dišpenz získali. V čase, keď princezná Anna dovŕši dvanásť rok svojho života, teda sa stane plnoletou v zmysle stredovekých kritérií, jej otec ju má vyslať k Ladislavovi na uhorský dvor. Venó budúcej manželky uhorského princa stanovili na desaťtisíc hrivien striebra. Česká strana ho mala odovzdať vyslancom Karola Róberta v Uherskom Brode rok po Anninom príchode do Uhorska. Odtiaľ ho mali previesť do Trenčína. Uhorský kráľ svojmu synovi určil ako svadobný dar pätnásťtisíc hrivien striebra. V hodnote oboch finančných čiastok boli budúcim manželom zapísané rôzne majetky.¹⁷⁾ Trnavská zmluva myslela i na nástupnícky poriadok. Ak by Ladislav zomrel ešte pred svojím otcom, majúť so svojou manželkou Annou mužských potomkov, potom títo sa podľa dedičského práva majú dostať na prvé miesto v dedičskej postupnosti po Karolovi Róbertovi. V prípade, že by zomrel bezdetný, jeho vdova mala právo užívať oba svadobné dary až do svojej smrti. Potom sa jej venó malo vrátiť českému kráľovi alebo jeho nástupcom. Zmluva počítala i s možnosťou, že k uzavretiu plánovaného manželstva nedôjde, či už kvôli predčasnej smrti jedného zo snúbencov, alebo preto, že pápež odmietne udeliť potrebný dišpenz. V takomto prípade všetky ostatné záväzky, ktoré sa dotýkali vzájomného priateľstva a pomoci, mali zostať v platnosti. Obe strany sa ju zaviazali plniť v plnom rozsahu, čo potvrdili prisahou na evanjeliá v kostole svätého Jakuba, ktorý patrili k františkánskemu kláštoru, za prítomnosti cirkevných a svetských hodnostárov uhorského dvora, pričom zdôraznili, že ju budú dodržiavať „dcéra českého pána kráľa i náš syn, kým budú, ako dúfame, zdraví a slobodní od všetkých nedostatkov ducha i tela“.

Necelých sedem mesiacov po uzatvorení trnavskej zmluvy pápež Ján XXII. udelil 8. septembra 1327 potrebný dišpenz, ktorým oslobodil Ladislava a Annu od prekážky tretieho stupňa pokrvného príbuzenstva, pričom zdôraznil potrebu urovnania sporu medzi českým a poľským kráľom.¹⁸⁾ Dôkladne pripravený manželský zväzok sa však nakoniec neuskutočnil, pretože syn uhorského kráľa vo februári 1329 náhle zomrel. Miestom jeho posledného odpočinku sa stal Stoličný Belehrad.¹⁹⁾ Svedectvo o tejto smutnej udalosti poskytuje list samotného Karola Róberta z 8. marca 1329 daný vo

Visegráde, ktorý adresoval českej kráľovnej Eliške: „Ako vtedy, kedykoľvek nás milosrdenstvo Božie vo svojej nevýslovnej prozreteľnosti potešilo žiadúcimi úspechmi, tak i teraz sme nútení vám ... oznámiť i žalostný pád a smutný odchod preslávného syna svojho, vojvodu Ladislava. A trebárs by bola stačila totožnosť príbuznosti a nerozlučiteľná jednota pokrvnenstva dlho medzi nami od Boha zriadená, ktorou sa odvádzame z jediného kmeňa ako súrodenci v najbližšom stupni, predsa na potlačenie pyšnej povýšenosti kráľov a vladárov okolitých kráľovstiev, ktorí zamýšľajú zlo vám a ... Jánovi, českému kráľovi ..., rozhodli sme sa po dišpenze najvyššej stolice, bez ktorého by to nemohlo byť, uzavrieť medzi ... našim synom a vašou dcérou nie bez opatrnej úvahy svadobnú zmluvu“.²⁰⁾ Smrť druhorodeného syna uhorského kráľa, podobne ako pred desiatimi rokmi predčasný skon kráľovnej Beatrix Luxemburskej, spôsobila, že stabilizácia uhorsko-českých vzťahov netrvala dlho. Tým bola opäť „premárnená príležitosť na pevnejšie dynastické spojenie oboch rodov a teda aj krajín“.²¹⁾ V podobnom duchu hovorí i Petr Žitavský vo svojej kronike: „Tak bol opäť druhýkrát pretrhnutý príbuzenský zväzok, ktorý bol po predchádzajúcej dobrej úvahe naviazaný v prospech mieru v kráľovstvách“.²²⁾

Dva roky po Ladislavovej smrti, 8. apríla 1331, odviezli Annu, ktorá mala vtedy osem rokov, na otcov rozkaz z Prahy do Luxemburska, kde ju pridružili k „ostatným dedičom kráľovstva“.²³⁾ Okrem toho, že ju odlúčil od matky, neustále zvažoval ďalšie možnosti jej „dynastického využitia“. Pravdepodobne už v súvislosti s dohodou uzavretou s Habsburgovcami 9. mája 1330 v Landau plánoval jej sobáš s rakúskym vojvodom Otom Habsburským.²⁴⁾ Pápež však odmietol v Avignone 26. septembra 1330 udeliť potrebný dišpenz, pretože Habsburgovci boli spojencami jeho úhlavného nepriateľa, cisára Ludovíta IV. Bavorského. V auguste nasledujúceho roku Ján Luxemburský pri svojich rokovaníach v Norimberku s cisárom dohodol manželstvo svojej dcéry Anny s jeho synom Ludovítom V., brandenburským markgrófom.²⁵⁾

Manželom najmladšej z luxemburských princezien sa predsa nakoniec stal rakúsky vojvoda Oto, ktorý sa narodil vo Viedni v roku 1301 ako najmladší syn rímskeho kráľa Albrechta I. Do manželského zväzku vstupoval vo veku tridsaťštyri rokov ako vdovec. Jeho prvá manželka Alžbeta Dolnobavorská, od ktorej mal dvoch synov, zomrela v roku 1320. Ján Luxemburský povolal svoju dcéru Annu do Prahy, kam prišla 2. februára 1335. Odtiaľ ju previezli do Znojma, kde okolo 19. februára s ním uzavrela sobáš.²⁶⁾ Venó ani nie dvanásťročnej nevesty stanovili na desaťtisíc hrivien striebra, pričom ženich ako zástavu dostal hrad a mesto Znojmo, čo potvrdzuje listina nevestinho brata, moravského markgrófa Karola z 23. februára 1335.²⁷⁾ Manželský zväzok, ktorý mal garantovať dobré vzťahy medzi oboma dynastiami, však trval veľmi krátko. Dňa 3. septembra 1338 mladučka rakúska vojvodkyňa zomrela, neporodiac svojmu manželovi žiadne deti. Pochovali ju v cisterciáckom kláštore v Neuberger.²⁸⁾ Oto ju prežil len o niekoľko mesiacov. Zomrel 16. februára 1339 na ceste zo Štajerska do Viedne, kam ho uprostred zimy povolal jeho brat Albrecht II.²⁹⁾

POZNÁMKY

- 1) SPĚVÁČEK, J.: Jan Lucemburský a jeho doba 1296-1346. K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou, Praha 1994, s. 123. ŠUSTA, J.: Eliška Přemyslovna, in: Královny, kněžny a velké ženy české, red. K. STLOUKAL, Praha 1940, s. 104-115. Zaujímavú charakteristiku budúcej českej kráľovnej poskytuje i Petr Žitavský, in: Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae Regiae, Praha 1976, kniha první, kap. LXXXVIII, s. 166: „urozená panna, z rodu královského zrozená, mladá věkem, ale dospělá mravy a duchem stará“.
- 2) Základné genealogické údaje k rodine Václava II., in: FIALA, Z.: Přemyslovské Čechy. Český stát a společnost v letech 995-1310, Praha 1975, príloha: Rodokmen Přemyslovců.
- 3) SPĚVÁČEK, J.: Jan Lucemburský, c. d., s. 62.
- 4) Zbraslavská kronika, kniha druhá, kap. XII, s. 336: „Téhož roku (1323) v den velikonoční, který tehdy připadl na 27. března, porodila česká královna Eliška v Koubě v Bavorsku po sobě dvě dcerušky dvojčátka, Annu a Elišku. I učinila táž královna přede mnou slib Hospodinu, že se má Eliška, narozená jako druhá, státi jeptiškou pod slibem řádu cisterciáckého“. Z ďalších českých prameňov, ktoré uvádzajú narodenie princeznej Anny, napr. Příbík z Radenína, řečený Pulkava. Kronika česká, in: Kroniky doby Karla IV., Praha 1987, kap. C, s. 407. Beneš Krabice z Weitmille. Kronika Pražského kostela, in: tamže, kniha první, s. 191.
- 5) SPĚVÁČEK, J.: Jan Lucemburský, c. d., s. 249, 262-263.
- 6) tamže, s. 315-316.
- 7) Příčinou jej návratu boli finančné ťažkosti. K tomu, napr. Zbraslavská kronika, kniha druhá, kap. XIV: „Ale v těch dobách, kdy byla vzdálená, nadělala si v bavorských krajinách více než dva tisíce hřiven dluhů; král totiž nařídil, že se nesmí nepřítomně královně z království zholá nic poskytovat“.
- 8) SPĚVÁČEK, J.: Jan Lucemburský, c. d., s. 275-276.
- 9) tamže, s. 414-415.
- 10) František Pražský. Kronika, in: Kroniky doby Karla IV., c. d., kniha druhá, kap. XVI, s. 103.
- 11) Dokazujú to jeho listiny od 28. 1. do 6. 2. 1327. Ich texty v Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, pars III: annorum 1311-1333, opera J. EMLER, Pragae 1890, s. 491-495, č. 1264, 1266-1273.
- 12) BREZOVÁKOVÁ, B.: Postavenie Uhorska v stredo európskom priestore v prvej polovici 14. storočia, in: Historický časopis 46, 1998, č. 2, s. 185.
- 13) Zbraslavská kronika, kniha druhá, kap. XIX, s. 360.
- 14) WŁODARSKI, B.: Polityka Jana Luksemburczyka wobec Polski za czasów Władysława Łokietka, Lwow 1933, s. 33. ROHÁČ, J.: Stretnutie českého a uhorského kráľa roku 1327 v Trnave, in: Vlastivedný spravodajca okresu Trnava, 1987, s. 82-83. SPĚVÁČEK, J.: Jan Lucemburský, c. d., s. 415. BREZOVÁKOVÁ, B.: Postavenie Uhorska, c. d., s. 185-186.

- 15) Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, opera G. FEJÉR (ďalej CDH), t. VIII, vol. III, Budae 1832, s. 192-197, č. LX.
- 16) Chronicon Pictum Vindobonense, in: Scriptorum rerum Hungaricarum (ďalej SRH), vol. I, ed. A. DOMANOVSKÝ, Budapestini MCMXXXVII, s. 490: „Anno Domini MCCCXXXIII in Vyssegrad in festo sancti Remigii de eadem regina rex genuit filium nomine Ladizlaum“. Aj keď trnavská zmluva označuje Ladislava za prvorođeného syna uhorského kráľa (*illustrem Ladislaum primogenitum nostrum*), treba to chápať len vzhľadom na v tom čase žijúcich synov Karola Róberta. V celkovom poradí bol Ladislav druhorodený. Jeho starší brat Karol sa narodil i zomrel v roku 1321. K tomu, napr. ROHÁČ, J.: Stretnutie českého a uhorského kráľa, c. d., s. 84 (Beatrix Luxemburskú nesprávne označuje za prvú manželku Karola Róberta, pričom tvrdí, že najstarším z piatich synov uhorského kráľa bol práve Ladislav).
- 17) CDH, t. VIII, vol. III, s. 192-197, č. LX: „Dotalitium vero supradictum, quod ab utroque latere totum se extendit ad XXV milia, in infrascriptis bonis diuisum ita: X milia, que pro dotalitio filie ... regis Boemie, et XV milia, que pro dotalitio ... filii nostri designantur, ex nostris videlicet ciuitatibus reginalibus Vereuche, Segusd, Labad, Chehy, Arangas cum suis comitibus, officialibus, villis et pertinentiis universis; item ville Steritorn, Burg, Sleabas, due ville Achat, Balchas, Wihus, Darary, Chehine, Wiloch cum omnibus suis utilitatibus predicta X milia marcarum; item Posaga cum toto suo districtu, castris, ciuitatibus, villis, oppidis et aliis sui pertinentiis universis prefata XV milia marcarum sunt per nos certitudinaliter denominata“.
- 18) Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia, ed. A. THEINER, t. I, Romae MDCCCLIX, s. 518, č. DCCXCVIII (listina adresovaná Ladislavovi Uhorskému): „quod ad bonum pacis inter eos et regna ipsorum stabiliter nutriendum, et periculosam sedandam discordiam, quam inter prefatum Boemie regem et ... filium nostrum Wladislaum regem Polonie ... hactenus suscitare studuit hostis pacis inter pios reges et utriusque ipsorum communes amicos tractatum extitit, quod inter te prefate Ladislae, Polonie nepotem ac te, filia Anna, Boemie regum predictorum natam, matrimonium de nostro et apostolice sedis beneplacito contrahatur“ Listina adresovaná Karolovi Róbertovi nesie dátum 3. 12- 1327, in: tamže, s. 519, č. DCCC.
- 19) Chronicon Budense, in: SRH, vol. I, s. 492: „Anno Domini MCCCXIX mortuus est Ladizlaus, filius eius et in Alba terre gremio commendatur“.
- 20) CDH, t. VIII, vol. III, s. 366-368, č. CLII.
- 21) BREZOVÁKOVÁ, B.: Postavenie Uhorska, c. d., s. 188.
- 22) Zbraslavská kronika, kniha druhá, kap. XXI, s. 368.
- 23) Zbraslavská kronika, kniha druhá, kap. XXVII, s. 384. O tomto hovorí i Karel IV. Vlastní životopis, in: Kroniky doby Karla IV., c. d., kap. VIII, s. 27: „Ještě za jejího života (kráľovnej Elišky) byla naše mladší sestra jménem Guta poslána do Francie a provdána za Jana, prvorozeného syna francouzského krále ... Třetí a

poslední naše sestra jménem Anna byla v těch dobách u řečené naší sestry ve Francii“.

- ²⁴⁾ Monumenta Germaniae historica, Legum sectio IV. Constitutiones et acta imperatorum et regum, t. VI, pars I (1325-1330), ed. I. SCHWALM, Hannoverae et Lipsiae 1906-1927 (ďalej MGH LL IV, Const. VI, pars I), s. 636-637, č. 749.
- ²⁵⁾ František Pražský. Kronika, kniha druhá, kap. XXIII, s. 110-111: „český král přišel se svým strýcem Baldwinem, arcibiskupem trevirským, od Rýna do Norimberka ... A tam obnovil Ludvík (IV. Bavorský) s českým králem přátelství a ústně v manželství spojil a zasnoubil svého syna s dcerou českého krále“.
- ²⁶⁾ Zbraslavská kronika, kniha třetí, kap. IX, s. 409-410: „Aby se utišil spor, který byl mezi ... Janem a vévody rakouskými, pomýšleli ... na prostředek manželství. Tak se tedy vyjednalo, aby byla s ovdovělým Otou zasnoubená Anna ... Svrchu jmenovaná dívka ... byla přivezena z Lucemburska, kde pobývala čtyři roky, do Prahy, v neděli 2. února roku vtělení Páně 1335 (v uvedenom roku nedel'a nepripadla na uvedený dátum); odtud byla osmého dne dovezena do Znojma a tam opět osmého dne po svém odchodu z Prahy v neděli k večeru manželstvom spojená s Otou“. K tomu i ďalšie české pramene, napr. Beneš Krabice z Weitmille. Kronika Pražského kostela, kniha druhá, s. 196. František Pražský. Kronika, kniha třetí, kap. VII, s. 123.
- ²⁷⁾ Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens, Band VII (1334-1349), hrsg. von P. RITTER v. CHLUMECKY und redigiert von J. CHYTIL, Brünn 1858, s. 31, č. 38.
- ²⁸⁾ Beneš Krabice z Weitmille. Kronika Pražského kostela, kniha třetí, s. 203. Karel IV. Vlastní životopis, kap. X, s. 33.
- ²⁹⁾ HAMANOVÁ, B.: Habsburkové, životopisní encyklopedie, Praha 1996, s. 349-350.

[III] MARGARÉTA LUXEMBURSKÁ, PRVÁ MANŽELKA UHORSKÉHO KRÁLA LUDOVÍTA VEĽKÉHO (1335-1349)

V poradí treťou luxemburskou princeznou, ktorú záujem rodu predurčil za manželku príslušníkovi dynastie uhorských Anjouovcov, sa stala Margaréta, najstaršia dcéra budúceho cisára Svätej ríše rímskej Karola IV. Po Beatrix, svojej pratete, ktorá stála po boku uhorského kráľa Karola Róberta len jeden rok a zomrela pri predčasnom pôrode ako štrnásťročná a Anne, mladšej sestre jej otca, ktorú sľúbili za manželku druhorodenému synovi Karola Róberta, princovi Ladislavovi, sa Margaréta stala treťou a zároveň poslednou, ktorú politické záujmy zviazali na krátky čas so životom Ladislavovho brata, uhorského kráľa Ľudovíta Veľkého. Jej osud spečatila zmluva z roku 1338, v ktorej sa píše: „...hoci medzi slávnym pánom Jánom, kráľom českým

a Karolom ... moravským markgrófom, ako aj Jánom, vojvodom korutánským a grófom tirolským, jeho synmi na jednej strane a nami (Karolom Róbertom), ... Ľudovítom a ... Ondrejom, vojvodom kalábrijským, ako aj Štefanom, našimi najdrahšími synmi na druhej strane, existujú zväzky večnej jednoty a priateľstva uzavreté a upevnené pevnými nástrojmi a dokumentami a prijaté už predtým, ... aby sa ešte viac posilnili samotné zväzky spojenectva i zmluva o novom príbuzenskom vzťahu ďalšími ... zväzkami medzi nami a našimi synmi a vyššie zmieneným ... Karolom i medzi dedičmi nás obidvoch, pamätajúc na ich trvalú platnosť, ... my a naši synovia sme dospeli k tejto novej forme spojenectva a ... zblíženia s uvedeným pánom markgrófom Karolom“.¹⁾

Budúca uhorská kráľovná mala vynikajúci pôvod. Po meči bola vnučkou českého kráľa Jána Luxemburského a jeho premyslovskej manželky Elišky. V jej žilách kolovala i krv brabantských vojvodov, ktorých medzi jej predkami reprezentovala jej prastará matka z otcovej strany, cisárovná Margaréta, na počesť ktorej ju pokrstili. Jej matka bola neterou francúzskeho kráľa Filipa IV. Pekného a pravnučkou svätého Ľudovíta, organizátora dvoch križiackych výprav.²⁾ Margarétin otec, prvorodený syn českého kráľa Jána, budúci cisár Karol IV., bol ako sedemročný chlapec „v deň svätého Ambróza biskupa (4. 4. 1323) ... na otcov rozkaz“ privezený z Čiech do Francúzska na dvor Karola IV. Pekného a „tam v Paríži Máriou, francúzskou kráľovnou, svojou tetou, prijatý a riadne vychovávaný“.³⁾ Tu, spolu s jej korunováciou,⁴⁾ sa 15. mája uskutočnil i jeho sobáš s dcérou grófa Karola z Valois Margarétou, zvanou Blanka,⁵⁾ ktorá sa narodila v roku 1317 z tretieho manželstva svojho otca.⁶⁾

Tento hrdý príslušník dynastie Kapetovcov bol známy ako neznášateľný a spupný princ, ktorý tým, že prechádzal z jedného kráľovského dvora na druhý, zúčastňoval sa najrôznejších vojenských výprav, ašpiroval na korunu Aragónska, Svätej ríše rímskej, ako aj konštantinopolského cisárstva a bol členom rady štyroch francúzskych kráľov, dokázal všetky záležitosti posudzovať v rámci európskych súvislostí. Z dynastických dôvodov sa po jeho boku vystriedali tri životné partnerky. Prvou z nich bola Margaréta z Anjou, najstaršia dcéra neapolského kráľa Karola II. Chromého a teta Karola Róberta, s ktorej rukou získal grófstva Anjou a Maine, pôvodné léna Anjouovcov vo Francúzsku. Zomrela v roku 1299, porodiac mu šesť detí.⁷⁾ Novou grófkou z Valois sa stala jej sesternica Katarína z Courtenay, jediná dcéra titulárneho konštantinopolského cisára Filipa I. a Beatrix z Anjou. Táto princezná mu priniesla honosný cisársky titul, ktorý sa však neopieral o držbu konkrétneho teritória. Stala sa matkou štyroch detí.⁸⁾ V roku svojej neúspešnej kandidatúry na trón Svätej ríše rímskej, sa Karol oženil s Mahaut de Châtilon-Saint-Pol, matkou jeho posledných štyroch detí. Jej otcom bol Guy III. de Châtilon, gróf zo Saint-Pol, vrchný pohárnik Francúzska. Po svojej matke Márii pochádzala z dynastie bretónskych vojvodov.⁹⁾ Štrnásť detí - desať dcér a štyria synovia - to bol pre Valoisa dostatočný kapitál na rozohranie veľkej dynastickej hry. Od prvorodeného syna, budúceho Filipa VI., vzišla panovnícka dynastia, ktorá v roku 1328 na francúzskom tróne vystriedala Kapetovcov. Druhý syn Karol zahynul v bitke

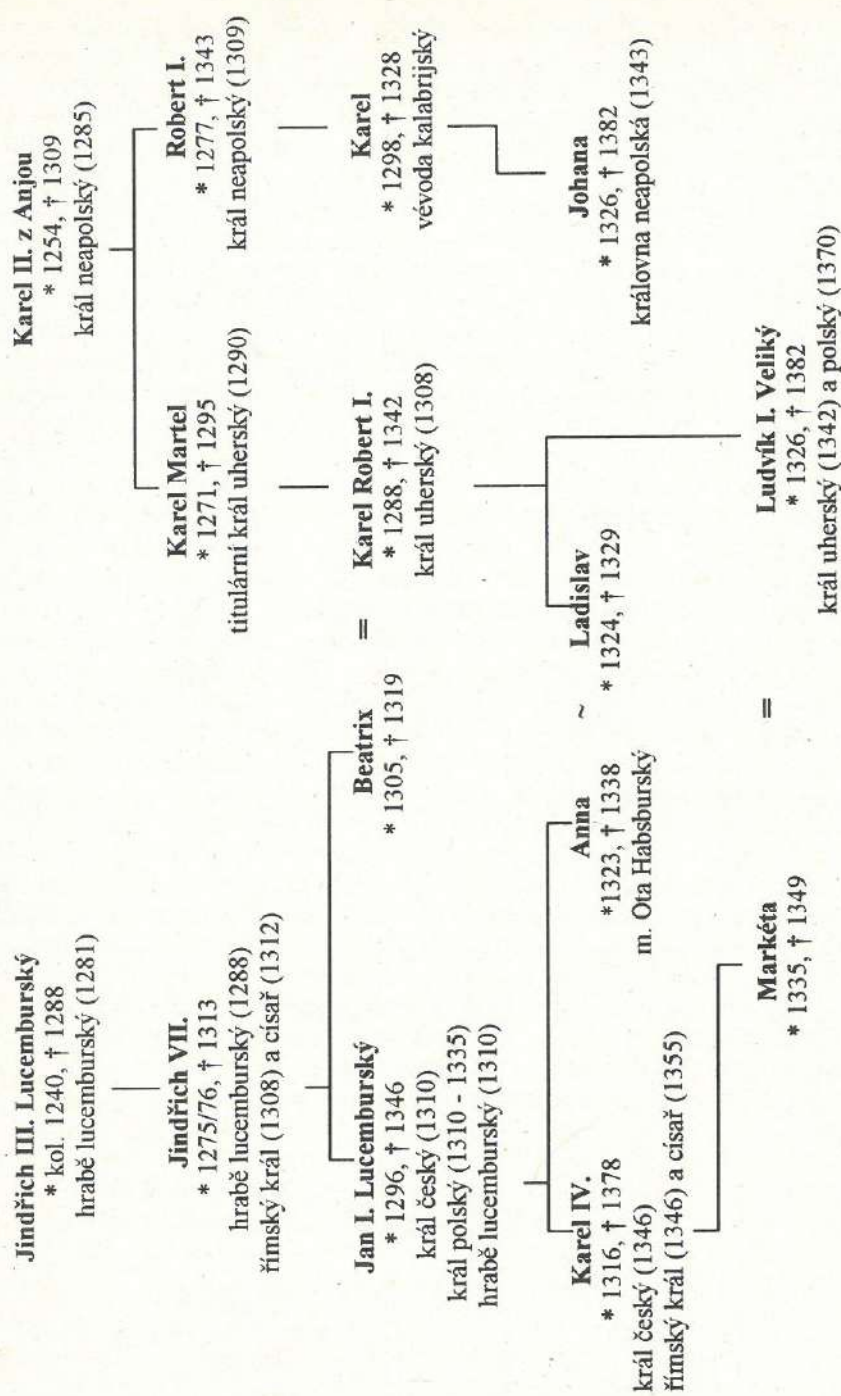
pri Kresčaku, kde našiel svoju smrť i český kráľ Ján Luxemburský, Blankin svokor. Tretí Ján a štvrtý Ľudovít zomreli skôr, ako ich otec stihol dynasticky „využiť“.

Z desiatich dcér sa tri volali Izabela, dve Katarína, dve Jana, dve Margaréta a jedna Mária. Najstaršia z Izabel sa vydala za bretónskeho vojvodu, druhá bola abatišou v kláštore vo Fontevrault a tretia, Blankina vlastná sestra, manželka bourbonského vojvodu, sa stala matkou francúzskej kráľovnej Jany a kastílskej kráľovnej Blanky. Prvá Jana sa vydala za henegavského grófa. Jedna jej dcéra, Filipa, sa stala anglickou kráľovnou ako manželka Eduarda III. a druhá, Margaréta, cisárovnou ako manželka Ľudovíta IV. Bavorského. Mužom druhej Jany bol Róbert III. z Artois, gróf z Beaumont-le-Roger. Prvorodená dcéra grófa z Valois z jeho druhého manželstva Katarína (jej rovnomenná staršia sestra zomrela v detskom veku), zdedila po svojej matke nielen meno, ale aj cisársky titul, ktorý venom priniesla tarentskému princovi Filipovi z dynastie Anjouovcov, jednému zo strýkov Karola Róberta. Prvá z Margariet sa stala grófkou z Blois. Najstaršia dcéra z tretieho manželstva, princezná Mária, vstúpila do manželského zväzku s kalábrijským vojvodom Karolom, synom neapolského kráľa Róberta Múdrego a stala sa matkou neapolskej kráľovnej Jany I.

Najmladšia dcéra Margaréta, v rodine nazývaná Blanka, bola jedinou z početnej rodiny grófa z Valois, ktorá niesla za svojho života kráľovský diadém. Stala sa matkou uhorskej kráľovnej.¹⁰⁾ Z uvedeného prehľadu je vidieť, aké vznešené príbuzenstvo „vyženiť“ budúci Karol IV. s rukou francúzskej princeznej. Rodičia Margaréty Luxemburskej prežili prvých sedem rokov svojho detského manželstva na francúzskom dvore. Filip VI., ktorý po smrti posledného Kapetovca Karola IV. Pekného v roku 1328 nastúpil na kráľovský trón, ponechal mladých manželov v Paríži dva roky. „Po týchto dvoch rokoch vrátil ma onen kráľ i s mojou manželkou, svojou sestrou Blankou, môjmu otcovi Jánovi, českému kráľovi, do mesta Luxemburg“, napísal neskôr budúci cisár vo svojom životopise.¹¹⁾ Počas ich pobytu v pôvodnej doméne Luxemburgovcov zomrela v Prahe 28. septembra 1330 na tuberkulózu Karolova matka Eliška. Začiatkom nasledujúceho roku Ján povolal svojho syna do Talianska v súvislosti s upevením ich postavenia a moci v talianskej signorii. Do Čiech sa vrátil až v októbri 1333.¹²⁾ S Blankou sa znovu stretol v roku 1334, kedy princezná, dovtedy pobývajúca striedavo v Luxembursku a Francúzsku, prišla na manželovo pozvanie do Čiech, aby tam už zostala natrvalo: „Toho roku dňa 12. júna v nedeľu vo večernej dobe bola pani Blanka, manželka Karola, dedička kráľovstva Českého, markgrófa moravského, keď prichádzala z Francúzska, slávnostne a veľkolepo privítaná duchovenstvom a všetkým ľuďom pražským ... Pekným zjavom a krásou svojou sa určite zapáčila všetkým a dúfam, že sa ešte zapáči cnosťami; priniesla so sebou ženský odev podľa obyčaja svojho národa a priviezla nemalú výbavu podľa stavu svojej dôstojnosti, ako vyžaduje dom kráľovský.“¹³⁾

Necelý rok po svojom príchode do Čiech princezná priviedla na svet svoje prvé dieťa, ako nás o tom informuje Petr Žitavský vo svojej kronike: „Toho roku dňa 24. mája (1335), v deň svätého Donaciána a Rogaciána, teda v predvečer Nanebovstúpenia Pána, narodila sa Karolovi, moravskému markgrófovi, prvorodená

Žitavský a rodokmeni Lucemburkú a Anjouovcov

dcéra Margaréta z jeho manželky Blanky¹⁴⁾ Práve do roku 1335, v ktorom uzrela svetlo sveta budúca uhorská kráľovná, spadá začiatok dynastickej hry, ktorej súčasťou sa stal projekt nového dynastickeho puta medzi Anjouovcami a Luxemburgovcami. Jeho protagonistka, ešte malé dieťa, sa stala jedným z pešiakov na šachovnici rodových záujmov bez možnosti ovplyvniť svoj osud. Rozhodli za ňu iní. Impulzom, ktorý inicioval túto dynasticкую hru, bola smrť Henricha, vojvodu korutánskeho a grófa tirolského, detronizovaného českého kráľa a bývalého švagra Jána Luxemburského. Došlo k nej 2. apríla 1335 na jeho tirolskom hrade.¹⁵⁾ Odchod tohto takmer sedemdesiatročného starca, ktorý až do posledných dní svojho života tvrdošijne používal český a poľský kráľovský titul, by sám o sebe nespôsobil žiadny mimoriadny rozruch. Politicky bol už dávno mŕtvy. Nezanedbateľným však bolo jeho dedičstvo. Zanechal len dve dcéry, z ktorých jedna bola duševne chorá a druhá - Margaréta, manželka druhorodeného syna českého kráľa - málo prítiažlivá. O to prítiažlivejšie však boli Korutánsko a Tirolsko, ktoré mali štatút strategicky dôležitých území, otvárajúcich cestu na Apeninský poloostrov. Luxemburgovci dúfali, že tento zväzok im umožní získať v prípade, že Korutánc zomrie bez mužských dedičov, jeho dŕžavy. Tým by dosiahli značný teritoriálny zisk v prospech svojej dynastie.¹⁶⁾ Jeho smrť však uviedla do pohybu reťazec udalostí, ktoré im nakoniec priniesli úplne iný druh mocenského vzostupu ako pôvodne počítali, pričom výrazne ovplyvnila vývoj dynastických vzťahov v stredoeurópskom regióne.

Už mesiac po Henrichovej smrti cisár Ľudovít IV. Bavorský udelil v Linzi 2. mája rakúskym vojvodom Albrechtovi II. a Ottovi z dynastie Habsburgovcov Korutánsko a južné Tirolsko v léno a uzavrel s nimi dohodu o prípadnej vojenskej pomoci proti Luxemburgovcom.¹⁷⁾ Tento cisárov krok, ktorému český kráľ predtým poskytol mnoho cenných služieb, vyvolal v Čechách veľké rozčarovanie a výrazne poškodil záujmy luxemburskej dynastie. Wittelsbachovci však nezostali len pritom. S poľským kráľom Kazimírom uzavreli dohodu o sobáši jeho dcéry Alžbety s cisárovým synom Ľudovítom Rímanom, ako aj zmluvu o obrane a útoku v prípade napadnutia niektorej zo zmluvných strán.¹⁸⁾ Nevyriešené česko-poľské vzťahy, vyplývajúce z jednoduchej skutočnosti, že Ján Luxemburský ako dedič Přemyslovcov bol stále právoplatným držiteľom poľského kráľovského titulu, prispeli k diplomatickému riešeniu vzniknutej situácie. Hlavný podiel na ňom mal jeho syn, moravský markgróf Karol. Kazimír, ktorý nastúpil na poľský trón v roku 1333 po smrti svojho otca Vladislava Lokietka, sa ťažko vyrovnával s tým, že jeho kráľovský titul je z právneho hľadiska spochybniteľný. Riešenie tohto neuralgického bodu v česko-poľských vzťahov spočívalo v možnosti, že sa český kráľ zriekne v jeho prospech titulu poľského kráľa a ten sa vzdá Sliezska, ktoré zostane natrvalo v držbe Jána Luxemburského a jeho dedičov. Mier s Poľskom mohol byť pre neho, obklopeného zo všetkých strán nepriateľmi, východiskom z nebezpečnej situácie. Za daných okolností bola na oboch stranách snaha o dosiahnutie trvalej dohody. Samotným rokovaniam predchádzalo

prímerie z 28. mája 1335 uzavreté v Sandomieri medzi Kazimírom a vyslancami moravského markgrófa.¹⁹⁾

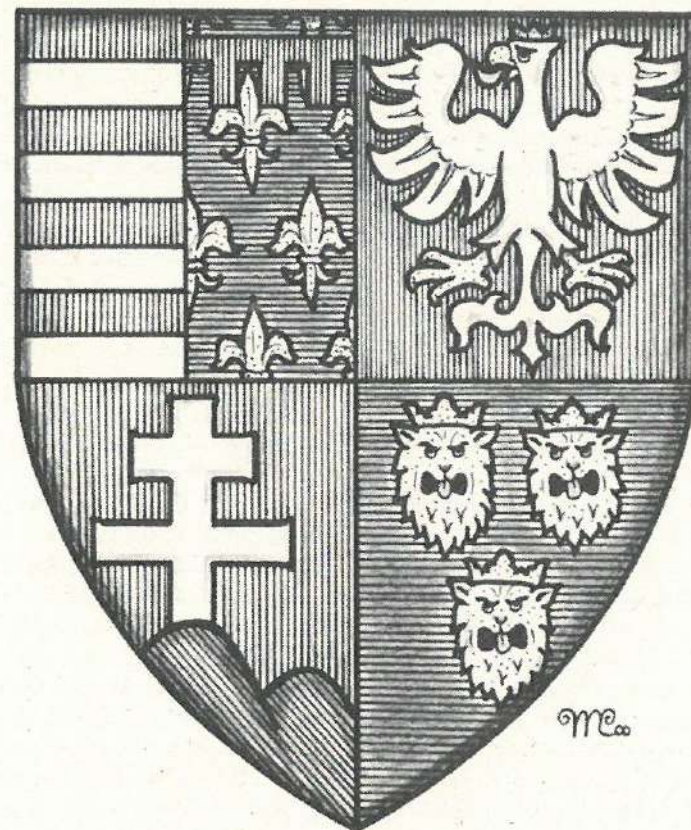
Pod záštitou uhorského kráľa Karola Róberta, ktorý s obavami sledoval narastajúcu moc rakúskych vojvodov v blízkosti svojho kráľovstva, sa v auguste 1335 v Trenčíne uskutočnilo stretnutie Jána Luxemburského a jeho syna Karola s piatimi vyslancami Kazimíra Veľkého. Tí rokovali na základe poverenia svojho panovníka z 9. augusta. Boli splnomocnení prevziať z rúk Luxemburgovcov titul poľského kráľa za náhradu tridsaťtisíc kôp pražských grošov (túto sumu sa im podarilo znížiť o tretinu).²⁰⁾ Dohodu uzavreli 24. augusta, v deň svätého Bartolomeja. Do histórie vošla ako trenčiansky mier. Na jej základe sa „*Ján, český kráľ a jeho prvorođený syn Karol, moravský markgróf, berúc ohľad na prospech a pokoj českého a poľského kráľovstva i obyvateľstvo týchto kráľovstiev, ako aj na radu a pranie uhorského kráľa Karola Róberta a poľského kráľa Kazimíra Veľkého, vzdali za seba a za svojich dedičov pod trestom exkomunikácie všetkých práv na kráľovstvo poľské, ako aj na titul kráľovstva poľského; presadili si, aby sa toto renunciačné ustanovenie nevzťahovalo na niektoré kniežatá a vojvodov spolu s ich krajinami, pokiaľ sa podriadili lennej zvrchovanosti českého kráľa.*“²¹⁾ O niekoľko dní neskôr vytvorili 3. septembra vo Visegráde obranný spolok namierený proti rakúskym vojvodom.²²⁾

Završením diplomatického snaženia Luxemburgovcov boli mierové rokovania vo Visegráde, prebiehajúce opäť pod kuratelou uhorského kráľa a za osobnej účasti i poľského kráľa, ktoré sa uskutočnili v dňoch 12. až 26. novembra. Prvýkrát tu spečatili Piastovcov záväzok zaplatiť Jánovi Luxemburskému dvadsaťtisíc kôp pražských grošov za jeho rezignáciu na titul poľského kráľa. Dňa 19. novembra uzavreli zmluvu o budúcom manželstve Kazimírovej dcéry Alžbety s vnukom českého kráľa Jána, synom dolnobavorského vojvodu Henricha XIV. Staršieho a Margaréty Luxemburskej. V ten istý deň uzrela svetlo sveta dohoda o delimitácii hraníc medzi Poľskom a územím, ktoré bolo postúpené českému kráľovi, čo sa malo zrealizovať zbúraním hradu Boleslavce. Ten istý dátum niesla aj mierová zmluva medzi oboma kráľovstvami. V posledný deň došlo z podnetu Jána Luxemburského a Karola Róberta k urovnaniu vzťahov medzi Kazimírom Veľkým a rádom nemeckých rytierov.²³⁾

Skutočnosť, že uhorský kráľ v riešení česko-poľských vzťahov vystupoval veľmi aktívne v úlohe sprostredkovateľa a arbitra, nesúvisela len s tým, že bol Kazimírov švager. Ten nezdedil len trón svojho otca, ale aj politické zväzky, z ktorých najvýznamnejšie boli práve s uhorským dvorom. Pozícia Karola Róberta v strednej Európe ako príslušníka jedného z najstarobylejších rodov a jeho medzinárodná prestíž z neho robili prirodzeného mediátora vo vzťahoch poľského a českého kráľa. V pozadí uhorsko-poľskej aliancie však stála aj nádej na piastovské dedičstvo. Aj keď sa Luxemburgovci v roku 1335 pod tlakom vyššie spomínaných okolností vzdali svojich nárokov na Poľsko, ich odpor mohol v budúcnosti výhliadky Anjouovcov znemožniť. Preto mal Karol Róbert záujem na tom, aby jeho vzťahy s nimi boli veľmi priateľské. Dňa 1. marca 1338 preto uzavrel s moravským markgrófom vo svojom sídle vo Visegráde dohodu, v ktorej deklaroval svoju pomoc českému kráľovi, ak by jeho

poľský švagor napadol niektorého z vazalov Jána Luxemburského v Sliezsku. Ďalej sa zaviazal, že ak by poľská koruna prešla do vlastníctva jeho rodu, nebude vznášať žiadne nároky na sliezske vojvodstvá, neprijme ich do lénneho zväzku s poľskou korunou ani v tom prípade, keby sa uvedení vojvodovia sami o to snažili a neposkytne pomoc nikomu, kto by ich v tomto úsilí proti Luxemburgovcom chcel podporovať. Moravský markgróf ako predstaviteľ českej dynastie vyjadril v uvedenej dohode svoj záväzok podporovať Anjouovcov v ich snahách o získanie koruny Piastovcov v prípade, keby Kazimír Veľký zomrel bez mužských potomkov.²⁴⁾

Garanciou uvedenej anjouovsko-luxemburskej dohody mal byť manželský zväzok v tom čase jedinej dcéry moravského markgrófa a Blanky z Valois, princeznej Margaréty a uhorského princa Ľudovíta, najstaršieho zo žijúcich synov Karola Róberta, ktorý bol v tom čase už snúbencom Márie, mladšej vnučky neapolského kráľa Róberta Múdreho.²⁵⁾ „Tej zimy v masopuste sme zasnúbili svoju najstaršiu dcéru Margarétu Ľudovítovi, prvorodenému synovi Karola, kráľa uhorského a uzavreli sme s ním spolok na výboj a odboj“, napísal neskôr budúci cisár vo svojom životopise.²⁶⁾ Manželskú zmluvu uzavreli zúčastnené strany vo Visegráde 1. marca 1338: „... my (Karol Róbert) a najjasnejšia pani Alžbeta, kráľovná uhorská, naša najdrahšia manželka, vykonajúc prisahu na sväté božie evanjeliá a potvrdiac ju svätým prijímaním, jasnú pannu Margarétu, dcéru pána Karola, markgrófa moravského, v mene pána Ľudovíta, nášho prvorodeného syna ... sme prijali za zákonnú manželku ... pokiaľ sa teraz a do termínu svadby neukáže, že Margaréta trpí telesným nedostatkom, pre ktorý by ju bolo možné právom odmietnuť“. Podľa tejto zmluvy mala byť Margaréta od „najbližšieho sviatku archanjela Michala v súčasnom roku 1338 od vtelenia Pána do prvého výročia tohto sviatku“ prijatá v Brne uhorskou stranou, ktorá sa zaviazala vystrojiť jej svadbu. Karol sľúbil vyplatiť svojej dcére veno desaťtisíc hrivien v pražských grošoch. Mal tak urobiť do jedného roka od uzavretia manželstva. V prípade, že by markgróf nemohol dodržať stanovený termín, uhorská strana mala dostať v hotovosti polovicu uvedenej sumy, pričom na druhú polovicu mala od Karola získať dostatočné a spoľahlivé záruky na Morave. Karol Róbert sa zase v mene svojho syna Ľudovíta zaviazal poskytnúť Margaréte ako dar k svadbe päťnásťtisíc hrivien na výplatu jej vena, čím jeho hodnota mala dosiahnuť celkovú výšku dvadsaťpäťtisíc hrivien. Výmenou za ne mala budúca nevesta dostať hrady Szeged a Pécs, s ich príslušenstvom a okolím a všetkými právami, ktoré mala užívať i v prípade smrti svojho manžela ako vdovský údel. Okrem podmienok, ktoré sa týkali vena a záruk, súvisiacich s jeho vyplatením, sa zainteresované strany „v záujme nového zblíženia“ zaviazali „pomáhať si navzájom proti všetkým nepriateľom, takže nepriatelia pána markgrófa budú našimi nepriateľmi a podobne on bude pokladať našich nepriateľov za svojich“.²⁷⁾ O tri týždne neskôr v Brne, kde pobývala z rozhodnutia svojho svokra Jána Luxemburského, vydala Blanka z Valois listinu, ktorou prijala podmienky novouzavorenej manželskej zmluvy. Aby však tento plánovaný anjouovsko-luxemburský projekt mohol byť uskutočnený, musel sa k nemu vyjadríť i pápež, pretože obaja jeho protagonisti boli pokrvnými príbuznými. Ich spoločným predkom

Znak uhorského kráľa Ľudvíka I. z Anjou

Ilustrace: Michal Cyrany

nebol nikto iný ako zakladateľ rodovej moci Habsburgovcov, rímsky kráľ Rudolf I. Budúci uhorský kráľ bol vďaka Klementíne, matke svojho otca, jeho pravnukom a Margaréta Luxemburská dokonca prapravnúčkou (starou matkou jej otca v ženskej línii bola Klementínina staršia sestra Guta). Klement VI. potrebný dišpens udelil v Avignone 8. júla 1342.²⁸⁾

Deväť dní potom, čo pápež oslobodil Ľudovíta a Margarétu od prekážky pokrvného príbuzenstva, zomrel vo Visegráde uhorský kráľ Karol Róbert. Moravský

markgróf Karol, ktorý sa zúčastnil na jeho pohrebe, ako aj na korunovácii jeho šesťnásťročného syna a nástupcu Ľudovíta v Stoličnom Belehrade (21. 7. 1342),²⁹⁾ si nechal od nového panovníka 3. augusta potvrdiť jeho záväzok, že sa oženi s jeho dcérou Margarétou, akonáhle dovŕši jedenásť rok svojho života. V listine vydanéj pri tejto príležitosti skonštatovali, že princezná ešte nedosiahla v zmysle kanonického práva predpísaný vek, ktorý by dovoľoval uzavretie tohto manželstva. Margaréta vtedy mala sedem rokov. Z tohto dôvodu sa s ňou Ľudovít nemohol zasnúbiť, ani zasnuby zavŕšiť pevnejším zväzkom, hoci on sám, nachádzajúc sa v ustanovenom veku, mal plnú moc nad uhorským kráľovstvom. Zmluvné strany sa dohodli, že sobáš sa uskutoční v čase štvrtého výročia najbližšieho sviatku archanjela Michala, teda koncom septembra 1346. Medzitým mala Margaréta prísť na uhorský kráľovský dvor, aby tu, pravdepodobne pod dohľadom svojej budúcej svokry Alžbety Poľskej, podľa vtedajších zvyklostí dosiahla príslušnú výchovu, naučila sa jazyk a osvojila si mravy svojej novej vlasti.³⁰⁾ Malé dieťa malo byť z dynastických dôvodov odtrhnuté od svojej matky a otca, aby sa v novom prostredí, obklopené cudzími ľuďmi, dôkladne pripravilo na úlohu, ktorú jej určili. Presný dátum a miesto uzavretia tohto manželstva nie sú známe.

V roku 1345 došlo k ochladnutiu anjouovsko-luxemburských vzťahov najmä potom, čo sa Ľudovít Veľký nechal zlákať k protičeskému kurzu Karolovým protivníkom, cisárom Ľudovítom IV. Bavorským. Moravský markgróf sa „pravdepodobne koncom augusta“ stretol s uhorským kráľom, aby „dospel k urovnaniu nejasností a urýchlil uzavretie sobáša Ľudovíta so svojou dcérou Margarétou“.³¹⁾ Ďalším faktorom, ktorý prispieval k zhoršovaniu ich vzájomných vzťahov, bol postup pápeža Klementa VI. v neapolských záležitostiach, kde svojou politikou prispieval k prietiahom vo veci korunovania Ľudovítovho brata Ondreja. Ani jeden z prameňov však neposkytuje informáciu o tom, kedy sa Margaréta Luxemburská stala manželkou uhorského kráľa. K uzavretiu sobáša došlo niekedy medzi 26. septembrom 1346, čo bol termín predpokladaný zmluvou z 3. augusta 1342 a 17. marcom 1348. Z tohto dňa pochádza listina pápeža adresovaná Karolovi, v ktorej sa jeho dcéra spomína už ako uhorská kráľovná.³²⁾ Tento zväzok však netrval dlho. Ukončila ho predčasná smrť mladej kráľovnej. Margaréta Luxemburská, podobne ako jej prateta Beatrix, druhá manželka jej zosnulého svokra, zomrela vo veku štrnásť rokov 7. septembra 1349³³⁾ pravdepodobne na mor,³⁴⁾ nezanechajúc svojmu manželovi žiadne potomstvo.³⁵⁾ V čase Margarétinej smrti bol jej otec už rímskym a českým kráľom.³⁶⁾ Jej matka, francúzska princezná Blanka z Valois, sa skonu svojej dcéry nedožila. Zomrela 1. augusta 1348. Margaréta Luxemburská bola poslednou príslušníčkou dynastie Luxemburgovcov, ktorá vstúpila do manželského zväzku s členom rodu uhorských Anjouovcov. Jej smrť uzavrela prvú sériu uhorsko-českých dynastických aliancií. Druhá polovica 14. storočia sa niesla tiež v znamení troch sobášnych projektov. Jeho protagonistami však tentokrát boli traja princovia z luxemburskej dynastie a dve anjouovské princezná.

POZNÁMKY

- 1) Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens (d'alej CDM), Band VII (1334-1349), hrsg. von P. RITTER v. CHLUMECKY und redigiert von J. CHYTIK, Brünn 1858, s. 135-137, č. 188.
- 2) K základným dielam o týchto dvoch významných kapetovských panovníkoch patria FAVIER, J.: Philippe le Bel, Paris 1978. RICHARD, J.: Saint Louis, roi d'une France féodale, soutien de la Terre sainte, Paris 1983.
- 3) Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae Regiae, Praha 1976, kniha druhá, kap. XII, s. 366. Karel IV. Vlastní životopis, in: Kroniky doby Karla IV., Praha 1987, kap. III, s. 17.
- 4) Dátum sobáša luxemburského princa Václava, ktorý pri confirmácii prijal meno Karol a odvtedy ho trvale používal a korunovacie kráľovnej Márie bol určený na jeden a ten istý deň na základe pápežskej listiny z 5. 4. 1323 (Avignon). Jej text v Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, pars III (Annorum 1331-1333), opera J. EMLER, Praegae 1890, s. 341, č. 858: „matrimonium contrahatur ... die dominica festum proxime Ascensionis dominice subsequente, qua ... Maria, regine Francie illustris, debent ... coronationis sollempnia celebrari“.
- 5) SPĚVÁČEK, J.: Karel IV. Život a dílo (1316-1378), Praha 1979, s. 68. K sobášu Karola IV. s Blankou z Valois i české pramene, napr. Karel IV. Vlastní životopis, kap. III, s. 17: „J dal mi (Karol IV. Pekný) za manželku dceru Karla, svého strýce, jménem Markéta, zvanou Blanka“. František Pražský. Kronika, in: Kroniky doby Karla IV., c. d., kniha druhá, kap. XI, s. 98 (omylom Blanku označuje za „sestru bratra francouzského krále Filipa“.) Zbraslavská kronika, kniha druhá, kap. XII, s. 336.
- 6) Z celkového počtu detí Karola z Valois bola Blanka posledným, štrnástym dieťaťom (desiatou dcérou). Z hľadiska posledného manželstva tohto veľmoža bola štvrtým dieťaťom (tretou dcérou).
- 7) PETIT, J.: Charles de Valois (1270-1325), Paris 1900, s. 236.
- 8) tamže, s. 243. Katarína pochádzala z rodu Courtenayovcov, ktorého zakladateľom bol siedmy syn francúzskeho kráľa Ľudovíta VI. Tučného Peter. Práve jej otcom Filipom konštantinopolská vetva tohto rodu vymrela.
- 9) tamže, s. 245-246.
- 10) Základné informácie o deťoch Karola z Valois naposledy zhrnuli v diele Les Valois, in: Nouvelle histoire généalogique de l'auguste maison de France, sous dir. de P. van KERREBROUCK, Paris 1991, s. 70-73.
- 11) Karel IV. Vlastní životopis, kap. III, s. 19. Dátum príchodu Karola a Blanky do Luxemburska nepoznáme presne. Stalo sa tak niekedy na jar 1330.
- 12) SPĚVÁČEK, J.: Karel IV., c. d., s. 104. Najneskôr v polovici januára 1334 udelil Ján Luxemburský svojmu synovi titul moravského markgráfa.

- ¹³⁾ Zbraslavská kronika, kniha třetí, kap. II, s. 396. Ako poznamenáva Petr Žitavský, autor tejto kroniky, „*skoro celá družina, která s tou Blankou přišla z Francie a Lucemburského hrabství do Čech, byla po jednom měsíci s nákladem dvou tisíc kop v den svaté Markěty (13. 7.) poslána zpět do svých zemí*“. Odchod suity Karolovej manželky sa uskutočnil pravdepodobne na nátlak českej šľachty, ktorá sa obávala, že sa okolo neho utvorí dvor s výrazným vplyvom cudzincov, ako to bolo v prípade jeho otca.
- ¹⁴⁾ Zbraslavská kronika, kniha třetí, kap. X, s. 411. Beneš Krabice z Weitmille. Kronika Pražského kostela, in: Kroniky doby Karla IV., c. d., kniha čtvrtá, s. 216-217 (neuvádza konkrétny dátum narodenia). František Pražský. Kronika, kniha třetí, kap. III, s. 124 (nesprávne uvádza ako dátum jej narodenia 22. jún 1335).
- ¹⁵⁾ K smrti Henricha Korutánskeho, napr. správa kronikára Jána z Viktringu. In: Monumenta historica ducatus Carinthiae. Geschichtliche Denkmäler der Herzogtum's Kärnten, Band IX, hrsg. von H. WIESNER, Klagenfurt 1965, s. 218, č. 721.
- ¹⁶⁾ Druhorodený syn českého kráľa Ján Henrich sa s Margarétou Korutánskou oženil 16. 9. 1330. Pri tejto príležitosti uzavrel Ján Luxemburský s korutánskym vojvodom niekoľko zmlúv, z ktorých najdôležitejšou bola zmluva, týkajúca sa Henrichovho sľubu, že v prípade jeho smrti bez mužských potomkov prípadne poručnícka vláda v jeho krajinách českému kráľovi. K tomu podrobnejšie, napr. SPĚVÁČEK, J.: Jan Lucemburský a jeho doba 1296-1346. K prvínmu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou, Praha 1994, s. 519-520.
- ¹⁷⁾ CDM, Bd. VII, s. 35-36 č. 51, s. 37-39, č. 52. K tomu, napr. KAUFMANN, J.: Die Beziehungen der Habsburger zum Königreiche Ungarn in den Jahren 1278 bis 1366, in: Burgenländische Forschungen, Heft 59, Eisenstadt 1970, s. 77-78. FIALA, Z.: Předhusitské Čechy (Český stát pod vládou Lucemburků 1310-1419), Praha 1978, s. 60. SPĚVÁČEK, J.: Karel IV., c. d., s. 113.
- ¹⁸⁾ LENIEK, J.: Kongres Wyszegradzki w roku 1335, in: Przewodnik Naukowy i Literacki 12, 1884, s. 27. SPĚVÁČEK, J.: Karel IV., c. d., s. 115. WYROZUMSKI, J.: Kazimierz Wielki, Wrocław 1982, s. 51.
- ¹⁹⁾ CDM, Bd. VII, s. 41-43, č. 60. Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, opera G. FEJÉR (d'alej CDH), t. VIII, vol. IV, Budae 1832, s. 62-66, č. VI. K tomu, napr. LENIEK, J.: Kongres Wyszegradzki, c. d., s. 26. SPĚVÁČEK, J.: Karel IV., c. d., s. 114. SZCZUR, S.: Traktaty między państwowe Polski piastowskiej, Kraków 1990, s. 58.
- ²⁰⁾ SPĚVÁČEK, J.: Karel IV., c. d., s. 116.
- ²¹⁾ BAUER, O.: Poznámky k mírovým smlouvám českopolským z roku 1335, in: Sborník prací věnovaných prof. Dr. Gustavovi Fridrichovi k šedesátému narozeninám 1871-1931, Praha 1931, s. 14. Text trenčianskeho mieru v CDM, Bd. VII, s. 56-57, č. 76. K uvedenej problematike, napr. LENIEK, J.: Kongres Wyszegradzki, c. d., s. 28. LAUBERT, M.: 600 Jahre Trentschienner Vertrag, in: Der Oberschlesier 17, 1935, s. 557-561. MENZ, H.: Der Vertrag von Trentschin,

- in: Beilage der Kreuzburger Nachrichten 1935, s. 113-115. SPĚVÁČEK, J.: Karel IV., c. d., s. 117. WYROZUMSKI, J.: Kazimierz Wielki, c. d., s. 50-52.
- ²²⁾ CDM, Bd. VII, s. 62-63, č. 81. K tomu LENIEK, J.: Kongres Wyszegradzki, c. d., s. 29-30. KAUFMANN, J.: Die Beziehungen der Habsburger, c. d., s. 79. SPĚVÁČEK, J.: Karel IV., c. d., s. 118.
- ²³⁾ Texty listín v CDM, Bd. VII, s. 69-74, č. 89-94. CDH, t. VIII, vol. IV, s. 66-75, č. VII-XI. Dokumenty, potvrdzujúce zrieknutie sa Luxemburgovcov nárokov na Poľsko, prevzal Karol Róbert a jeho manželka pod podmienkou, že v prípade nedodržania zmluvy z Kazimírovej strany budú vrátené českému kráľovi. Plánovaný manželský zväzok sa neuskutočnil, pretože bavorský princ v roku 1340 náhle zomrel. Alžbeta sa neskôr vydala za pomoranského vojvodu Boguslava V. a jej rovnomenná dcéra sa stala štvrtou manželkou cisára Karola IV. K zbúraníu hradu Boleslavce nakoniec nedošlo z dôvodu odporu biskupa, vratslavskej kapituly i samotného pápeža. K tomu Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentium finitimarum historiam illustrantia, ed. A. THEINER, t. I, Romae MDCCCLX, s. 395, č. DXIX.
- ²⁴⁾ Text listiny v CDM, Bd. VII, s. 134-135, č. 187. CDH, t. VIII, vol. IV, s. 295-298, č. CXXXVII. K tomu SPĚVÁČEK, J.: Karel IV., c. d., s. 133. WYROZUMSKI, J.: Kazimierz Wielki, c. d., s. 62.
- ²⁵⁾ MISKOLCZY, I.: Mária hercegnó, Nagy Lajos jegyese, in: Történeti Szemle 14, 1929, s. 75-95.
- ²⁶⁾ Karel IV. Vlastní životopis, kap. X, s. 32.
- ²⁷⁾ CDM, Bd. VII, s. 135-137, č. 188. K tomu, napr. PÓR, A.: Nagy Lajos 1326-1382, Budapest 1892, s. 11-12. DĄBROWSKI, J.: Ostatnie lata Ludwika Wielkiego 1370-1382, Kraków 1918, s. 89. SPĚVÁČEK, J.: Karel IV., c. d., s. 133.
- ²⁸⁾ Monumenta Vaticana res gestas Bohemias illustrantia, t. I: Acta Clementis VI pont. Rom. 1342-1352, opera L. KLICMAN, Pragae 1903, s. 27, č. 50: „*qui ex tui, fili Ludouice, in tertio, et ex tui, filia Margarita, partibus in quarto consanguinitatis gradibus vobis invicem attinetis*“.
- ²⁹⁾ CDH, t. IX, vol. I, Budae 1833, s. 46, č. I.
- ³⁰⁾ CDM, Bd. VII, s. 312-314, č. 431. CDH, t. IX, vol. I, s. 47-50, č. II. K tomu, napr. PÓR, A.: Nagy Lajos, c. d., s. 35. DĄBROWSKI, J.: Ostatnie lata, c. d., s. 114. SPĚVÁČEK, J.: Karel IV., c. d., s. 161.
- ³¹⁾ SPĚVÁČEK, J.: Karel IV., c. d., s. 177.
- ³²⁾ Vetera Monumenta historica Hungarum sacram illustrantia, ed. A. THEINER, t. I, Romae MDCCCLIX, s. 754-755, č. MCXXXVIII: „*filiam nostram Margaritam Reginam Ungarie Illustrem, natam tuam*“.
- ³³⁾ SPĚVÁČEK, J.: Karel IV., c. d., s. 221.
- ³⁴⁾ Magyar diplomaciai emlékek az Anjou-korból (Acta extera), szerk. G. WENZEL, t. II, Budapest 1875, s. 370, č. 299: „*quod epidemia mortalitatis deseuit multum ibidem; et quod Regina Hungarie, consors domini Regis nuper ad Dominum*

transmigrauit“ (Z listu benátskeho dóžu zo 7. 10. 1349, ktorý adresoval predstaviteľom mesta Perugia.)

³⁵⁾ Kronika magistra Jána o Ľudovítovi Veľkom, in: SOPKO, J.: Kroniky stredovekého Slovenska. Stredoveké Slovensko očami kráľovských a mestských kronikárov, Budmerice 1995, s. 98: „*spomínaný kráľ Ľudovít mal dve manželky. Prvá preslávná Margaréta bola dcérou najvznešenejšieho pána Karola, v tom čase markgrófa Moravy, ktorý neskôr dosiahol cisársku hodnosť. Zomrela bez potomka*“.

³⁶⁾ Karla IV. ešte za života jeho otca 11. 7. 1346 zvolili za rímskeho kráľa. Bitka pri Kreščaku 26. 8. 1346 ukončila životnú púť Jána Luxemburského a Karolovi priniesla i českú kráľovskú korunu. K tomu SPĚVÁČEK, J.: Karel IV., c. d., s. 197-200.

Souhrn

Lucemburské nevesty anjouovských princov

Keď začiatkom 14. storočia odišli z historickej scény Arpádovci a Přemyslovci, vypukol vleklý zápas dynastií o ich dedičstvo. Víťazmi tohto boja o vyplnenie mocenského vákua v strednej Európe sa stali profrancúzsky orientovaný Ján Luxemburský, syn cisára Henricha VII. a Karol Róbert z Anjou, vnuk neapolského kráľa Karola II. Chromého. Noví panovníci na trónoch dvoch susedných kráľovstiev v záujme upevnenia svojho postavenia v tomto regióne využívali dynastické sobáše, ktoré ako záležitosť politická a ekonomická boli pevnou a neoddeliteľnou súčasťou ich rodovej aliančnej politiky, diplomacie i mocenskopolitických zápasov. Tri luxemburské princezné – sestra, dcéra a vnučka Jána Luxemburského – sa stali protagonistkami troch manželských projektov ako nevesty Karola Róberta a jeho synov. Prvá z nich, Beatrix, bola uhorskou kráľovnou iba jeden rok. Zomrela v roku 1319 ako štrnásťročná pri predčasnom pôrode spolu s dieťaťom. Druhá v poradí, Anna, do Uhorska vôbec neprišla, pretože jej snúbenec, princ Ladislav, nečakane zomrel. Posledná z nich, princezná Margaréta, v Uhorsku vychovávaná ako manželka budúceho kráľa Ľudovíta Veľkého, zomrela v roku 1349 veľmi mladá pravdepodobne na mor, neporodiac žiadnych potomkov. Ani jedna z týchto princezien nezasiahla výrazne do udalostí svojej doby. Aj keď ich život v dejinách Uhorska predstavoval krátko trvajúcu epizódu, zaslúžia si pozornosť najmä s ohľadom na dynastickú politiku svojich otcov. Nad ich osobným šťastím zvíťazil záujem rodu, ktorému sa museli bezpodmienečne podriaadiť.

Zusammenfassung

Luxemburgische Bräute der Anjou Prinzen

Als anfangs des 14. Jahrhunderts die Familien Arpád und Přemysl die historische Szene verlassen haben, da ausbrach ein langwieriger Streit um die Erbschaft. Sieger dieses Kampfes um Ausfüllung des Machtvakuum in Mitteleuropa waren der

profranzösisch orientierte Johann von Luxemburg, Sohn des Kaisers Heinrich VII., und Karl Robert von Anjou, Enkel des Königs von Neapel Karl II. der Lahme. Die neuen Herren auf den Thronen der benachbarten Königreichen haben im Interesse der Befestigung ihres Standes in dieser Region dynastische Ehen ausgenutzt, welche wie eine politische und ökonomische Angelegenheit ein fester und untrennbarer Bestandteil ihrer Stammpolitik, Diplomatie und machtpolitischen Kämpfen war. Drei luxemburgische Prinzessinnen - Schwester, Tochter und Enkelin von Johann von Luxemburg waren zu Protagonistinnen der drei Eheprojekten als Bräute des Karl Robert und seiner Söhne. Die erste, Beatrix, war Königin von Ungarn nur ein Jahr. Sie starb im Jahre 1319, vierzehn Jahre alt, bei der Frühgeburt zusammen mit dem Kind. Die zweite in der Reihe, Anna, kam niemals in Ungarn, weil ihr Verlobter Prinz Ladislaus starb unerwartet. Die letzte, Prinzessin Margarete, erzogen in Ungarn als Gattin des künftigen Königs Ludwig des Grossens, starb im Jahre 1349 sehr jung, wahrscheinlich an der Pest, ohne Nachkommen. Keine von diesen Prinzessinnen hat in die Geschichte der Zeit bedeutend eingegriffen. Auch wenn ihre Leben in der Geschichte von Ungarn nur eine kurze Episode waren, verdienen sie die Aufmerksamkeit und zwar mit der Rücksicht auf die dynastische Politik ihrer Väter. Das Interesse der Familie hat über ihr persönliches Glück gewonnen. Und dem mussten sie sich unterwerfen.

Summary

Luxemburg Brides of the Anjou Princes

When at the beginning of the 14th century the Houses of Arpád and Přemysl left the historical scene, there started a prolonged struggle of dynasties for the patrimony in the Central Europe. The winners of this struggle became pro-French oriented John of Luxemburg, son of the Emperor Henry VII., and Charles Robert of Anjou, grandson of the Charles II. The Lame, King of Naples. New rulers on the thrones of neighbouring kingdoms employed in concern of their power establishment in this region dynastic weddings which, as political and economical affairs, became a strong and indivisible part of their alliance politics, diplomacy and powerpolitical struggles. Three Luxemburg princesses - sister, daughter and granddaughter of John of Luxemburg became protagonists of three matrimonial projects as the brides of Charles Robert and his sons. The first of them, Beatrix, had been the Queen of Hungary only one year. She died of premature birth together with the child in 1319 being fourteen years old. The second one, Anna, never came to Hungary because of unexpected death of her fiancée Prince Ladislaus. The last one, Princess Margarete, brought up as the wife of future king Louis The Great died very young without descendants in 1349, probably of plague. Neither of these princesses have afflicted history of their time. Even though their lives were short episodes in the history of Hungary, they deserve attention especially with the respect of their fathers' dynastic politics. The dynasty interests won over their personal happiness and they had to comply with the family interests unconditionally.

MISCELLANEA

Znak hornopolického arciděkanství

Jan Oulik

Malebné obci Horní Police na Českolipsku vévodí překrásný poutní kostel Navštívení Panny Marie. Prostorný chrám je ze tří stran obklopen ambity, ve kterých dnes tiše odpočívají opuštěné zpoděbnice, dávní svědkové kdysi vyhlášených poutí.

Kostel dal přestavět koncem sedmáctého století do barokní podoby Julius František vévoda Sasko-Lauenburský. Protože ale ani obnovená mariánská svatyně nestačila přiválet zbožných poutníků, nechala jeho dcera a dědička Anna Marie Františka kostel v roce 1717 rozšířit. Pět let poté přibyla ještě zvonice a vzápětí i budova fary. Litoměřický stavitel italského původu Giulio Broggio, který je autorem původní přestavby i následného rozšíření, vytvořil jedinečné, zdaleka viditelné panorama.

Nezůstalo jen u staveb. Anna Marie Františka Sasko-Lauenburská (1672 - 1741), po smrti prvního manžela znovu provdaná za posledního ze slavného rodu Medicejských, Gianna Gastona III. velkovévodu Toskánského, rozhodla, že hornopolickou faru povýší na arciděkanství. V předvečer svátku Navštívení Panny Marie, 1. července 1723, založila nadaci pro jednoho arciděkana a čtyři kaplany a to na věčné časy, protože jeden farář a jeden kaplan na službu Bohu nemohou stačit. Tento výnos schválil 10. září 1723 litoměřický biskup Jan Adam hrabě Vratislav z Mitrovic a 22. listopadu téhož roku byl zapsán do desk zemských. Rok po založení nadace, 29. června 1724, byl děkan hornopolické fary Jan Jindřich Karel Mültzer vysvěcen litoměřickým kanovníkem Bernardem Vilémem z Říčan na arciděkana.

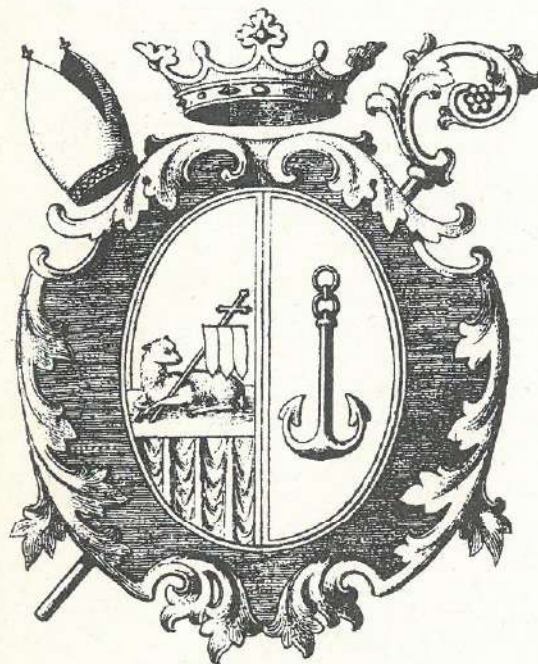
Velkovévodkyně však dále usilovala o zvýšení prestiže poutního místa. Na její žádost papež Klement XII. udělil 6. července 1736 hornopolickému arciděkanu právo užívat při slavnostních bohoslužbách pontifikálie na způsob opatů (ad instar abbatum). Od těch dob hornopolický arciděkan mohl - pro větší lesk poutí - nosit mitru a berlu¹⁾.

Pečetní znamení

Hornopoličtí arciděkanové ovšem měli také znak neboli pečetní znamení. Heraldik Antonín Rybička ho popisuje ve svém útlém díle o znacích českých duchovních. „Arcikněz Polický v Litoměřicku však užívá zvláštní pečeti, od fundátorkyně chrámu toho, Anny Marie, vévodkyně Toskánské a Saské, jemu nadané,“ píše Rybička. „Totiž štítu okrouhlého shůry dolů rozděleného, v jehož pravém poli leží beránek na stolci

červeném, v levém pak modrém vzhůru postavena jest kotvice železná; nad štítem viděti jest korunu a vedle ní po pravé straně infuli, po levé pak berlu, na znamení práva pontifikálního, r. 1736 od papeže Klementa XII. arciknězi polickému propůjčeného²⁾.

Stejným způsobem (udělením od vévodkyně Anny Marie Františky) vysvětluje nabytí znaku hornopolickými arciděkany i Břetislav Štorm ve své drobné práci o znacích českého kléru. Pouze v heraldickém popise je Štorm o něco zevrubnější. „Znakem je štít polcený, v němž napravo na červeném stole leží (stříbrný) beránek s korouhví, nalevo v modrém poli leží (stříbrná) kotva. Nad štítem uprostřed stojí koruna vévodská, napravo infule a na levo berla³⁾. Na Štormově vyobrazení je berla natočená dovnitř, v Rybičkově díle (a u všech ostatních vyobrazení) je berla natočena ven.

Pečeť arcikněze Polického v Litoměřicku (vlevo)

Antonina Rybička: O erbích, pečetích a znacích stavu kněžského v Čechách

Znak „Arcikněžství polického“ (vpravo)

Břetislav Štorm, Znaky stavu kněžského v zemích českých

S oběma popisy se shoduje i oválná znaková pečeť hornopolických arciděkanů z 18. nebo počátku 19. století. Na pečeti je vodorovnými šrafami vyznačeno, že levé pole znaku (s kotvou) je modré⁴⁾.

Svědectví deskového obrazu

A kterou listinou byl hornopolickým znak udělen? Odborná literatura o tom mlčí, mnoho neprozradí ani dotazy u místních institucí. „V otázce o znakovém privilegiu Vám lépe poradí v okresním archivu,“ odpovídá Ladislav Smejkal z českolipského muzea⁵⁾. Ani v okresním archivu ale o podobné listině nevědí. „Pokud jde o znakové privilegium arciděkanského úřadu v Horní Polici, ve fondu Archiv fary Horní Police evidováno není,“ sděluje Miroslav Sovadina ze Státního oblastního archivu v České Lípě. Jedním dechem však připomíná, že fond není zpřístupněn zvláštním inventářem, je jen uspořádán a povšechně sepsán⁶⁾.

Zdá se, že klíčem k této otázce, je starý obraz z hornopolické fary, malovaný na dřevěné desce o rozměrech 67 x 51 cm. Je na něm vyobrazen barevný znak arciděkanství, v tomto případě kartuš s oválným polceným štítem. V pravém modrém poli na červeně potaženém stole leží k okraji štítu otočený a ke středu štítu hledící beránek přirozené barvy nesoucí na černé tyči zakončené křížkem červené vexillum s bílým svislým pruhem a zakončeným třemi obloučky. V pravém bílém (stříbrném) poli je černá kotva. Nad štítem listová koruna, vpravo mítra, vlevo ven otočená berla.

Pod znakem je napsán dvořádkový nápis s červeně vyznačenými literami:

EX gratia aC eX faVore serenIssIMae
DVCIssae BaVariae obtInVI,
(Z milosti a přízně nejjasnější
vévodkyně bavorské obdrženo)

Po sečtení zvýrazněných písmen z chronogramu vyjde letopočet 1747. Onou bavorskou vévodkyní byla Marie Anna Karolina z Wittelsbachů, dcera Anny Marie Františky Sasko-Lauenburské z jejího prvního manželství s Filipem Vilémem falckrabětem rýnským na Neuburgu. Anna Marie Františka se za něj provdala ve svých osmnácti letech 29. října 1690, 30. ledna 1693 se manželům narodila dcera Marie Anna Karolina a v témže roce Filip Vilém zemřel. Na domluvu císaře Leopolda a císařovny Eleonory se Anna Marie Františka 2. července 1697 vdala znovu za Giovanniho Gastona III. velkovévodu toskánského. Druhé manželství však nebylo šťastné. Manželé se k sobě svým naturelem nehodili a jejich vztah nakonec skončil doživotní roztržkou. Anna Marie Františka hospodařila se svým dvorem na severočeských Zákupích, kavalír Giovanni Gaston trávil své dny ve slunném Toskánsku, kde roku 1737, ani ne šestašedesátiletý, zemřel.

Anna Marie Františka věnovala veškerý svůj talent zvelebování svých panství Buštěhrad, Tachlovice, Zvoleněves, Ploskovice, Zákupy, Kácov, Červené Poříčí,

Police u České Lípy a Svádov, kde se po ní dodnes dochovala nejedna stavební památka. Zemřela 15. října 1741 a je pochována po boku svého prvního manžela v zákupském kostele. Dědičkou rozsáhlého majetku se stala zmíněná Marie Anna Karolina, provdaná 5. února 1719 za Ferdinanda Mariu vévodu bavorského, rovněž z rodu Wittelsbachů. Jeho starší bratr Karel Albrecht se stal mocenským konkurentem Marie Terezie, roku 1741 se nechal v Praze korunovat českým králem a o rok později vystupuje jako císař římský Karel VII.

České dobrodružství Karla Albrechta skončilo fiaskem a na své příbuzenské svazky doplatila i Marie Anna Karolina. Po porážce a vytlačení bavorsko-francouzské armády z Čech musela roku 1743 na příkaz Marie Terezie opustit zemi. Uchýlila se do Žitavy, odkud se po udělení milosti vrátila v říjnu 1747 do Čech. Zajímavé je, že právě tímto rokem je datován hornopolický znakový obraz.

Marie Anna Karolina zemřela 12. září 1751 a jejím dědicem se stal syn Klement František de Paula, vévoda bavorský⁷⁾.

Obraz se znakem hornopolického arciděkanství
Snímek: Jan Oulík

Dobrozdání kaplana Bürgermeistersa

V polovině dvacátých letech 19. století začal profesor pražského malostranského gymnázia Josef Eichler s požehnáním zemské stavovské samosprávy rozesílat patrimoniálním úřadům, magistrátům a farářům v Čechách vlastivědné dotazníky, jež se později staly základem šestnáctidílného díla *Das Königreich Böhmen statistisch-topographisch dargestellt* vydaného ve třicátých a čtyřicátých letech J. G. Sommerem⁸⁾. Eichlerův dotazník neminul ani arciděkanství v Horní Polici. Mezi odpověďmi je i list z 20. července 1834 s otiskem arciděkanství a popisem. Za nepřítomného arciděkana vyličil historii hornopolického arciděkanství a pečeti. Za nepřítomného arciděkana vyličil historii hornopolického arciděkanství a pečeti. Za nepřítomného arciděkana vyličil historii hornopolického arciděkanství a pečeti.

Znak prý udělila až dcera zakladatelky, Marie Karolina, jak o tom svědčí (v textu již zmíněný) malovaný obraz zavěšený tehdy „nade dveřmi arciděkanovy obytné světnice“.

Kaplanův poetický popis polceného znaku stojí myslím zato citovat: „Na levé straně (heraldicky pravé - pozn. aut.) je nebesky modré pole a v něm na červeně potaženém stole ležící velikonoční beránek s bílo-červeným praporkem a na pravé straně (heraldicky levé - pozn. aut.) v bílém poli kotva, jako symbol víry, naděje a lásky“¹⁰⁾.

Pečeť hornopolického arciděkanství (28 x 24 mm)
Eichlerova sbírka, ANM Praha
Snímek: Jaroslav Hodík

Poznámky:

- 1) Liboslav Havelka, Horní Police, mariánská svatyně, Horní Police 1991.
- 2) Antonín Rybička, O erbích, pečetích a znacích stavu kněžského v Čechách, Praha 1862, str. 10.
- 3) Břetislav Štorm, Znaky stavu kněžského v zemích českých, Olomouc 1929.
- 4) Archiv Národního muzea v Praze (dále jen ANM), Eichlerova sbírka, Litoměřický kraj, 512. Palič.
- 5) Dopis z Okresního muzea v České Lípě z 18. srpna 1999, podepsán Ladislav Smejkal.
- 6) Dopis ze Státního okresního archivu v České Lípě ze 17. srpna 1999, č.j. 623/99/STÁR., podepsaný Miroslavem Sovadinou jménem ředitelky SOA Dr. Jany Blažkové.
- 7) O těchto Wittelsbaších blíže Duch místa: průsečíky času, panský dvůr ve Velkém Přítočně v letech 1306 až 1997, Velké Přítočno. Některá data upřesněna podle Włodzimierz Dworzaczek, Genealogia, Warszawa 1959, tab. 76 a 79.
- 8) Jaroslav Čechura a kol., Průvodce po fondech a sbírkách ANM, Praha 1998, str. 20.
- 9) ANM, Eichlerova sbírka, Litoměřický kraj, 512. Palič. „Von einem Sigill geschrift jedoch weder in der päbstlichen Bulle, noch in dem herzoglichen Stiftsbrieffe eine Meldung.“
- 10) ANM, Eichlerova sbírka, Litoměřický kraj, 512. Palič. „Auf der linken Seite der einen Abtheilung ist himmelblauen Felde auf einem rothüberdenkten Tisch das liegende Osterlamm mit einen wiss- und rothen Fähnlein; und auf der rechten Seiten weissen Felde ein Anker als Symbol von Glaube, Hoffnung und Liebe.“

K otázce původu Heleny Litevské, manželky vévody Jana II. Ratibořského

Marek Starý

Naše znalosti genealogie opavských Přemyslovců, vedlejší, nepříliš známé větve první v Čechách vládnoucí dynastie, jsou značně neúplné. A to navzdory některým dílčím upřesněním, k nimž došlo v poslední době¹⁾. Zůstává samozřejmě otázkou, nakolik je ještě vůbec teoreticky možné při stávajícím souboru dostupných pramenů v tomto procesu pokročit a do jaké míry zůstanou rodopisné otázky definitivně nezodpovězeny. Lze nicméně předpokládat, že podoba přemyslovského rodokmenu není ještě definitivní a že historické bádání v této oblasti může ještě přinést některá překvapení. Výsledky přitom nemusí přinést jen objevení nových pramenů, nýbrž mnohem spíše kombinace pramenů již dostupných a v některých případech

neprávem opomíjených. Jinou možností je i kategorické rozhodnutí mezi několika historiografií nabízenými alternativami.

Jednou z nedořešených otázek zůstává původ Heleny, manželky opavského a ratibořského vévody Jana II., řadícího se k nejvýznamnějším příslušníkům opavské přemyslovské větve²⁾. Veškeré moderní práce uvádějí, že byla dcerou novogradsko-seveřského knížete Dimitrije-Korybuta, mladšího bratra polského krále Vladislava II. Jagella³⁾. Přitom se ovšem žádná z nich nepouští do polemiky s odlišným názorem některých starších autorů, kteří Helenu považovali za dceru Korybutova strýce Kiejstuta⁴⁾. Naprostá většina z nich tuto teorii prostě mlčky přechází⁵⁾. Cílem této práce by měla být analýza argumentů k oběma verzím a jejich posouzení.

Rozhodujícím a vlastně jediným dostatečně konkrétním informátorem o Heleně je polský letopisec Jan Długosz, který ve svém díle v souvislosti s úmrtím vévody Jana, mimochodem chybně zaznamenaným k roku 1419, uvedl, že jeho ženou byla Helena, dcera Korybuta Litevského a neteř Vladislava Polského⁶⁾. S tím celkem koresponduje i ratibořská kronika, deklarující nepřímo Helenin litevský původ⁷⁾. Na druhou stranu Długosz není v žádném případě informátorem bezchybným, o čemž nezvratně svědčí i výše zmíněná chyba v dataci úmrtí Helenina manžela, umocněná jeho uvedením mezi účastníky korunovace královny Žofie v březnu 1424⁸⁾. Velmi spolehlivá ratibořská kronika pouze dokazuje, že kněžna Helena byla příbuznou polského krále. Ten však pocházel z dvanácti bratrů a jeho příbuzenstvo bylo neobyčejně rozvětvené⁹⁾.

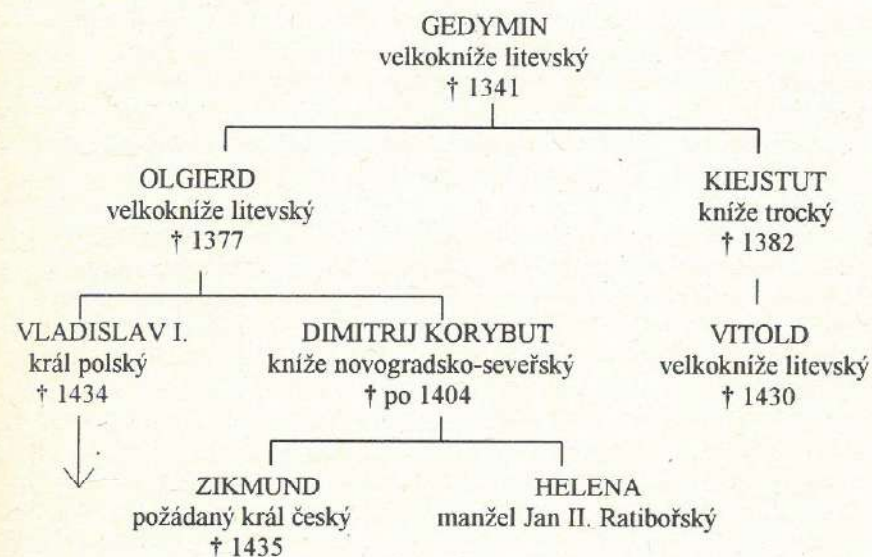
Hlavním argumentem odpůrců v současné době přijímané Heleniny filiace byla dikce listiny ze 17. září 1421, adresované knížeti Janovi. V ní se Korybutův prvorozený syn Zikmund, který sehrál v českých dějinách celkem významnou úlohu v období husitských válek, ohradil proti zadržení českého poselstva, vezoucího litevskému velkoknížeti Vitoldovi nabídku české koruny¹⁰⁾. Tento dokument je totiž formulován velmi ostře, což Długoszovi odpůrci považovali za neslučitelné s případným příbuzenským vztahem švagrovství mezi Janem a Zikmundem. Na druhou stranu je ovšem zarážející, že Zikmund na zajetí českých emisarů zareagoval dříve než jeho strýc, polský král Vladislav Jagello, i sám Vitold, kteří měli na jejich propuštění určitě mnohem spíše osobní zájem¹¹⁾. Právě blízký Zikmundův vztah k ratibořskému vévodovi by mohl být určitým vysvětlením této jistě pozoruhodné skutečnosti.

Starší historici, jak již bylo výše poznamenáno, řadili Helenu mezi četné potomstvo trockého knížete Kiejstuta, strýce krále Vladislava Jagella. V takovém případě by tedy Helena byla vlastní sestrou právě velkoknížete Vitolda. Bližší analýza rodokmenu litevských Gedyminovců však tuto možnost činí krajně nepravděpodobnou, ne-li přímo vyloučenou. Sám Vitold, prvorozený Kiejstutův syn z druhého manželství, se narodil kolem roku 1352 a ani jeho nejmladší sestra Ryngalla nepřišla patrně na svět později než v polovině šedesátých let 14. století¹²⁾. Naproti tomu kněžna Helena se stala Janovou manželkou roku 1407 a musela být ještě dosti mladá, neboť mu porodila nejméně tři děti. Její narození je tudíž možno velmi

orientačně položit do druhé poloviny let osmdesátých. Z tohoto pohledu se teze Kiejstutova otcovství jeví jako neudržitelná.

Bylo by jistě možno dále kombinovat a pokoušet se o vytváření nových tezí. Je ovšem možno prohlásit, že manželka Jana II. byla s největší pravděpodobností skutečně dcerou Dimitrije Korybuta, jak uvádí moderní literatura. Teprve analýza příslušných pramenů a kategorické vyloučení alternativní filiace, předkládané některými staršími autory, byly ovšem podmínkami sine qua non k tomu, aby bylo tuto genealogickou specifikaci možno přijmout a bez rozpaků ji uvádět v historických a genealogických pracích.

Příloha: Výtah z rodokmenu litevských knížat

POZNÁMKY

¹⁾ Srovnej zejména F. Chocholatý: *K otázce manželství Přemka Opavského*. Zpravodaj Klubu genealogů a heraldiků v Ostravě 20, 1984, s. 67 - 71, M. Starý: *Tři kněžny Anny z krve opavských Přemyslovců*. Genealogické a heraldické listy 3-

- 4/1996, s. 26 - 30 či týž: *Dynastická spojení opavských Přemyslovců s českou a moravskou šlechtou*. Genealogické a heraldické listy 1-2/1998, s. 28 - 51.
- ²⁾ O Janovi např. *F. Kopetzky: Zur Geschichte und Genealogie der Přemyslidischen Herzoge von Troppau*, Wien 1869, s. 69 - 76, *G. Biermann: Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf*, Troppau 1874, s. 215 - 223, *A. Weltzel: Geschichte der Stadt und Herrschaft Ratibor*, Ratibor 1881, s. 69 - 79 či nejnověji *J. Konvičná: Opavsko a opavští Přemyslovci za vlády posledních Lucemburků*. *Paginae historiae* 5, 1997, s. 8 - 13.
- ³⁾ *W. Dworzaczek: Genealogia*, Warszawa 1959, Tablice 11 a 16, *W. Wegener: Die Herzöge von Troppau*, Göttingen 1964, s. 19, Tafel 2, *F. Chocholatý: Genealogie opavských Přemyslovců 1255 - 1525*. Listy Genealogické a heraldické společnosti v Praze, 6. řada, 1978, s. 148 aj.
- ⁴⁾ *H. Grotefend: Stammtafeln der schlesischen Fürsten bis zum Jahre 1740*, Breslau 1875, s. 21, Tafel XII a s. 50 - 51, *A. Weltzel: Geschichte ...*, op. cit. 2, s. 75.
- ⁵⁾ Pouze *W. Wegener: Die Herzöge ...*, op. cit. 3, s.22 uvádí Korybutovo otcovství jako nejisté, bližší analýze se však vyhýbá.
- ⁶⁾ *Jana Długosza Kanonika Krakowskiego dziejow polskich ksiag dwanascie (Dlugosz) IV.220*
- ⁷⁾ "... ducissa Helena concors ducis Johannis secundi fuit adducta de Lytwania ...". *A. Weltzel: Ratiborer Chronik*. Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens 4, 1862, s. 116.
- ⁸⁾ *Dlugosz IV.295*
- ⁹⁾ Ve zpracování genealogie pobočních příbuzných Vladislava Jagella zůstává polská genealogie mnohé dlužna; starší komplexnější díla *K. Stadnicki: Bracia Władysława Jagielly*, Lwow 1867 či *J. Wolff: Rod Gedimina*, Krakow 1886 je třeba v mnohém revidovat.
- ¹⁰⁾ *Scriptores rerum Silesiacarum (SRS) VI.10/16*
- ¹¹⁾ Jagellova listina nese datum 19. září, Vitoldova dokonce 22. září. Viz SRS VI.12/18 resp. 12/19.
- ¹²⁾ *W. Dworzaczek: Genealogia ...*, op. cit. 3, Tablica 15

K historii vztahů mezi dvěma městy

Jaroslav Černý

O známých dřívějších vztazích mezi městy Hradec Králové a Pardubice a jejich obyvateli bylo v minulosti napsáno dosti řádků.

S obdobnými jevy jsem se setkal v případě dvou měst, navíc v těsném sousedství ležících, jimiž bylo moje rodné město Veselí nad Lužnicí a město Mezimostí, když

jsem sbíral podklady při přípravě jihočeského dílu rodinné kroniky. Pokládám pokus o jejich shrnutí při nejmenším za zajímavý a v mnohém ohledu pak i za zábavný.

Je nepochybné, že původ a základ vztahů, oscilujících mezi řevnivostí a někdy až nepřátelstvím, lze spatřovat hlavně v rozdílných ekonomických podmínkách obyvatel obou zmíněných měst. Z nich Mezimostí (do roku 1904 městys) trpělo svou polohou mezi rameny řeky Nežárky a Lužnice častými povodněmi a zátopami mnohem více než Veselí - však je ve starých pramenech jmenováno „Mezi mosty“, což cituje i Profous¹⁾. Největší zaznamenaná povodeň snad byla na sklonku léta - nikoliv jara! - roku 1890, kdy voda zalila nejen náměstí a ulice, kde se tehdy jezdilo na lodích, ale i silnici a okolní pozemky až k nádraží.

Těmito zátopami polí a luk trpělo Mezimostí prakticky každoročně až do počátku dvacátého století, kdy obě řeky, účinněji však podle mého názoru Lužnice, byly zregulovány. Zátopy působily škody a byly příčinou toho, že Mezimostští bývali vždy chudší nežli obyvatelé Veselí, kde valná část pozemků svou polohou byla před zátopami chráněna. Navíc příjmy veselských sedláků byly rozhojňovány prodejem vyhlášeného veselského zelí.

To vše přispívalo k tomu, že mnozí z nich pohlíželi na mezimostské sousedy zvyšova, což se přenášelo do obecného postoje. Mezimostští naopak zaujímalí postoje chudších, a proto netajeně závistivých a z toho plynuly mnohdy zlomyslné aktivity. Zámožnost řady veselských občanů jim také umožňovala dát svým dětem vyšší vzdělání.

Nelze se proto divit, že obě strany dávaly těmto pocitům průchod různými způsoby, ať již šlo o nadávky, jimiž se častovaly nejen děti, ale i dospělí (Mezimostští Veselským „Veseláci - zeláci“ či „košťálnici“ a naopak „Mezimostáci - chramošťáci“, od chrámati - krásti), anebo až rvačky mezi dětmi a též dospělými, zvláště když se tito na to posilnili pivem i jinak při poutích či muzikách.

Oleje do ohně v průběhu roků přilévaly i jiné události, z nichž zmíním alespoň jednu z dřívější doby: Před státním krachem v roce 1811 prosadili Veselští proti mezimostským farníkům záměr zakoupit ze společných prostředků nákladnou monstranci pro veselský kostel, zatímco druhá možnost (byť by z ní pravděpodobně neměli Mezimostští přímý prospěch), tj. zakoupit panství Hamerské s obcí Valem, nebyla přijata. Krachem přišla ona monstrance ve prospěch státu a jak zapsal řídící učitel J. Haš v pamětní knize školní, kterou cituje Kuna²⁾, „obci jenom futrál a měsíček pro nejsvětější svátek zůstal.“

Jeden z největších podnětů ke zmíněným vzájemným vztahům - v relativně nedávné době, tj. ke konci devatenáctého století - však dala výstavba železniční tratě do Vídně (tzv. Franz-Josef Bahn) a s tím spojené vybudování železničního nádraží.

Nádraží totiž mělo původně být vybudováno na veselských pozemcích. V době, kdy se záležitost rozhodovala (v roce 1871), byl veselským purkmistrem velký sedlák jménem Karel Švarc (1864 - 1884). Řada majitelů pozemků, jichž by se výstavba nádraží dotkla, byla zásadně proti tomuto záměru. Jako hlavní důvod uváděli, že by tím pozbyli většinu svých nejúrodnějších polí, na nichž pěstovali převážně zelí. A

protože Švarc byl mezi nimi a v radě rozhodovali shodně s ním, k takto plánované výstavbě nádraží nedošlo.

Tím se stalo, že nádraží při stavbě Franz-Josef Bahn získalo v roce 1871 Mezimostí a Veselští se domohli až po roce 1918, tedy po padesáti letech, železniční zastávky na trati na České Budějovice, což je i dnešní stav.

Přítom trať z Mezimostí do Českých Budějovic byla v provozu návazně na trať do Vídně již od roku 1874, přičemž nádraží na mezimostských pozemcích se stalo železničním uzlem (brzy poté následovala stavba trati na Jindřichův Hradec).

Došlo k přílivu obyvatel do Mezimostí, hlavně z řad železničářů, k výstavbě řady rodinných domků (známá „Rafanda“, oficiálně Tyršova čtvrť) a zejména postavení Fischlovy rafinerie lihu pak přiložilo další polínko pod stále doutnající oheň vzájemných vztahů.

„Fischlovka“ totiž platila největší část mezimostských obecních dávek. A tu přišli Veselští s návrhem na spojení obou obcí v jednu.

Co se dalo čekat? Mezimostí se postavili proti tomuto návrhu a o to usilovněji se začali snažit o dosažení co největší nezávislosti na Veselských. To našlo výraz v dosažení povýšení Mezimostí na město v roce 1904 a také v tom, že si v roce 1907 postavili na tu dobu velkou a výstavnou školní budovu. Později se domohli také vlastního poštovního úřadu, četnické stanice a založili si samostatnou sokolskou jednotu.

Po roce 1918 pak Mezimostí dosáhli přejmenování železniční stanice „Veselí-Mezimostí“ na „Mezimostí-Veselí“. To vzbudilo samozřejmě další negativní reakce na druhé straně barikády. Veselští začali posměšně číst název stanice ve zkratce „Mezimostí - ves“ s tím, že ves zůstane vsí, ať si změní název jakkoliv.

Tyto nálady pokračovaly i dále, i když se v poválečných letech občané demokratického smýšlení snažili ne-li o odstranění, pak alespoň o zmírnění starých „trpkostí“. K tomu vydatně napomáhali legionáři z obou měst.

Avšak ještě v třicátých letech dvacátého století byla odmítnuta myšlenka napojit Mezimostí na vodovod, postavený v těch letech ve Veselí (vodárenská věž tvoří nyní neodmyslitelnou součást panoramatu při pohledu na Veselí, zejména se strany Horusic či Svinů) a až do výstavby vodovodu od vodárny, využívající vodu z Nežárky nad novým mezimostským jezem a dodávající vodu i do Soběslavi, jež byla uskutečněna v padesátých letech, čerpala většina obyvatel Mezimostí vodu z individuálních studní.

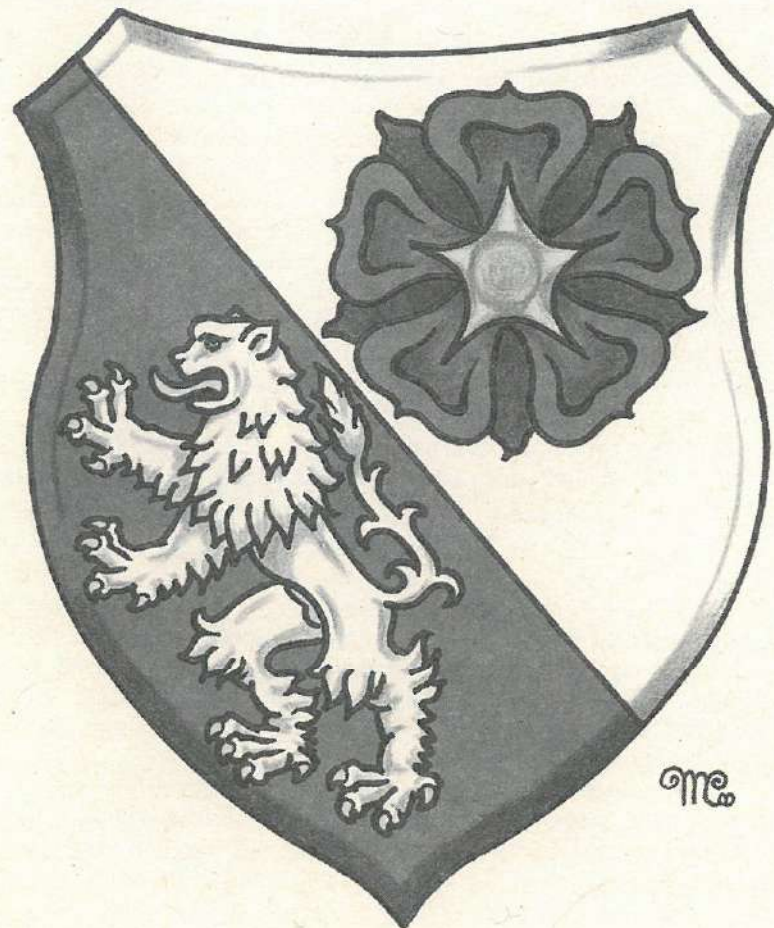
Celá „věc“ byla „vyřešena“ za okupace Němci, kteří obě města administrativně spojili (pošta např. byla společná a jen v adrese se pro Veselí značila Veselí I. a pro Mezimostí Veselí II., také četnická stanice byla společná).

Nicméně nebylo vše provedeno do důsledků, takže během okupace neslo nádraží název „Mesimost an der Nasser“, což bylo občany obou měst pojmáno kupodivu společně humorně.

Společné osudy za okupace spolu se smrtí řady starých pamětníků, ať přirozenou či násilnou, smazaly, zdá se, většinu starých emocí a osvobození v roce 1945 přineslo podněty pro společné soužití v městě VESELÍ NAD LUŽNICÍ.

Prameny a literatura:

- 1) Profous Antonín, Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. ČSAV, Praha, 1957.
- 2) Kuna František, Dějiny města Veselí nad Lužnicí a okolí, nákladem města Veselí nad Lužnicí, 1927.

Erb města Veselí nad Lužnicí (po sloučení s Mezimostí)

Ilustrace: Michal Cyrany

LITERATURA

I. Recenze

Mělké stopy Děpoliců

Rozrod Děpoliců, vedlejší přemyslovské větve, patří jistě k velmi zajímavým problémům české panovnické genealogie a název knihy Miloše Šolleho se tudíž na první pohled jeví jako velmi slibný. Po jejím otevření se však pohříchu ukáže jako poněkud zavádějící. Mnohem přesněji charakterizuje obsah díla jeho podtitul „Příspěvek ke genezi města Kouřimě“. Šolle totiž v souladu se svou specializací upírá pozornost převážně k otázkám archeologickým a Děpolicům jako takovým je ve skutečnosti věnováno všehovšudy deset stránek jedné kapitoly. Příslušná shrnující pasáž je navíc značně povšechná a nereaguje na nejnovější genealogické práce - bez dalšího je mimo jiné přejat dnes vesměs odmítaný údaj o násilné smrti Děpolta III. v roce 1223 při dobývání Kouřimi.

Navzdory výše řečenému je kniha bezesporu zajímavá a stojí za přečtení. Pro ty, kteří se zajímají o přemyslovskou genealogii, je však nesrovnatelně přínosnější Dejmkova studie ve sborníku *Mediaevalia Historica Bohemica* 1, 1991.

Miloš Šolle: Po stopách přemyslovských Děpoliců. Vydalo nakladatelství Vyšehrad Praha 2000. Váz. 136 stran, náklad neuveden, doporučená cena 138 Kč.

-ms-

Genealogie pánů z Kolovrat

Dějiny Rychnova nad Kněžnou a rodu pánů z Kolovrat - takový je titul knihy, vydané v letošním roce (ve 2. vydání) nakladatelstvím Onyx. Pro genealoga je jistě potěšující, že naprostou většinu knihy zabírá stovcetráneková studie V. Borůvky „Rodopis rodu pánů z Kolovrat“; pasáže věnované městu Rychnovu jsou ve srovnání s ní rozsahem zcela nicotné.

Páni z Kolovrat patří k nejrozvětvenějším českým šlechtickým rodům a jejich genealogie tudíž musí zákonitě vynikat nepřehledností. Z tohoto pohledu zaslouhuje autor pochvalu, neboť zvolil takový systém zpracování, který čtenáři umožňuje vcelku snadnou orientaci. Rodokmen je rozdělen na jednotlivé větve (počátky rodu, Bezdruzičtí, Žehrovští, Mašřovští, Novohradští, Libštejnští, Krakovští, ostatní Kolovratové) a ty v případě jejich přílišného rozsahu dále na různé linie (například genealogie Krakovských z Kolovrat je rozčleněna do pěti částí). Každý takovýto segment je uveden grafickým schématem rodokmenu a velice stručným vstupním slovem, rekapitulujícím osudy příslušné linie, načež následují kratičká biografická

hesla jednotlivých jejich příslušníků. Ta sestávají ze základních životních dat, informací o zastávaných funkcích a úřadech a vlastněných panstvích, sňatkových partnerech a u mužských příslušníků rodu odkaz na případné děti.

Určitý nedostatek lze spatřovat v absenci poznámkového aparátu, způsobené ovšem patrně snahou udržet rozsah studie v rozumných mezích. Na konci je toliko uveden více než čtyřicetipoložkový seznam použitých pramenů a literatury (chybí mezi nimi překvapivě Dobřenského sbírka, jakož i ostatní genealogické sbírky uložené v SÚA, či Paprockého *Diadochos*). Badatel, jenž se hodlá historii a genealogií Kolovratů dále zabývat, taktó nemá jinou možnost, než Borůvkovi nekriticky uvěřit, a nebo se do studia pramenů a literatury pustit od začátku sám. Přesto je třeba se celkově přiklonit ke kladnému hodnocení díla, přibližujícího složitou genealogii Kolovratů přehlednou formou široké obci zájemců.

Dějiny Rychnova nad Kněžnou a rodu pánů z Kolovrat. Vydalo nakladatelství Onyx Praha 2000. Brož. 160 stran, náklad a cena neuvedeny.

-ms-

Občanská genealogie a Základy genealogie 1.díl

V průběhu 1. pololetí letošního roku se objevily na pultech knižních obchodů dvě publikace určené amatérům (či laikům ?) v rodopisném bádání. První z nich pod názvem „Občanská genealogie“ napsal člen ČGHSP Kristoslav Říčař, druhou na jejímž sestavení se i podílel, vydal bývalý předseda ČGHSP Boleslav Lutonský pod názvem „Základy genealogie 1. díl“.

Publikace „Občanská genealogie“ seznamuje začínající rodopisce s metodikou badatelské práce a s příklady tvarů genealogických studií. Podává přehled o pramenech, místech jejich uložení, způsobech jak s nimi pracovat, jak si vybudovat vlastní genealogický archiv, jak sestavit různé genealogické grafy a jak si vypracovat rodokmen celého rodu. Jejím hlavním přínosem je výzva k tomu, aby rodopiscova práce neskončila vypracováním grafů se jmény předků s jejich životními daty, ale k širšímu pojetí práce – k vypracování a poznání „obrazu dějin rodu“ – tedy k poznání událostí a okolností, které život každého z našich předků ovlivňovaly. Knihu doplňuje nejdůležitější bibliografie, uspořádaná do skupin a přehled rodopisných značek a zkratk, dále výběr latinských a německých výrazů a slovník neběžných českých a cizojazyčných výrazů používaných v genealogické praxi. Ačkoliv kniha v jednotlivých kapitolách „klouže po povrchu“ a nejde do hloubky z kapacitních důvodů, podává ucelený průřez genealogickou prací a je dobrým vodítkem pro začínajícího badatele. Knihu je možné si také objednat na adrese ČGHSP.

Kristoslav Říčař: Občanská genealogie. Vydalo nakladatelství Ivo Železný, Praha 2000. Kožená vazba, formát A4, 136 stran + 33 stran příloh, náklad neuveden, doporučená cena 299 Kč. Cena pro členy ČGHSP 270 Kč.

Publikace „Základy genealogie 1. díl“ s historií jejího vydání jste byli seznámeni na Valné hromadě a stránkách GHG je určena laickým genealogům. Stejně jako výše uvedená publikace podává přehled o pramenech, místech jejich uložení, způsobech jak s nimi pracovat, jak si vybudovat vlastní genealogický archiv, jak sestavit různé genealogické grafy a jak si vypracovat rodokmen celého rodu. Přestože vychází nelogicky po svém 2. díle, má velkou kapacitu a umožňuje tak věnovat se podrobněji v jednotlivých kapitolách příslušným tématům. Tato přednost je však narušena řadou nepatřičných předmluv a úvodů, vysvětlováním běžně používaných a známých zkratk, věnování nepřiměřené pozornosti např. počítání generací či historii morových epidemií a řadou věcných chyb a nepřesností. Ačkoliv se jedná o tzv. sborník a přístup autorů jednotlivých kapitol k podobným tématům je logicky rozdílný, chybí celé publikaci nejen odborné lektorství, ale i jednotící činitel, což se projevuje nejen v celkové nevyváženosti, ale i v rozdílné terminologii a zmiňovaných nepřesnostech a chybách. Jako celek umožní publikace rovněž všeobecnou orientaci začínajícímu rodopisci v problematice, ale při hlubším studiu vnese do jeho hlavy pouze zmatek.

Boleslav Lutonský, Rudolf Melichar a kolektiv: Základy genealogie 1. díl. Vydal Bol. Lutonský vlast. nákladem, Praha 1999. Brožované, formát A5, 223 stran + 3 bar. přílohy, náklad 500 výtisků, doporučená cena 230 Kč.

-jep-

II. Anotace

Hláska

ročník X, 1999, 4 čísla (celkem 64 stran)

Spolkové periodikum Klubu Augusta Sedláčka, sídlícího v Plzni a zabývajícího se feudálními sídly, respektive jejich zbytky, není sice věnováno přímo pomocným vědám, přesto jistě stojí za zmínku. Specifikum českého kastellologického bádání totiž spočívá v komplexní syntéze architektonického a archivně-historického průzkumu, a tak články o jednotlivých lokalitách přinášejí četné informace a cenné doplňky ke genealogii jejich šlechtických držitelů. Z obsahu: L. Wettengl: Hrad Košťálov; P. Rožmberský: Zapomenuté sídlo v Blatnici; P. Rožmberský: Poznámka k Hradišti na Klatovsku; J. Úlovec: Zámek Nový Dvůr u Kynšperka nad Ohří; J. Úlovec: Tvrz v Nové Kyselce - Rittersgrünü?; P. Rožmberský: Zapomenuté sídlo Krašov; L.J. Hanzl: Tvrz v Květnové; Z. Fišera: Semily; J. Úlovec: Zaniklá tvrz v Horním Částkově u Habartova; P. Nisler: Středověké tvrziště v Zaháji na Vysokomytsku.

-ms-

ZPRÁVY ZE SPOLEČNOSTI

Informace o činnosti našich poboček

Alois Stara

Správní výbor zorganizoval dne 27. května 2000 v Praze aktiv vedoucích poboček ČGHSP. Cílem tohoto aktivu bylo projednat zásady spolupráce s pobočkami a upřesnit si vzájemné možnosti v této oblasti na další období. Aktivu se zúčastnili zástupci poboček z Plzně, Liberce, Příbrami a Pardubic. Za správní výbor se aktivu zúčastnili předseda Dr. Jan Podhola, místopředseda ing. Alois Stara a jednatelka pí. Helena Voldánová. V jeho průběhu byla upřesněna situace na pobočkách a nastíněna jejich aktivita.

V Plzni se schůzky konají každý měsíc v klubovně PDA. Datum i program jsou zveřejňovány v Programové nabídce PDA Plzeň. Na schůzkách se vzájemně vyměňují zkušenosti z rodopisné činnosti, a to za aktivní účasti zkušených badatelů.

V Liberci se schůzky konají jednou za dva měsíce v salonku střediska „Střelnice“. Informace o konání schůzek jsou umístěny ve vývěsní skříňce na náměstí a v časopise MÚ Liberec. Náplní těchto schůzek jsou přednášky zkušených genealogů na různá témata podle zpracovaného plánu činnosti.

V Příbrami se členové scházejí dvakrát měsíčně v místní knihovně. Na těchto schůzkách si vyměňují zkušenosti a organizují přednášky. Pobočka také organizuje zájezdy s vlastivědnou tematikou.

V Pardubicích pobočka pracuje v rámci Klubu přátel Pardubicka jako genealogický kroužek. Schůzky členů se konají jedenkrát v měsíci v kanceláři klubu. S Klubem přátel Pardubicka pobočka spolupracuje při pořádání přednášek a zveřejňuje články v jejich časopisu.

Účastníci aktivu byli seznámeni s přijatou koncepcí spolupráce s pobočkami a v rámci diskuse byly vyjasněny vzájemné vztahy mezi pobočkou a ústředím. Zde byla především zdůrazněna samostatnost poboček při organizování schůzek a nezasahování správního výboru do jejich činnosti. Zástupci byli současně požádáni o předávání informací, týkajících se v jejich regionu vydaných publikací, využitelných v knihovně společnosti.

V závěru této informace správní výbor vyzývá členy ČGHSP, kteří bydlí v místech činnosti poboček nebo v blízkém okolí, aby se do činnosti podle svých možností zapojili. K navázání kontaktu s pobočkou lze využít níže uvedených kontaktních adres:

PARDUBICE „Klubu přátel Pardubicka“, Perštýnské nám. 54, 530 02 Pardubice,
jednatel: Jiří PALEČEK

PLZEŇ kontaktní adresa: Jan MAREŠ, Ruská 138, 100 00 Praha 10

PŘÍBRAM kontaktní adresa: Miloslava VÁLOVÁ, 262 62 Dolní Hbity 14

LIBEREC předseda: Miroslav JELÍNEK, Aloisina výšina 425, 460 05 Liberec 5

Registrace osobních erbů

Marek Starý

V poslední době se na naší Společnosti obrátilo nezávisle na sobě několik osob, které se ve svých dotazech zajímaly o možnost registrace osobních erbů v ČR. Správní výbor se proto rozhodl tuto velmi subtilní problematiku prostudovat a posléze zaujal níže popsané stanovisko:

Je notoricky známo, že šlechta a šlechtictví a veškeré stavovské výsady byly zrušeny hned v roce 1918 zákonem č. 61 Sb. Užívání erbů však lze pod tyto výsady jen velmi těžko subsumovat, tím spíše, že svých osobních erbů (např. ve formě tak zvaného „ex libris“) užívala a užívá řada osob původu nešlechtického.

Aktuální právní úprava se, vcelku dle očekávání, o erbech explicitně nezmiňuje. Podle § 11 občanského zákoníku má však každá fyzická osoba (mimo jiné) právo na ochranu projevů osobní povahy. Stanovení objemu těchto individuálních projevů je samozřejmě úkolem judikatury, užívání osobního, respektive rodinného erbů lze však v tomto kontextu jen stěží pominout.

V České republice neexistuje instituce, ať již státní orgán či autorizované soukromé sdružení, která by se registrací osobních erbů zabývala. Výjimkou je Zemská stavovská rodová unie, která podle svých stanov, schválených ministerstvem vnitra, uděluje každému svému členu za splnění určitých podmínek erb a predikát. Zejména udělování predikátů (současný Zemský starosta se podepisuje Milan Rýdlo z Čápočky), jakož i umělé archaizující vnitřní struktura dávají však, při vši úctě, tomuto sdružení s nevelkou členskou základnou charakter spolku nadšených romantiků. Za tohoto stavu věci se lze domnívat, že je povinností ČGHSP jakožto celostátní organizace zaměřené na genealogii a heraldiku, aby se pokusila podniknout v daném směru nějaké kroky. Proto byly vypracovány dále uvedené zásady registrace osobních a rodových erbů.

Jakkoli s ohledem na výše řečené nelze zakrývat, že Společnost nemá a nebude mít žádné právní prostředky k zamezení užívání zaregistrovaných erbů jinými osobami, přeci jen snad nebude nadsazené konstatování, že by tímto způsobem mohlo postupně dojít ke vzniku katalogu osobních erbů, který by dosáhl silné, byť neformální autority. Přínejmenším není sporu o tom, že požadavkem každého nositele osobního či

rodového znaku je výlučnost tohoto znaku a že založením centralizovaného registru těchto znaků budou případní zájemci seznámeni s tím, která erbovní znamení a v jaké podobě jsou již jinými osobami užívána.

Případným zájemcům z řad našich členů tedy předkládáme Zásady registrace, těšíme se na odezvu a věříme, že tato iniciativa bude pochopena tak, jak je primárně míněna, tj. jako další z nově nastoupených cest, na jejichž konci by mělo být zviditelnění a růst prestiže naší Společnosti.

Zásady registrace:

- 1) Osobní znak si může nechat zaregistrovat každý člen Společnosti - fyzická osoba.
- 2) Žadatel může určit další oprávněné osoby, které mohou znaku užívat, a to jak konkrétně, tak obecně (např. všichni potomci).
- 3) Registrace bude odepřena znaku totožného nebo zásadně podobného jinému živému znaku. Za živé znaky se považují znaky dříve zaregistrované, znaky šlechtických či erbovních rodů (pokud žadatel neprokáže genealogickou návaznost), znaky městské či obecní a znaky církevních hodnostářů a institucí.
- 4) V případě, že bude výše zmíněná totožnost či podobnost zjištěna posléze, budou žadatel, respektive oprávněné osoby, na tuto skutečnost upozorněni a vyzváni, aby v přiměřené lhůtě učinili příslušné úpravy svého znaku; po marném uplynutí lhůty bude registrace zrušena.
- 5) Žadatel dodá úplný barevný obrázek znaku na papíru formátu A4. Tento originál bude umístěn v erbovníku, umístěném v sídle Společnosti; digitalizovaná podoba všech znaků bude umístěna na internetové stránce Společnosti (zhotovení originálů je Společnost schopna za úhradu nákladů zajistit).
- 6) Společnost se bude veškerou vahou své autority zasazovat o zabránění užívání totožného či podobného znaku jakýmkoli osobami či institucemi.

Program a termíny „středečnicků“ ve II. pololetí 2000

Filomena Jičínská

11. října	Bačkora vulgo Bernau	Dr. Ryantová
25. října	Genealogická databáze a knihovna ČGHSP	p. Sloup
8. listopadu	Zámecké knihovny	Dr. Mašek
22. listopadu	Vývoj matričních zápisů	Dr. Hradecká
13. prosince	Dotazy, náměty, volná diskuse	

Schůzky se budou konat v uvedené termíny vždy od 17,00 hodin, a to **na novém místě v Revoluční 5, Praha I.** Změna programu vyhrazena.

Kurs pro pokročilé genealogy

Václav Hásek

Absolventům kurzů začínajících rodopisců dáváme opět možnost dokončit svou teoretickou přípravu v rámci kurzů ČGHSP! Dne 5. října 2000 od 16,00 hod. bude probíhat prezentace letošního kurzu pokročilých genealogů.

Výuka bude probíhat opět v deseti dvouhodinových lekcích do 7. prosince 2000, a to každý čtvrtek od 17 do 19 hod. Hlavní osnova kurzu je dána sborníkem Základy genealogie 2. díl. Nabízíme Vám tedy obohacení Vašich vědomostí nejen v dalších pomocných vědách historických, jako jsou metrologie, numismatika, chronologie, heraldika a grafologie, ale seznámíme Vás i s vývojem školství, s organizací katolické církve, s územně správním členění našich zemí v různých dobách, s vývojem bydlení, s životem židovského obyvatelstva na našem území atd. Velký důraz bude opět kladen na progresivní předmět „Využití osobního počítače v genealogii“. Jako novinka byla do programu zařazena přednáška „Průmyslová revoluce ve světle rodopisného bádání“.

Upozorňujeme, že se mění místo konání našeho kurzu! Přednášky se uskuteční v budově *Základní školy K. V. Raise v Praze 2, Slezské ulici č. 21*. Nejbližší zastávky tramvají č. 10 a 16 Šumavská ulice jsou na Korunní třídě a zastávka tramvaje č. 11 Vinohradská tržnice je na Vinohradské. Nejbližší stanice metra A Náměstí Míru a nebo Náměstí Jiřího z Poděbrad jsou od školy zhruba stejně vzdáleny.

Pozor, řád školy příkazuje již na prezentaci 5. října v 16,00 a pak na každé vyučování pantofle, bačkory nebo návleky s sebou!

Přihlášky do kurzu se přijímají v úředních hodinách v kanceláři naší společnosti, dále je možno je získat na naší internetové stránce a poslat je elektronickou poštou. Poslední možností přihlásit se bude při prezentaci v den zahájení kurzu.

Podmínkou zápisu do kurzu pokročilých genealogů je absolutorium kurzu začínajících rodopisců, ale nezáleží na tom, zda jste jej absolvovali před rokem a nebo před patnácti lety. V posledních letech však byla ve zvlášť odůvodněných případech povolena možnost opačného sledu kurzů s tím, že osvědčení o absolutoriu možno vydat jen v případě absolvování obou kurzů.

Správní výbor ČGHSP Vás zve k hojně účasti a věří, že absolvování kurzu pro pokročilé genealogy rozšíří Vaše badatelské schopnosti a otevře před Vámi nové dimenze rodopisné práce.

Poplatky za kurz pokročilých genealogů 2000:

pracující	členové	600 Kč
	nečlenové	800 Kč
důchodci a studenti	členové	400 Kč
	nečlenové	600 Kč

III. setkání rodu Tibitanzlů

Vlasta Potužníková

Dne 10. června t.r. se uskutečnilo již III. setkání příslušníků rodu Tibitanzlů v Doubravici u Českých Budějovic, kde místní zámeček, kdysi tvrz, byla od roku 1914 v majetku rodu.

Den před vlastním zahájením srazu navštívila delegace rodu Tibitanzlů cisterciácký klášter ve Vyšším Brodě. Hledali zde hrob (a údajně i obraz) jednoho z členů rodu – prof. Dr.Th. Josefa Tibitanzla (1869 - 1932) nazývaného „apoštol Šumavy“, který jako rodák z Roudného u Č.Budějovic působil právě ve Vyšším Brodě, později jako docent v Salzburgu, zemřel ve Vídni a pohřben byl ve Vyšším Brodě. Bohužel místo jeho hrobu bylo zničeno za války německou armádou.

Iniciátoři srazu Jiří T. z Havířova, Zdeněk T. z Hosína a Zdeněk T. z Plzně přivítali 60 účastníků, převážně z jižních Čech, ale i z Prahy, Plzně Havířova, Brna, Kladna atd., též z Německa - celkem z 27 měst a obcí. Za přínos srazu byla považována i účast předsedy ČGHSP PhDr. Jana Podholy.

V porovnání s I. srazem v Plavě roku 1991 a II. srazem v Hosíně roku 1996 mohu s potěšením konstatovat, že se podařilo zpracovat celkem 14 materiálů, 2 díly začátku rozrodu, který tentokrát měří již několik metrů oproti původnímu na 2 stranách A4 a dalších 12 větví s plnou návazností na uvedený začátek. Od II. srazu se také podařilo sestavit rodokmen a rozrod větví „Římov“ a „Trhové Sviny“, kde jsme postrádali spolupráci členů těchto větví. Měli jsme ale štěstí, že PhDr. Jan Podhola při pátrání po svém rodokmenu našel své předky i mezi rodem Tibitanzl a pomohl nám tak k vyjasnění některých vazeb. Podařilo se tak sestavit ucelený rozrod a rodokmen v počtu 13 generací od minulosti do současnosti bez přerušení.

Účastníci srazu tak měli možnost si prohlédnout:

- začátek rodokmenu a rozrodu I. a II. díl (od cca 1500 do 1850, 9 generací)
- jednotlivé navazující větve až do současnosti (Doubravice, Č.Budějovice I, Č.Budějovice - Štítného, Roudné - Planá - Rožnov, Planá - Strakonice, Planá - Č.Budějovice, Roudné - Boršov, Kopidlno - Plav)
- nově zkompletované větve (Římov, Trhové Sviny)
- větve zatím nenavazující (Rudolfov - Vyšší Brod, Nové Hrady - Prachovice - Rakousko, Č.Budějovice II.)
- jednotlivé rodiny (nelze zatím zařadit)

Dále měli účastníci srazu možnost si prohlédnout:

- ukázky nejstarších dokumentů (fotokopie matrik a pozemkových knih) z SOA Třeboň a SOKA Č.Budějovice
- kroniku včetně fotografií z I. a II. srazu
- fotografie některých rodin, uspořádaných formou rodokmenu
- výpisy z kronik obce Plavo u Č.Budějovic a jiné zajímavé publikace

Znovu se potvrdilo, že příjmení „Tibitanzl“ je v původním znění, protože v roce 1536 je uváděn „dvůr Tibitanzla v Rožnově“ a roku 1564 testament Elšky Tibitanzlové z Rožnova. Pozměněné jméno některých rodin v dnešní době (Tibitancl, Tybitanzl, Dividanzel, Dibitancl, ad) mají na svědomí faráři, kteří zapisovali toto nezvyklé jméno podle toho, jak je slyšeli či dle svého uvážení.

Kromě vystoupení iniciátorů srazu, mého a předsedy ČGHSP byla rovněž zajímavá přednáška MUDr. Jana Tibitanzla z Kroměříže o rodinných chorobách srdce, včetně varování kuřáků před tímto dědičným zatížením.

Na III. sraz přijeli jednat ti, kteří měli zájem o své předky již od I. srazu a přivezli další historické doklady a informace a doplnili tak bílá místa. Zajímavá byla i některá setkání příbuzných, kteří se již léta neviděli nebo se vůbec neznali. Vzájemné debaty byly tak zajímavé, že po dobrém obědě zůstávala většina účastníků až do pozdního odpoledne a někteří pokračovali i večer.

Bude-li zájem o badatelskou rodopisnou činnost pokračovat, rádi by se Tibitanzlové sešli opět v roce 2005, třeba v Římově!

Ještě k srazu Tibitanzlů

Jan Podhola

V Časopise Rodopisné společnosti Československé (čís. 1, str.19 - 20, roč.XI., Praha 1939) významný historik, genealog a heraldik Josef Pilnáček v článku *Duventach – Dibitanz – Tibitanzl* vysvětluje původ příjmení i rodu. Na základě rodové tradice, že předek pocházející z Flámska či Belgie, sloužil jako ranhojič ve vojsku za 30leté války a usadil se v Nových Hradech kam přišel s generálem Karlem Buquoyem provedl podrobný výzkum. Dospěl k jistému Adamu Mohrmannovi řečenému Duventack, který sloužil do roku 1663 od prostého vojáka až do hodnosti rytmistra v kyrysnickém pluku Schneidau a téhož roku požádal o udělení erbu. Uvedený pluk se v letech 1665 - 1672 nacházel rovněž v jižních Čechách a Českých Budějovicích. Na základě těchto faktů dokládá potvrzení rodové tradice a uvedeného Adama Duventacka (vyslovováno Divintach – změna na Divintaz a Dibintaz a přehozením „ta“ na Dibitanz) pokládá za předka současných Tibitanzlů. V závěru svého článku pak uvádí: „Doufáme, že přečetný rozrod nynějších Tibitanzlů rozhodne se pro sestavení úplného rodokmenu, k němuž je podklad rozřešení jejich původu již dán“.

Jeho přání se splnilo - rod Tibitanzlů sestavil svůj rodokmen. Bohužel se nepotvrdil závěr o původu. Jak z kopií existujících dokumentů uložených v SOKA Č. Budějovice vyplývá, vyskytují se příslušníci rodu Tibitanzlů v Čechách již v polovině 16. století (1550 Šimon Tybitanzl uveden v urbárním rejstříku, 1564 testament Elšky Tibitanzlové), tedy více než sto let před uvedeným Adamem Duventackem a sedmdesát let pře 30ti letou válkou.

„Rodinná historie pro děti“ na internetu

Bohumil Sloup

V současné době probíhá na internetu celosvětový projekt „Rodinná historie pro děti“, který propojuje společné rodopisné zájmy mezi učiteli, genealogy a mladými studenty - žáky ve stáří od 10 do 15 roků.

Zpracovávání historie vlastní rodiny tak může vyvolat a udržovat dlouhodobý zájem jednotlivých studentů o historii, zeměpis, práci s mapou, rozšíření jazykových znalostí, práci se slovníky, matematiku (práce s neurčitými daty, výpočty věků apod.) a seznámení se s výsledky vědeckého bádání (zlepšování životní úrovně například postupnou realizací technických vynálezů).

Učitelé a genealogové v rámci projektu vedou studenty, jak klást dotazy členům rodiny, popřípadě příbuzným, a jak získané odpovědi zpracovávat do svého rodopisu.

Historie vlastní rodiny a pátrání po předcích se tak může stát trvalým zájmem pro studenty a zajímá je do různých znalostních oborů. Dozvědí se, jak předchozí generace opravdu žily, jaké hodnoty vyznávaly, jaké zvyky dodržovaly a také jaké byly a jak se vyvíjely jejich majetkové poměry. Práce v rámci tohoto projektu také podporuje tvůrčí písemné vyjadřování, techniku bádání v rodinných vztazích, seznamování se s jinými národními kulturami. Současně si při praktickém bádání o svých předcích žáci osvojí a rozvinou počítačové dovednosti - použití textových a tabulkových procesorů, využití konstrukčních a grafických programů, skenování textů a obrázků, režim práce s emailovou korespondencí, webovými stránkami a tak zvanými listservy a účastí v internetových diskusních skupinách.

Podrobnější informace o projektu mohou zájemci získat na adrese

<http://www.kidlink.org/KIDPROJ/FamHistory>

kde také mohou vyplnit závaznou přihlášku a tím se zapojit do řešení rodopisu vlastní rodiny na internetu.

Schůzky v Pardubicích

Jiří Paleček

Pardubický genealogický kroužek chystá letos na podzim tři schůzky, a to v následujících termínech: 25. září, 30. října a 27. listopadu. Budou se konat vždy od 17 hodin v kanceláři Klubu přátel Pardubicka v Pardubicích, Klášterní ulice 54.

Skanzeny - muzea lidových staveb v přírodě

Helena Voldánová

Každý genealog, při bádání a sepisování rodové kroniky, touží poznat dobu a prostředí, ve kterém žili jeho předci. Avšak stavební vývoj ve vesnicích a městech téměř nezanechal původní architekturu domů. Nabízí se nám jedinečná možnost spatřit zachráněné objekty nebo jejich věrné kopie ve skanzenech na území České republiky. Tyto expozice nám nabízí nejen vidět původní stavby lidové architektury z různých regionů a časového období, ale také nahlédnout prostřednictvím pořádaných kulturních akcí do života našich předků. Každá expozice je doplněna dobovým nábytkem, nádobím, zemědělským a řemeslnickým nářadím, domácími výrobky, ukázkou oděvů a zvyklostí.

1) Muzeum lidových staveb v Kouřimi

Kontaktní adresa: Na hrázce, 281 63 Kouřim, tel.: 0321/83249

Otevírací doba:

duben, květen, září ÚT - PÁ 9,00 - 16,00 h., SO, NE 9,00 - 17,00 hod.

červen, srpen ÚT - NE 9,00 - 18,00 h., říjen SO, NE 9,00 - 16,00 hod.

Kouřimské Muzeum lidových staveb, detašované pracoviště Regionálního muzea v Kolíně, vzniklo v roce 1972. Jeho první stavby byly přeneseny ze zátopové oblasti při stavbě vodního díla na řece Želivce. Dnes najdeme v kouřimském areálu památky lidové architektury z celých Čech, představující v originálech, rekonstrukcích či kopiích, hlavní regionální typy lidového stavitelství. Od roku 1995 muzeum obohatilo svou činnost i organizováním pořadů, ve kterých návštěvníci poznávají tradiční lidové zvyky, zábavy a obyčeje. Celý areál byl vyhlášen v roce 1996 kulturní památkou České republiky.

Objekty:

- Roubená polygonální stodola z Durdic z r. 1648
- Roubený špýchar z Hrádku
- Poloroubený špýchar z Budče
- Chalupa drobného rolníka se špýcharem z Budče z konce 18. stol.
- Roubená rychta z Týřovic – dnes hospoda „Na Hrázce“
- Roubená polygonální stodola ze Želejova z r. 1660
- Roubená kovárna ze Starého Bydžova z konce 18. stol.
- Roubená rychta z Bradlecké Lhoty z přelomu 17. a 18. století
- Polohrázděný dům z Jilového u Děčína ze začátku 18. stol.
- Roubená studna z Ratají nad Sázavou
- Boží muka sv. Prokopa z Kostelce nad Černými lesy
- Socha sv. Donáta ze Svatbína
- Dřevěná pumpa ze Zalán

2) Národopisné muzeum Slánska v Třebízi

Kontaktní adresa: Třebíz, 273 75 Slaný, tel: 0314/57 95 40

Otevírací doba: květen - říjen ÚT - NE a svátky 9,00 - 16,00 hod.

Národopisné muzeum Slánska ve Třebízi je věnováno lidové kultuře západní části středních Čech, oblasti Slánska. Seznamuje návštěvníky s vývojem lidového stavitelství a bydlení, zemědělského hospodaření a s dalšími stránkami života vesnice. Působivý celek tvoří celá třebízská návěs s kostelíkem, rybníčkem a barokní kapličkou s kašnou. Zachovala si neporušený vzhled typických českých návěsí. V roce 1995 byl střed obce vyhlášen za památkovou rezervaci.

Objekty:

- Cífkův statek – rychtářská usedlost se šenkovnou, zděný špýchar se sklípkem, v místnostech expozice dobového vybavení a ukázek stavitelského umění, klasicistní budova konírny, nová stodola se zemědělským inventářem.
- Stavení č.p. 4 – interiér vesnického krámků z obce Stehelčevce
- Chaloupky č.p. 62 a 64 sloužily jako výměnky a obydlí podruhů, vybavení odpovídá přelomu 19. a 20. stol.
- Usedlost č.p. 10 – zde stojí vzácná hrázděná lepenicová stodola s doškovou střechou z obce Telce.
- Kaple Sv. Martina – typická barokní stavba z poloviny 18. stol.
- Domek č.p. 19 – expozice o životě a díle V. Beneše Třebízského.

3) Soubor lidových staveb Vysočina

Kontaktní adresa: Příčná 350, 539 01 Hlinsko, tel.: 0454/311733

Otevírací doba:

Betlém Hlinsko tel.: 0454/311429

leden - březen, říjen - prosinec ÚT - PÁ 9,00 - 16,00 h., SO 9,00 - 12,00 h

duben ÚT - NE 8,00 - 16,00 h., květen - září ÚT - NE 8,00 - 17,00 h.

Veselý kopec a Svobodné Hamry tel: 0454/333175

květen - srpen ÚT - NE 8,00 - 17,00 h., září ÚT - NE 9,00 - 17,00 hod.

Možděnice - červen a srpen - zpřístupnění na požádání

Soubor lidových staveb Vysočina je jedinou rozsáhlejší expozicí lidového stavitelství v přírodě na území východních Čech. Naleznete zde doklady o způsobu života drobných zemědělců a lidových řemeslníků. První expozice „Veselý kopec“ byla zpřístupněna v roce 1972. Ve středu města Hlinska se nachází jedinečné seskupení roubených domků, které jsou zpřístupněny od roku 1993.

Objekty:

- Betlém Hlinsko – původní roubené domky s expozicí bydlení a práce drobných řemeslníků a tematických výstav
- Veselý kopec – volně rozptýlené zemědělské usedlosti v původním krajinném prostředí doplněné lidovými technickými památkami na vodní pohon. Pořádání kulturních akcí.

- Možděnice – zde se nachází dílny lidových řemeslníků jako truhláře, bednáře a koláře. Prostředí této rázovité vesnice doplňuje kovárna, původní roubená škola a kamenný haltýř.
- Svobodné Hamry – zpřístupněný vodní kovací hamr připomíná zaniklou železářskou výrobu. Na hamr je napojena mlýnice s ukázkou zařízení na výrobu jahel a krup. V osadě se také nachází starobylá roubená hospoda a zámeček ze 17. stol.

4) Muzeum lidové architektury v Zubrnících

Kontaktní adresa: Zubrnice, 403 24 Ústí nad Labem, tel.: 047/5145267

Otevírací doba:

duben, říjen ST - NE 9,00 - 16,00 hod.

květen - září ÚT - NE 9,00 - 18,00 hod.

Muzeum lidové architektury v Zubrnících je nejmladším českým skanzenem, jehož vznik podpořilo několik nadšenců z dřívějšího Okresního muzea v Ústí nad Labem. Od roku 1987 je zpřístupněn veřejnosti. Od roku 1994 je ve správě Památkového ústavu. Pro muzejní účely využívá skanzen stávající nejhodnotnější stavby obce a okolí, které průběžně doplňuje o zachráněné přenášené objekty. Dokumentuje život, práci a kulturu původního obyvatelstva v bývalém německém jazykovém pásmu severozápadních Čech a Českého středohoří.

Objekty:

- Zemědělská usedlost č.p. 61, obytný patrový roubený dům z r. 1808
- Výměnek, zděná patrová stavba z vlastním chlévem z pol. 19. stol.
- Kůlna na vozy z Řepčic ze začátku 19. stol.
- Roubený špýchar z Lukova z konce 18. stol.
- Hrázděná stodola ze Suletic ze počátku 19. stol.
- Bezdýmová sušárna na ovoce z konce 19. stol.,
- Barokní studna ze Střížovic z roku 1695
- Kostel sv. Maří Magdaleny
- Hrázděný špýchárek z Lochočic z počátku 19. stol.
- Vesnický obchod č.p. 74, rekonstruovaný interiér se starým zařízením
- Škola č.p. 26 z roku 1863
- Milník z Lochočic z konce 18. stol.
- Smírčí kříže z Chabařovic a Hrbovic z 16. – 17. stol.
- Kamenný křucifix z Krásného Března z roku 1810
- Budova a areál železniční zastávky (z roku 1890, obnoven provoz, který zajišťuje dobrovolné sdružení Zubrnická muzejní železnice.)
- Boží muka z Lučného Chvojna z r. 1700
- Mlýn Týniště č.p. 27 z roku 1803
- Kaple Nejsvětější Trojice z Žichlic, zděná část z r. 1719, hrázděná část z roku 1753

5) Polabské národopisné muzeum v přírodě v Přerově nad Labem

Kontaktní adresa: Přerov nad Labem 289 16, tel.: 0325/565272

Otevírací doba:

duben a říjen ÚT - PÁ 9,00 - 16,00 hod., SO - NE 9,00 - 17,00 hod.

květen a září ÚT - NE 9,00 - 17,00 hod., prosinec PÁ - NE 10,00 - 16,00 h.

červen, červenec, srpen ÚT - NE 9,00 - 18,00 hod.

Polabské národopisné muzeum v Přerově nad Labem bylo založeno v roce 1967 jako záchranný skanzen lidového stavitelství z oblasti středního Polabí. Je součástí Okresního Polabského muzea v Poděbradech. Postupně zde bylo soustředěno celkem 31 objektů a další drobné doplňky jako: včelín a staré dřevěné úly, sloupový holubník, zvonička, sbírka hřbitovní plastiky, pískovcová skruž od studny, brány s brankami, milník od staré císařské silnice, socha sv. Jana Nepomuckého z Budiměřic, pomník obětem I. světové války z Přerova nad Labem. V celém areálu muzea jsou pěstovány staré druhy ovocných a okrasných stromů, květiny, léčivé byliny a koření.

Objekty:

- Kopie vjezdu z usedlosti č.p. 65 v Oskořinku (hlavní vchod)
- Roubená chalupa z Chvalovic č.p.9 z roku 1875
- Roubený dvouprostorový špýchar z Mcel č.p.46 z přelomu 18.a19.stol.
- Roubená chalupa z osady Draho u Chleb č.p.7 z roku 1766
- Roubený špýchar z Vlavy č.p.9 z konce 18. stol.
- Roubená sušárna na ovoce z Břístev u Rožďalovic č.p.24 z poč. 19. st.
- Roubená rumpálová studna z Nymburka č.p. 243 z 19. stol.
- Staročeská chalupa z Přerova č.p. 19 z počátku 18. stol.
- Roubené chlívký z Nouzova č.p.6 z konce 19. stol.
- Bývalá panská myslivna z Přerova č.p.64 z roku 1840
- Roubený špýchar z Křince z 2. pol. 18. stol.
- Patrový špýchar z Mrzek č.p.1 z roku 1782
- Bednárna se starou školou z Přerova č.p.243 z 2. pol. 16.stol.
- Chalupa z Dymokur č.p.57 z roku 1770
- Roubená chalupa ze Stříhova č.p.45 z roku 1770
- Roubený špýchar z Vinic č.p. 8 z pol. 19. stol.
- Roubená chalupa z Kovanic č.p. 29 z r. 1800
- Malá chalupa z Pojed č.p. 4 z počátku 19. stol.
- Celodřevěná stodola z Jabkenic č.p. 50 z počátku 19. stol.

6) Expozice lidového bydlení v Kravařích

Kontaktní adresa: Víska 3 Kravaře 471 03 Česká Lípa tel.: 0425/898296

Otevírací doba:

duben, říjen SO, NE, svátky 9,00 - 17,00 hod.

květen - září ÚT - NE 9,00 - 12,00 a 13,00 - 17,00 hod.

Expozice lidového bydlení s ukázkami dobového zařízení, dokládající vývoj severočeských roubených domů. V ukázkách si můžeme prohlédnout předměty

lidového umění posvátného i světského typu z Českolipska. Hlavní expozicí je dům rychtáře Václava Kerna z roku 1797.

7) **Dlaskův statek v Dolánkách**

Kontaktní adresa: Dolánky u Turnova

Muzeum Českého ráje, Skálava 71, 511 01 Turnov tel.: 0436/322106

Otevírací doba: únor - říjen a prosinec ÚT - NE 9,00 - 17,00 hod.

Expozice Muzea Českého ráje se věnuje vývoji lidových staveb, bydlení a zemědělského hospodaření na Turnovsku. V místnostech roubeného statku si můžeme prohlédnout nábytek, nádobí, zemědělské nářadí a také výstavu modelů stavení z okolních vesnic.

8) **Valašské muzeum v přírodě v Rožňově pod Radhoštěm**

Kontaktní adresa: Palackého 147, 756 61 Rožňov pod Radhoštěm,

tel: 0651/757111, 654494

Otevírací doba: denně mimo pondělí

Dřevěné městečko:

prosinec - březen 9,00 - 16,00 hod.

duben, květen, září, říjen 9,00 - 17,00 hod.

červen - srpen 8,00 - 18,00 h

Valašská dědina:

květen - srpen 9,00 - 17,30 hod.

září 10,00 - 17,00 hod

prosinec 11. - 19. 12. 8,00 - 15,30 hod.

Mlýnská dolina:

květen - září 9,00 - 17,00

říjen SO, NE 9,00 - 16,00 h.

Počátky tohoto muzea sahají až do roku 1925, kdy sourozenci Jaroňkovi a muzejní spolek poprvé otevřeli areál v městském parku Hájnice. Postupně vzniklo „Dřevěné městečko“ s originály měšťanského domu, radnice a hospody z Rožňovského náměstí, s kopií kostelíku sv. Anny a dalšími rekonstruovanými objekty a drobnými doplňky. Pracovníci muzea také shromažďují fotografie, knihy, plánové dokumentace o lidových stavbách v tomto regionu a předměty dokumentující život našich předků. Pořádáním kulturních akcí předávají informace o starém způsobu hospodaření a řemeslech, vaření a lidových zvyklostech Valašska. Od roku 1962 se buduje „Valašská dědina“, která tvoří rekonstrukci typického lidského sídla, kde se obytné a hospodářské stavby střídají s poličky, sady a zahradami, které jsou oživeny chovem domácích zvířat. „Mlýnská dolina“ je areálem technických staveb postavených v roce 1982 na plošině kolem starého vodního náhonu.

Objekty:

- Radnice z roku 1770
- Studna z Horní Lídče, včelíny

- Vaškova hospoda, Hospoda „Na posledním groši“
- Billova chalupa z roku 1750
- Zvonička z Horní Bečvy, Kostel z Větřkovic
- Tkalcovské stodůlky ze Štramberka
- Panské sýpky ze Suché a z Heřmanic
- Fojtství z Velkých Karlovic z roku 1793
- Janíkova stodola
- Valcha, mlýn, pila z Velkých Karlovic
- Lisovna oleje z Brumova z konce 17. stol.
- Hamr
- Šturalova pasekářská usedlost z Velkých Karlovic
- Chalupy z Prlova a z Nového Hrozenkova
- Usedlosti z Valašské Polanky, z Velkých Karlovic, z Horní Bečvy
- Kovárna z Lutoniny
- Stánisko z Rákošového
- Mališova usedlost a zvonice z Lužné
- Komora na ovoce a sušárna ovoce ze Seninky
- Dům miškáře ze Študlova
- Matochův dům z Velkých Karlovic
- Fojtství z Lidečka z roku 1815
- Hoferská chalupa z Leskovce
- Pasekářská chalupa z Velkých Karlovic
- Pajta z jižního Valašska
- Fojtská stodola z Hodslavic
- Větrný mlýn
- Koliba z Černé Hory

9) **Informace o nově budovaných expozic lidového bydlení**

Chánovice

Zřizovatelem je Okresní muzeum Klatovy, které zakoupilo jako první objekt barokní panskou sýpku v Chánovicích v roce 1990. Po převodu pozemku se podařilo přenést dvě roubená stavení a jednu roubenou stodolu z Klatovska. Další rozebrané objekty a zpřístupnění celého areálu čeká na získání finančních prostředků.

Vysoký Chlumec

Zřizovatelem je Okresní muzeum Příbram, které chce zahrnout do expozice obytné a hospodářské objekty ze Sedlčanska, Benešovska a severního Písecka. Návštěvníci si budou moci prohlédnout cenné polygonální stodoly, roubené špýchary, mlýn, drobné sakrální objekty a sádky dokumentující vývoj rybníkářství na Sedlčansku.

Pátrá se po...

Prosím o poskytnutí jakýchkoli informací o rodu *Lešanovský*. Děkuje
Ing. Karel Lešanovský, Teplická 55, Děčín IV, 405 02, tel. 0412 - 53 17 28

Hledám sňatek myslivce (venator) *Františka Claudia (von) Harnach (Harnoch, Arnoch)*, narozeného cca 1690, který se roku 1714 objevuje - už ženatý - na panství Veverská Bitýška u Brna. Panství tehdy patřilo hrabatům Sinzendorfům, na jejichž dolnorakouských panstvích byl později zaměstnán Františkův syn Bedřich Josef a další příbuzní.

Ivan Vilímek, Antonínská 6, Brno, 602 00, tel. 05 - 41 24 19 74

Prosím o poskytnutí jakékoli informace o rodu *Juránek*, především na Moravě, ale i kdekoliv jinde v České republice. Velmi děkuji.

Božena Kopcová, Nádražní 20, Lednice na Moravě, 691 44, tel. 0627 - 34 02 61,
email: kopcovi@centrum.cz

Pátrám po nositelích příjmení *Kmínek, Kračmar, Mrákota*. Děkuji za jakoukoli informaci či písemnost.

Miroslav Kmínek, Novákových 2, Praha 8, 180 00, tel. 02 - 68 44 155

*Členové správního výboru a knihovník ČGHSP
pro Vás připravili další:*

DĚN OTEVŘENÝCH DVEŘÍ

**v sobotu
11. listopadu 2000
od 9 do 16 hodin**

Mimořádně bude otevřena kancelář a knihovna ČGHSP

Příloha: *Znaková galerie - Třicet stavovských místopřítelů
zvolených v roce 1618 (2. část)*

Úvodní strana obálky: *erb polického arciděkanství* (ilustrace Jan Oulík)
Zadní strana obálky: *poutní kostel v Polici nad Metují* (snímek Jan Oulík)

Autoři tohoto čísla:

RNDr. Jaroslav Perniš, A. Bednára 5/21, 971 01 Prievidza, Slovenská republika
Ing. Jan Oulík, Vršovická 17, 101 00 Praha 10
Mgr. Marek Starý, Na Bělidle 9, 150 00 Praha 5
Doc. MUDr. Jaroslav Černý, CSc., Jeremenkova 103, 140 00 Praha 4

Úřední hodiny v místnosti Společnosti:

každé pondělí od 14,00 do 16,00 hodin.

Knihovna je v místnosti Společnosti otevřena každé úterý od 17,15 do 19,00 hodin.

Genealogické a heraldické listy, ročník XX., číslo 2-3/2000

Pro své členy vydává

Česká genealogická a heraldická společnost v Praze

Fantova 1784, Praha 5, 150 00

<http://www.muweb.cz/www/cghsp>

tel.: 51 61 34 90

e-mail: cghsp@email.cz

Bankovní spojení:

108696177/5100 (IPB)

122991359/0800 (ČS)

*Odběr časopisu je vázán na zaplacení členského příspěvku.
Za původnost a obsah článků ručí autoři.*

Uzávěrka: srpen 2000 - dáno do tisku v září 2000 - Počet výtisků: 1000

ISSN 1212-9631

Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha, OZ

č.j. NOV 6231/97, ze dne 16.5.1997

Tisk: Polygrafické SOU Svoboda s.r.o., Bellova 352, 109 00 Praha 10
